

SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI RELIGIA

INTRODUCERE

Tema „*Securitatea națională și religia*” se înscrie în domeniul preocupărilor CSSS de aprofundare și diversificare a cercetărilor fundamentale de securitate politico-militară, în context intern și internațional. De asemenea, această temă se corelează cu principalele tendințe din domeniile analizei internaționale de securitate, dinamizate de procesele tehnologice și de altă natură de la cumpăna secolelor XX – XXI.

Cercetarea a încercat să stabilească dacă factorul religios, prin acțiunile pe care le generează, poate antrena riscuri pentru securitatea națională și internațională, și dacă există premise favorabile pentru stimularea strategiilor ce ar trebui urmate pentru evitarea transformării acestui factor într-o sursă de conflict de natură religioasă.

Studiul vizează drept obiective ale cercetării academice:

- ❖ Stabilirea dominantei fenomenului religios (ascendentă sau descendentă), cauzele și condițiile favorizante ale fenomenului, influența pe care Bisericile tradiționale o au asupra lui, influența generată de schimbarea axiologică a sistemelor de credință.
- ❖ Identificarea dimensiunii religioase a conflictelor
- ❖ Identificarea și caracterizarea elementelor fenomenului religios ce au un rol determinant în dinamica internă și internațională-vulnerabilități și amenințări de natură religioasă în mediul de securitate (conflicte inter-confesionale și inter-etnice, tentative de fundamentalism religios)
- ❖ Evidențierea elementelor de interferență dintre religie și politică
- ❖ Legătura între securitate și religie ca element concret în procesele de reformă democratică în diferite regiuni ale lumii și amenințările ce pot apărea pe fondul unor vulnerabilități crescute
- ❖ Rolul Bisericii într-o societate multiculturală, post-modernă și democrată.
- ❖ Locul și rolul Bisericii Ortodoxe Române în epoca contemporană, în mediul intern de securitate.

S-au avut în vedere, ca ipoteze de lucru:

- ❖ Existența unei corelații semnificative între tendințele anomice ale dinamicii de securitate și amploarea fenomenului religios;
- ❖ Factorul religios este folosit ca vehicul pentru acțiuni ce pot destabiliza starea de securitate.
- ❖ Gradul ridicat de inamiciție între grupări religioase sau etnico-religioase dintr-un stat, din state diferite sau din provincii ale unor state diferite poate stimula și agrava conflictele religioase.

Considerăm că această cercetare este importantă pentru înțelegerea dimensiunilor fenomenului religios – atât ca existență reală cât și ca percepție socială – fiind necesară stabilirea modului și nivelului în care acțiunile generate de acesta pot aduce dezechilibre dinamice stării de securitate. De asemenea, această cercetare – una din primele efectuate în țara noastră pe această problematică, asupra comportamentelor determinate de factorul religios și a consecințelor pe care acesta le incumbă – poate fi folosită ca bază de pornire/referință pentru alte studii de specialitate.

Metodele folosite în cercetare au fost, în majoritate, indirecte (observația, studiul documentelor, baza documentară sau metoda bibliografică, metoda istorică, studiul de caz). Prelucrarea datelor și informațiilor a fost realizată pe baza unor metode cantitative și calitative, iar interpretarea datelor și informațiilor s-a făcut având la bază metode interpretative și comparative, dar nu au fost neglijate nici alte metode.

1. RELIGIA LA RĂSCRUCEA MILENIILOR

„SECOLUL XXI VA FI RELIGIOS SAU NU VA FI DELOC” (Andre Malraux)

Se repetă aproape obsesiv această formulă, ori de câte ori se discută despre religie. Ce înseamnă „religiosul” lui Malraux? Discutăm despre religie sau despre spiritualitate? Sau să privim religia drept un fenomen social integrat în dezvoltarea globală a societăților, a cărui influență puternică asupra societății este legată de conștiință și convingeri umane fundamentale?

Pentru a putea răspunde cât mai bine unor asemenea întrebări, va trebui să aruncăm o privire mai atentă principalelor religii ale lumii cu însușirile lor fundamentale și acțiunilor religioase care sunt inițiate dinspre ele.

1.1. Religie-Biserică. Abordare conceptuală.

Este greu să dăm o definiție a religiei, aceasta având în evoluția sa istorică sensuri diferite, după faptele semnificative din viața societății. Religia poate însemna principii morale, rituri, dar și modul de a gândi și a trăi sacral, propriu unui grup.

Cuvântului religie îi sunt asociate două etimologii latine: una este cea derivată din verbul „relegere” (a reveni în urmă prin lectură, cuvânt, gândire, a reculege), care sugerează legătura cu trecutul, cu o tradiție. Religia devine astfel aducerea aminte a unui trecut, actualizare permanentă a acestuia. Cealaltă etimologie provine din „religare” și are sens de „a lega”, „a fixa”, așa cum se întâmplă în multe regiuni ale lumii: religia unește, construiește și fundamentează liantul (coeziunea) social(ă). Coeziune socială care pe lângă componenta religioasă dispune și de aportul limbii, al tradiției istorice și al atașamentului de un anumit teritoriu. Rezultă de aici o cultură comună, modele și norme de comportament unitare.

Vom reproduce în continuare unele definiții ale religiei așa cum apar ele în dicționare sau în viziunea unor autori și teologi:

1. The Concise Oxford Dictionary- religia „este recunoașterea de către om a unei puteri conducătoare supraomenești și în special a unui Dumnezeu personal îndreptățit a i se da ascultare”. Interpretarea strictă a acestei definiții ar avea însă ca și concluzie nerecunoașterea religiilor politeiste.
2. În „Webster’s New World Dictionary” religia este definită ca „orice sistem specific de credințe și închinare care implică adesea un anumit cod etic și o filosofare”. Punctul slab al acestei definiții este acela că exclude religiile care nu practică închinarea dar surprinde corect două componente importante ale religiei: (1) credința și închinarea într-o/la o zeitate sau zeități; (2) comportamentul etic față de alte persoane. Aceste componente sunt surprinse și în Matei 22:36-39 „36. Învățătorule, care este marea poruncă în Lege? 37. Iar El i-a răspuns: **Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din tot cugetul tău.** 38. Aceasta este marea și întâia poruncă. 39. Iar a doua, asemenea acesteia: **Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși**”.¹

William James vedea în religie: „credința că există o ordine nevăzută”.

Alfred North Whitehead: „religia este ceea ce individul face cu propria sa solitudine (singurătate)”.

Hall, Pilgrinn și Cavanagh: „Religia este expresia simbolică a ceea ce omul afirmă deliberat ca fiind de o valoare inestimabilă pentru el”.²

Karl Marx: „Religia este suspinul individului suprimat, inima unei lumi fără inimă și sufletul unor situații fără suflet. Este opiumul poporului”.

Don Swenson definește religia în termeni de sacru: „Religia este experiența individuală și socială a sacrului care este manifestat în mitologii, ritualuri, ethos și integrat într-o comunitate sau organizație”.³

Biserica este forma de instituționalizare a religiei, ca expresie de organizare a legăturilor vieții spirituale cu viața materială, ceea ce în practică a creat un echilibru instabil între biserică și stat.

La singular, biserica desemnează totalitatea celor ce mărturisesc cu Apostolul Petru: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu” (**Matei 16:16**). Această mărturisire este „piatra” pe care Isus a spus că va zidi Biserica Sa, Corpul celor care s-au convertit în Hristos, s-au botezat în numele treimii și îl urmează pe Isus în sânul unei comunități disciplinate. Există o singură Biserică, deoarece există un singur Domn, o singură credință, un Botez unic (**Efeseni 4, 5**). Isus este capul Bisericii, aceasta fiind trupul său (**Coloseni 1, 18**) iar creștinii membre ale trupului (**Romani 8:5**).

La plural, bisericile sunt adunările creștinilor într-un anumit loc pentru a comemora pe Isus și a celebra Euharistia (Evanghelia) în ziua de duminică.

Pavel numește astfel comunitățile locale de creștini: „Biserica lui Dumnezeu care este în Corint” (**I Corinteni 1,2**). Biserica este sobornicească,

¹ Noul Testament, versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, ediția a doua revizuită și îmbunătățită – Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române – București - 1995

² Irving Hexam, „By Religion I Mean...” at: <http://www.acs.ucalgary.ca/~nurelweb/concise/rel.html>.

³ Don Swenson: „Society, Spirituality and the Sacred: A Social Scientific Introduction”, Broadview Press – ianuarie 1999

ecumenică, universală, adică deschisă tuturor, destinată să cuprindă întreg pământul.

Biserica poate fi considerată sub mai multe aspecte:

- ca societate vizibilă și realitate juridică, condusă de o ierarhie
- ca prezență eternă a lui Hristos în lume și a Corpului mistic
- ca împărăție a lui Dumnezeu, instaurată în lume cu misiune universală în timp și spațiu
- ca formă de confesiune specifică.

Revenind la sensul cuvântului biserică – derivat etimologic din grecescul latinizat „Basileus – Basilica”, sau Ecclesia – din εκκλησια (ecclesia)- el s-a îmbogățit semantic, nefiind uniform conservat de-a lungul timpului. A fost folosit încă din perioada patristică cu înțelesuri diferite legate însă de înțelesul precreștin de adunare de persoane convocate disciplinat.

Termenul s-a generalizat apoi în sens teologic în creștinism, urmând spiritul Noului Testament în care biserica este „asociația credincioșilor uniți în mărturisirea integrală a aceleiași credințe prin participarea la aceleași taine religioase, la supunerea față de o autoritate comună”.

În organizarea societății creștine, instituționalizarea bisericii a parcurs evolutiv:

1. faza de comunitate apostolică delimitată în *ghl* (comunitate în sânul lui Israel)
2. faza divulgativă de diseminare ebraică în lumea elenică, pe doctrina Nou Testamentară
3. faza de universalitate a credinței, cu postulat pentru întregul imperiu cu organizarea misiunilor spre pagane (locuitori ai satelor), chiar și în afara Imperiului Roman.

Locul de cult face parte din teologia sau comunicarea simbolică, scoțând în evidență corespondența dintre ritual, structură, instituție bisericească și realitățile divine. Este un semn al prezenței divine, în el aflându-se crucea răstignirii. De aceea există principiul înălțării într-un anumit loc, al organizării spațiului liturgic, al arhitecturii și iconografiei bisericești. Forma cruciformă a locului de cult și orientarea de la apus la răsărit, semnifică faptul că, biserica reprezintă calea spre cele ce sunt înainte și în viitor sau locul învierii de la moarte la viață. Misiunea ei este de a trage credinciosul de la umbră la lumină.

1.2 Funcțiile religiei

Din punct de vedere funcțional, religia poate fi considerată o forță pozitivă. Ea are funcții sociale relevante, existând în diferite forme în orice societate.

Religia asigură coeziunea socială, prin ansamblul de idei, valori și norme necesar oamenilor pentru a-și forma o identitate comună. Este liantul unui grup oferind un ansamblu de valori comune. Un exemplu elocvent este religia iudaică ce a permis evreilor, trăind separați în diferite regiuni și culturi timp de secole, să-și păstreze identitatea prin idei și practici religioase comune.

Întrebările în legătură cu existența umană, scopul existenței umane, își găsesc răspunsuri în religie, emoțional oferind un sens în viață. Este de fapt și singura „instituție” socială care încearcă să rezolve aceste probleme.

Religia poate avea funcția de control social pentru că, deseori normele societății au la bază idei religioase. Legile, cum sunt cele ce interzic crima și furtul, capătă pe lângă forța legală și o forță morală- sursa fiind în „Cele 10 porunci”- au legitimitate sacră. La fel, dreptul divin de exercitare a domniei la regi. În islam, legea (sharia) își găsește sursa în Coran.

Religia oferă, totodată, sprijin afectiv și psihologic, alinare, de care omul are nevoie pentru a supraviețui într-o lume complexă și nesigură. Acest sprijin este util în perioadele de criză cum ar fi moartea unei persoane apropiate. Religia dă un scop morții și oferă un ansamblu de practici rituale pentru doliu („priveghiul” la creștini, „șina” la evrei) care au rolul de a ameliora suferința celor rămași în viață.

1.3 Tipuri de religie

SUPRANATURALISMUL – formă de religie ce recunoaște existența unor forțe supranaturale care influențează evenimentele umane atât în bine cât și în rău. Nu e vorba de zei sau spirite, ci de forțe supranaturale impersonale.

ANIMISMUL – sau credința în prezența spiritelor în lume, acestea putând exista în oameni sau orice ființe din lumea naturală (animale sau chiar vegetale). Spiritele pot fi invocate prin practici rituale magice. Formă religioasă caracteristică triburilor, cu precădere în Africa.

TEISMUL – credința în existența zeilor care trebuie venerați și cinșiți. Teismul are două forme: politeism și monoteism.

- ✓ **POLITEISMUL** – este credința în existența mai multor zei. De obicei, există un zeu mai puternic, un zeu al zeilor.
- ✓ **MONOTEISMUL** – sau credința într-un singur zeu. În prezent religiile monoteiste – iudaismul, creștinismul sau islamul – au împreună, un număr de adepți mai mare decât orice altă formă de religie.

IDEALISMUL TRANSCEDENT – se bazează pe principii sacre de idei, cu scopul perfecționării spirituale, ființei umane (budismul).

În prezent, la nivel global există un număr impresionant de religii, pe lângă cele deja consacrate- cum ar fi **iudaismul**, **creștinismul** (cu variantele sale dintre care amintim aici catolicismul, ortodoxia și protestantismul), **islamul** (cu cele două școli majore ale sale: sunnismul și šiismul), **hinduismul**, **budismul** – existând nenumărate denominații, secte, mișcări și asociații religioase.

Principalele religii și Biserici

Fiecare religie are, în grade variate, caracteristici ce pot fi catalogate drept pozitive și negative sau pașnice și agresive. Mai mult, există întotdeauna valori care sunt comune. Dintre principalele religii amintim aici:

1. **CREȘTINISMUL** este cea mai răspândită religie din lume, simbolul central fiind Isus Hristos, Mântuitorul lumii și garantul Învierii. Dezvoltat din iudaism, creștinismul are parte de o sciziune, Marea Schismă din secolul XI, care duce la apariția celor două biserici majore: Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă. În secolul XVI, Reforma, inițiată de Luther creează o nouă sciziune- de data aceasta în sânul Bisericii Catolice- și duce la apariția protestantismului, care se rupe de Roma. Spiritul Reformei a impulsionat dezvoltarea a numeroase confesiuni în cadrul protestantismului, acest proces continuându-se pînă în ziua de azi.

Diferențele⁴ majore între Catholicism și Ortodoxie par a fi de origine doctrinară și constau în: - **dogma Filioque** (*qui ex Patre Filioque procedit-care de la Tatăl la Fiul purcede*), după care Duhul Sfânt purcede de la Tatăl „și de la Fiul”. Pentru Catholicism Filioque ar fi o explicație și o clarificare a doctrinei despre Duhul Sfânt, formulată la al II-lea Sinod ecumenic de la Constantinopol (381 d. H.), care pentru a contracara erezia lui Macedoniu a reafirmat expresia folosită de Ioan, „care de la Tatăl purcede” (Ioan 15, 26). Ortodoxia vede în aceasta o schimbare a doctrinei biblice despre o singură purcedere cu doctrina despre „dubla purcedere”, de neacceptat din punct de vedere al învățaturii despre Treime;

- **primatul episcopului de la Roma** asupra Bisericii universale și infaibilitatea papei;

- **doctrina sacramentală**, în special caracterul indelebil al hirotoniei și mirungerii, natura Tainei cununiei și consacrarea euharistică prin epicleză;

- **zămislirea – fără – prihană** a Fecioarei Maria (la care, în 1950, se adaugă o nouă dogmă despre înălțarea la cer cu trupul a Maicii Domnului);

- **învățătura despre purgatoriu și judecata particulară.**

Toate aceste diferențe nu au un sens radical, putând fi reduse, cu excepția primatului și a infaibilității papei, aceasta evidențiindu-se în mod clar mai degrabă ca o întregă viziune ecleziologică decât ca simplă diferență doctrinară - mai ales după Conciliul II Vatican (1959) – unde s-a reafirmat cu vigoare că **primatul papei** este o structură indispensabilă unității Bisericii universale⁵. Acest lucru ar însemna unitate și centralizare prin structura juridică a Bisericii, și nu prin consens sau conciliaritate.

Protestantismul, în încercarea sa de a reforma teologia scolastică și a Bisericii Catolice, a avansat câteva doctrine confesionale specifice: - **autoritatea cuvântului lui Dumnezeu**; împotriva doctrinei catolice - conform căreia Biblia și Tradiția sunt izvoare și norme ale credinței, egale și paralele, Tradiția fiind singurul interpret legitim și infailibil al Bibliei – protestantismul respinge tot ceea ce nu are o bază clară în Biblie. Între protestant și Biblie nu pot sta forme de

⁴ Yves M.J. – Congar – *Chrétiens desunis, Principes d'une <Oecumenisme> catholique*, Paris Editions du Cerf, Paris, 1937

⁵ D. Popescu, *Ecleziologia romano – catolică după documentele celui de-al doilea Conciliu de la Vatican și ecourile ei în teologia contemporană* (teza de doctorat), în *Ortodoxia*, XXIV (1972), nr. 3, p.325 - 457

intermediere ca Tradiția, autoritatea papei sau Biserica. Recunoașterea lui Dumnezeu ca Domn al istoriei reprezintă una din principalele idei ale protestantismului;

- **mântuirea prin harul lui Dumnezeu sau justificarea numai prin credință**; credinciosul este iertat de Hristos prin jertfa Sa de răscumpărare, nu prin faptele sale. Credința înseamnă acceptarea acestui dar al iertării pe care Dumnezeu îl dă în numele lui Hristos. Faptele nu sunt o condiție a justificării, sau un plus la credință, ci o dovadă a îndreptării. Mântuirea nu se referă atât la responsabilitatea omului, cât la planul imuabil al lui Dumnezeu care lucrează în istorie în mod liber;

- **biserica invizibilă**, adică poporul ales este cunoscut doar de Dumnezeu. Laicii au dreptul să citească Biblia, iau parte la conducerea comunității și la cult. În viziunea protestantă Biserica este sub judecata lui Dumnezeu, într-un continuu proces de înnoire („semper reformanda”)

- **învățătura despre natura păcatului**. Reforma a pus accent pe vina și păcătoșenia omului și pe umanitatea lui Adam care e lipsită de har, și nu pe umanitatea nouă în Hristos. Aspectul ontologic și cosmic al răscumpărării este minimizat. Restaurarea omului este relativă pentru că el rămâne întotdeauna justificat și păcatos în același timp. Acesta este și motivul pentru care etica protestantă pune un puternic accent pe pietatea personală.

2. IUDAISMUL poate fi considerat prima religie monoteistă a lumii. Iahve (Iehova) este Dumnezeu care a făcut un „legământ” cu poporul evreu prin intermediul lui Avraam, fondatorul religiei. Evreii erau astfel „poporul ales” să ducă cuvântul Domnului și altor popoare; în schimb, Iahve va avea grijă de poporul Său. Ca și în cazul creștinismului, și în iudaism au avut loc sciziuni din cauza diferențelor în interpretarea religioasă.

3. ISLAMUL. Trăsături caracteristice:

- componente sociale, redistribuire;
- războiul sfânt, JIHADUL,
- formează comunități religioase – politice (UMMA);
- negarea frontierelor rasiale. El urmează directivele unei „internaționale”, întemeindu-se pe ideea de stat divin (islamul trece fără dificultate peste hotare naturale și organice - în special neamurile);
- permite misticismul;
- face distincție între DAR-AL ISLAM (regiunea credincioșilor) și DAR-AL HARB (regiune de luptă).

Datorită expansiunii sale agresive și implicării în terorismul internațional, asupra islamismului s-au făcut foarte multe studii, în special asupra islamismului fundamentalist, una din concluzii fiind că islamul este incompatibil cu valorile societăților liberale, cu democrația pentru că în comunitățile islamice nu poporul este stăpân. Stăpână este voința Domnului așa cum apare în shari'a, legea supremă formulată de Coran și de Sunna Profetului. Opinia majorității poate constitui baza pentru exercițiul legitim al autorității politice în statul islamic, însă numai în condițiile în care recunoaște și poate fi încadrată în normele legii shari'a. Deci acțiunile politice au legitimitate numai dacă sunt bazate pe legea

shari'a. Valorile fundamentale în islam țin atunci de respectarea normelor legii shari'a nu de cele ale democrației.

4. SHINTOISMUL sau „calea zeilor” este o religie apărută în Japonia, în perioada prefeudală, caracterizată prin animism, venerarea unor divinități ale naturii, cultul strămoșilor, al eroilor și al mikadoului. Devine religie de stat între 1868-1945.

5. HINDUISMUL este, ca religie, greu de definit, deoarece nu are un cod religios, dogmă sau credință comună tuturor credincioșilor. Nu are un sistem filozofic unic, nici un cult uniform sau o carte sfântă, ca de exemplu Biblia creștină.

Această religie nu cunoaște „dogme” și nici „misiune”. Hinduș este acela care s-a născut într-o castă. Hinduismul a conservat și transmis de-a lungul secolelor, într-o formă religioasă, doctrina castelor, a grupurilor sociale închise, cu un rol esențial în viața socială și spirituală a individului. Cultul hindus se bazează pe un amalgam de rituri și ceremonii, modele comportamentale pentru credincioși, lăsând însă acestora o largă libertate în ceea ce privește concepțiile cu caracter filozofic.

Toleranța religioasă este dublată de capacitatea hinduismului de a asimila elemente ale altor religii. Dezavantajul este imposibilitatea unificării religioase a Indiei. Trăsăturile caracteristice sunt „KARMA” (destinul) și „DHARMA” (eliberarea)

6. BUDISMUL a apărut în India, în secolul VI î.H., inițiatorul fiind Buddha („cel deșteptat”). Potrivit învățăturilor budiste, viața este un șir de suferințe care își au originea în dorințele umane care sunt îndreptate către plăcere. Răspunsurile la problemele lumii se găsesc potrivit viziunii budiste- în schimbarea personală și dezvoltare unui nivel superior de spiritualitate.

7. CONFUCIANISMUL. Confucianismul este unul din cele mai largi curente de idei sociale din China, pune un accent deosebit pe respectarea tradițiilor și cultul strămoșilor.

Nu se definește ca religie în sens strict al cuvântului. Prin caracterul său de ansamblu, confucianismul este o doctrină etic – politică. În centrul acestei doctrine se află ideea de conducere armonioasă a statului și societății, condiționată de „autoperfecțiunea” personalității. Centrul de atenție este îndreptat spre stabilirea subordonărilor ierarhice în familie și societate, potrivit principiului funcției și poziției ocupate și vârstei.

SECTELE

Fenomenul sectar capătă, din preajma anului 1800, o tot mai mare amploare. Proliferarea sectelor este până în ziua de azi un fenomen al sferei religioase cu adânci implicații asupra bisericilor și societății.

Termenul de „sectă” desemnează de obicei, cu nuanță peiorativă, grupări religioase disidente sau chiar grupări de discipoli sau adepți reuniți în jurul unui lider, învățător.

Dacă biserica privilegiază propria extindere, secta pune accent pe intensitatea vieții membrilor săi. Deci sectele nu sunt numai o formă de manifestare a religiozității ci și o formă de comunitate și comportament social, contestat deseori de restul societății.

Etimologie: lat. „*secare*” – a secționa, a despica, a tăia; „*secedere*” – separare de ceva; „*sequi*” – a urma (o doctrină, un profet, mod de viață, reguli), a secunda pe cineva.

Din punct de vedere teologic secta reprezintă o ruptură, o separare față de religia de origine.

Trăsăturile definitorii ale comunităților sectare sunt:

1. disidența, abaterea de la o situație existentă și promovarea unei noi direcții și orientări. Viabilitatea sectei este dependentă de alternativa pe care o propune la ceea ce contestă. Cel mai frecvent se contestă religia sau biserica de origine, insistându-se pe ideea că bisericile existente, în special cele oficiale, nu mai satisfac speranța de mântuire a omului contemporan, îndemnând la părăsirea acestora. Argumentele țin de fastul exagerat al celorlalte forme religioase, ceremonialul care nu respectă tiparul biblic, preoți care urmează calea, ruptura creată între ierarhi și credincioși, denaturarea textelor sacre etc.
2. alegerea voluntară și reciprocă. Aderarea la o sectă se face pe bază de voluntariat și reprezintă solicitarea accesului într-o comunitate care îl poate refuza. Participarea la viața grupului implică întreruperea apartenenței anterioare, ceea ce semnifică supunerea la regulile impuse de grup prin excluderea oricărei alte conduite religioase morale sau sociale.
3. coeziunea de grup. Într-un grup sectant totul este subordonat și jertfit sectei: situație materială, faimă, calități fizice și intelectuale. În raport cu restul societății, comunitatea sectantă se delimitează cu severitate. Ceilalți fac parte din „lume”, sunt impuri și prin aceasta nu se vor putea mântui niciodată.
4. tendința de izolare față de restul societății, în scopul de a păstra anumite tradiții și practici abandonate în cadrul lumii civilizate.
5. elitism și legitimarea directă de la Dumnezeu. Fiecare membru al sectei are convingerea că deține un rol providențial prin voința divină care îl îndrumă în mod direct, aparținând astfel unei elite aleasă de Dumnezeu.

Aceste trăsături pot suferi transformări, atenuându-se prin creșterea numărului de membri sau prin înmulțirea contactelor cu restul societății sub presiunea unor evenimente etc.

Unele secte pot avea roluri sociale negative, ceea ce duce la urmărirea și condamnarea lor (acestea profită de copii, persoane cu handicap, bătrâni,

orfani, persoane nevoiașe care nu se pot apăra și a căror naivitate este speculată de către secte).

Libertinajul sexual din unele comunități sectante, imoralitatea și abuzurile sexuale ale liderilor (profeți, guru, mesianici) au adus aceste grupuri nu numai în atenția poliției și a tribunalelor, ci uneori în prejma linșajului. Autoritățile sunt atenționate în legătură cu practicile intime nefirești, patologice, cultivate sub pretextul „tantrismelor”, misterelor orientale, societăților secrete, asociațiilor satanice, liturghiilor negre ș.a. Sunt condamnate și cad sub incidența legii manifestările rituale ale unor secte sau mișcări religioase care presupun mutilarea, castrarea sau aproape complet abandonata practică a sacrificiilor umane în scopul părtășiei.

Disfuncția socială cea mai frecvent discutată, caracteristică tuturor sectelor, este fanatizarea credincioșilor, ce poate ajunge până la alienarea morală și psihică a membrilor. Aceștia nu numai că-și abandonează modul de viață anterior, familia, serviciul, dar sunt capabili de orice sacrificiu pentru sectă sau lider, mulți fiind pregătiți pentru sacrificiul suprem la îndemnul „profetului”. *Fanatismul poate fi o caracteristică a stării de religiozitate în general*, dar el se manifestă, mai ales, în tipuri de comunități sectare cu o mare intensitate a vieții religioase. Pe suportul fanatismului religios, credincioșii pot fi folosiți în orice activitate de la dezordine socială, până la infracționalitate.

O consecință a accentului pe viața religioasă este degradarea relațiilor sectei și ale sectanților cu restul societății. În viața lor, toate celelalte activități și relații ajung să fie subordonate preocupărilor religioase. Activitatea economică, profesia, modul de viață, alimentația, preocupările culturale, chiar igiena și sănătatea, sunt condiționate de credință. Unele dintre acestea nu generează aspecte disfuncționale evidente. Spre exemplu, refuzul de cultură și civilizație, alimentația vegetariană, practicarea numai a unor profesii ș.a. stânenesc mai puțin desfășurarea normală a vieții sociale. Dacă acestea s-ar generaliza, însă, societatea ar resimți anumite insatisfacții și din cauza lor. Spre exemplu, faptul că membrii ai variatelor forme de adventism refuză să lucreze sâmbăta, la nivel național ar putea deregla unele activități, funcții, întreprinderi. Chiar refuzul de cultură și civilizație, în cazul în care s-ar manifesta la milioane de sectanți, ar avea un rol negativ în dezvoltarea normală a unei țări. Unele secte refuză asistența medicală, pretextând că singurul tămăduitor adevărat este Dumnezeu și vindecarea se face numai prin credință. Comportamentul respectiv contravine normelor sanitare publice și uneori pune în pericol nu numai viața bolnavului ci și a familiei și restului comunității, în cazul unor boli transmisibile.

Anumite secte, care tocmai din această cauză sunt și interzise de autorități, contestă în mod direct, uneori cu agresivitate, organizarea și conducerea laică a statelor, refuzând să respecte legile, să plătească impozite, ș.a. Ei afirmă că singura împărăție este cea a lui Dumnezeu, singurul conducător este Isus sau liderul sectei respective. Organizarea statală și aparatul politic sunt socotite satanice și se luptă împotriva “satanei” prin săvârșirea unor acțiuni fățișe antistatale. Sectele în discuție refuză să participe la conducere, nu votează, încercând să împiedice desfășurarea legală a alegerilor, nu primesc actele de

stare civilă sau le distrug, nu-și achită obligațiile față de autorități, intră în conflict cu poliția și justiția.

O caracteristică a vieții spirituale de astăzi rezidă în răspândirea credințelor imprecise sau „convenabile”, așa - numitele religii alternative. Adepții acestor credințe întâlnesc în acest fond religios individualismul „democratic”, capitalist. Așa s-ar putea explica succesul unor religii asiatice în care credințele sunt reduse la minim, rolul cel mai important fiind atribuit acțiunii asupra sinelui. Tot aici putem include practicile și religiile fără o dogmă precisă (magie, ocultism, paranormal, parareligie, parapsihologie). Astrologia, prevestirile, chiromanția, cartomanția, vrăjitoria, spiritismul, OZN-urile au ca principal obiect „fericirea” subiectului (afaceri, iubire, viitor).

Altă tendință actuală este de aplecare, preponderent, spre latura mistică, spirituală, ezoterică a religiilor monoteiste: marii mistici ai creștinismului, iudaismului, sufismului, islamului. Din această cauză, confesiunile consacrate se confruntă cu dezvoltarea unor noi mișcări religioase. Un număr însemnat de evrei se întorc la iudaismul „ortodox” (cea ce înseamnă revenirea la tradiția bazată pe respectarea Legii); în protestantism, renasc mișcările evanghelice cu tendințe fundamentaliste având opinii politico – morale conservatoare.

O altă trăsătură a vieții religioase actuale constă în importanța ce se acordă în societate unor lideri carismatici, personalităților religioase (Papa Ioan Paul al II-lea, Dalai Lama), ceea ce trădează nevoia unor modele întrupate în indivizi, sau a unei identificări cu indivizii sublimați. Și aici se creează un alt paradox: într-o societate secularizată avidă de autonomie și apel la rațiune, e prezentă abdicarea de la voința și rațiunea proprie.

Concluzionând, putem spune că ultimele trei decenii ce au precedat trecerea în mileniul trei au fost caracterizate de identitate religioasă vizibil afirmată - religiozitate „expusă” - interesul pentru reprezentări religioase (în film, teatru, literatură). Apoi, pe măsură ce societatea modernă continuă să-și dezvolte organizarea din ce în ce mai mult ea imprimă din caracteristicile ei domeniului religios. Într-un fel, chiar secularismul devine matrice pentru noi religii. Noi religii care sfidează religiile consacrate. O deschidere a acestora din urmă către societatea modernă, secularizată le-ar confrunta cu o problemă al cărei tăiș e dublu: pe de o parte riscanta părăsire a terenului tradițional care le legitimează, în mare măsură autoritatea, iar pe de altă parte, contestarea legitimității lor tradiționale de către noi credințe și practici ce și – ar intensifica prozelitismul, în spațiul ocupat de cele mai conservatoare categorii civice.

1.4 Tipuri de activități religioase

În raport cu atitudine adepților diferitelor religii și confesiuni față de problemele esențiale ale societății, activitățile religioase se pot clasifica în patru categorii:

1. *culturaliste*;
2. *comunitare*;
3. *sincretice*;

4. *fundamentaliste.*

Fiecare din cele patru categorii au în comun doi factori: 1) liderii fiecăreia se folosesc de percepte religioase pentru a lansa mesaje “dătătoare de speranță” și un program de acțiune pentru eventualii adepți, ceea ce poate avea un impact politic; 2) astfel de manifestări religioase pot tinde să aibă caracter opus, liderii lor dorind să câștige avantaje de pe urma unor vechi nemulțumiri ce pot fi manipulate în stări conflictuale actuale. Este important să notăm că nu toate cele patru tipuri de grupuri țintesc regimurile guvernamentale într-o manieră fățiș politică. Grupurile fundamentaliste și culturaliste au ca proprie rațiune de existență o antipatie profundă la adresa guvernelor existente; grupurile comunitare și sincretice, pe de altă parte, au un caracter difuz, cel mai adesea în medii rurale, concentrându-se asupra problemelor prin ajutor reciproc, nu prin opunerea la politicile guvernamentale.

GRUPURILE CULTURALISTE

Grupurile culturaliste apar atunci când o comunitate împărtășește atât afinități religioase cât și etnice, membrii săi percepându-se ca aparținând unei minorități slabe, supusă opresiunilor politico – administrative.

Mobilizarea opoziției grupurilor culturale (este foarte important căreia religii aparțin) este îndreptată către câștigarea autocontrolului, autonomiei sau auto-guvernării. Este exemplul budiștilor tibetani din China, sickhilor în India, palestinienilor musulmani din teritoriile ocupate de israelieni, musulmanilor bosniaci din Iugoslavia. În fiecare caz, religia și minoritatea etnică furnizează o parte a bazei ideologice pentru a acționa împotriva culturii reprezentative (dominante) pe care minoritatea o percepe ca dorind să submineze sau să elimine cultura minoritară. Campaniile culturaliste caută să îndepărteze un grup cultural sau etnic fie de puterea statală, fie de alte grupuri din interiorul statului.

GRUPURI COMUNITARE

O caracteristică importantă a dezvoltării praxisului religios din ultimele trei decenii constă în apariția comunității excesiv de religioase. Această caracteristică a fost și e prezentă în special în medii romano-catolice sărace ale lumii a treia, printre creștinii din Europa centrală și de est înainte de căderea comunismului, precum și în interiorul comunităților urbane islamice din țări diferite.

Acțiunile grupurilor comunitare exprimă insatisfacția, neîncrederea în autoritatea formelor religioase tradiționale, ierarhice și instituționalizate, reflectă dorința de a-l descoperi pe Dumnezeu mai degrabă personal decât prin meditație în instituțiile religioase și concentrarea abilităților comunității de a face schimburi benefice în viața membrilor săi prin eforturile întregii comunități.

Este binecunoscut exemplul Poloniei din anii '80 când preoți mai tineri (radicali) i-au impulsionat pe seniorii ierarhiei bisericești să se opună totalitarismului și încălcării drepturilor omului pentru a realiza nevoile societății de

a obține drepturi fundamentale politice și sociale. Formarea “Solitarității” în ‘80 a fost influențată puternic de vizita pe care Papa Ioan Paul al II-lea a făcut-o în Polonia în 1979.

GRUPURI RELIGIOASE SINCRETICE

Aceste grupuri se cristalizează, mai ales, printre locuitori din zone rurale în unele țări subdezvoltate. Mișcările sincretice presupun o fuziune, un amestec de religii. Ele împletesc numeroase elemente pe care le întâlnim în mai multe forme tradiționale religioase. În Africa de Nord și Subsahariană și în Asia de Sud, există versiuni ale Islamului, mai mult sau mai puțin sincretice, numite sufism care îmbină religiile tradiționale cu norme islamice. Una din caracteristicile islamului din Pakistan sau din multe țări africane este confruntarea între grupuri cu credințe sufite și cele care țin să dezvolte versiunea arabă a islamului.

GRUPURI FUNDAMENTALISTE

Activitățile fundamentalismului religios au ca scop reformarea societății conform principiilor religioase, schimbarea legilor, moralității, a normelor sociale și uneori chiar și a structurii politice a țărilor.

Fundamentații își desfășoară activitatea în centre cu populație densă sau în apropierea acestora și:

- caută să creeze un tip de societate tradițională mai puțin occidentalizată;
- luptă împotriva guvernelor pentru că jurisdicția acestora acoperă arii pe care fundații le văd integrate în construirea societății dorite, incluzând aici sistemul educațional și aparatul polițienesc;
- luptă totodată împotriva membrilor unor religii percepute de ei ca “rele”, sau chiar satanice.

Exemple de grupuri fundamentaliste găsim atât printre musulmani cât și printre creștini și iudaici.

Fundamentalismul religios este deseori – dar nu mereu (budiștii și hindușii sunt excepții) - pus în legătură cu lectura critică a textelor religioase și adaptarea „Cuvântului Domnului” la realitatea percepută de credincioși. Se furnizează astfel categoriilor marginalizate din punct de vedere etnic, social, economic, cultural etc, un manifest, un program de schimbare socială cu un scop înalt pe care liderii îl folosesc atât pentru a-i contracara pe conducătorii seculari, cât și pentru a propune un program de reforme radicale a stării actuale de fapt.

FUNDAMENTALISMUL RELIGIOS

Una din cele mai caracteristice mișcări din ultimele decenii (începând cu anii 70) este dezvoltarea unui nou gen de religiozitate.

În majoritatea religiilor lumii această mișcare este numită „fundamentalism”. Spiritualitate cu accent politic, fundamentalismul e caracterizat de o viziune acut literală și intolerantă. Fundamentații luptă pentru

abolirea legalității avortului și pentru strictete în conduita morală. Fundamentalistii creștini se grăbesc să-i condamne pe cei socotiți „păgâni”, „dușmani ai lui Dumnezeu”. Mult mai cunoscute sunt însă mișcările fundamentaliste din lumea musulmană. Fundamentalistii musulmani au răsturnat guverne, au comis asasinat sau au amenințat cu pedeapsa cu moartea „inamicii islamului”. Fundamentalistii evrei s-au stabilit în Teritoriile Ocupate din Gaza și Cisiordania cu scopul de a-i îndepărta pe locuitorii arabi chiar și prin folosirea forței, fiind convinși că astfel înlesnesc venirea lui Mesia. În toate formele sale fundamentalismul este o credință extrem de restrictivă.

Fundamentalismul religios islamic

În momentul de față, de interes major sunt grupurile fundamentaliste islamice. Mijloacele acestor grupuri destinate îndeplinirii scopurilor fixate sunt: lupta armată pentru a prelua puterea, acțiuni parlamentare și extraparlamentare, combinate cu prozelitismul societal și lobby-ul guvernamental. În ciuda diferitelor mijloace adoptate, grupurile fundamentaliste islamice împărtășesc în special două idei: 1) că politica și religia sunt inseparabile; 2) că legea șari'a trebuie aplicată tuturor musulmanilor de bună voie sau chiar prin folosirea forței. Dar nu puțini sunt autorii islamici care neaga faptul ca islamismul fundamentalist ar rezulta natural din principiile islamice. Trebuie avut în vedere, în primul rând, faptul ca „orice moștenire culturală este, efectiv, destul de bogată din punct de vedere moral pentru a putea, atunci când este alcatuită în mod adecvat, în anumite împrejurări, să aducă contribuții inspirate la lupta pentru drepturile omului, democrație și dreptate socială”. În viziunea altor autori, în spatele discursului islamic fundamentalist, și desigur, a mijloacelor folosite, nu se află voința unei majorități, nici autenticitatea unei interpretări religioase, ci obiectivul pragmatic al „menținerii lor la putere și al negării legitimității programelor opozanților și ale criticilor”. În sprijinul acestei variante poate sta faptul că grupurile militante islamice își recrutează cea mai mare parte a membrilor dintr-o paletă largă de pături sociale și pregătire profesională, însă un număr mare al membrilor vin din clasa de mijloc, din zone urbane cu un recent trecut rural. Grupurile fundamentaliste islamice caută să se implice în ceea ce este esențial apropiat de sisteme politice și economice, sisteme dominate deseori de o elită politică, economică și militară puternică și coezivă. Mulți fundamentalisti islamici cred că musulmanii sunt victima unei conspirații - ce-i implică pe “sioniști și imperialiști” - a cărei țintă este cucerirea teritoriilor islamului și a resurselor lor, în special a petrolului.

Fundamentalismul religios creștin

Fundamentalistii religioși creștini, ca și cei musulmani, doresc întoarcerea la bazele tradiției lor pe care o văd ca revelată în “Cartea Sfântă”. În SUA se estimează că există 60 de milioane de adepți ai creștinătății evanghelice conservatoare dintr-o populație de 250 de milioane. Acești indivizi au furnizat nucleul de bază al campaniei prezidențiale pentru teleevangheliști ca Pat

Robertson, în 1988, și Pat Buchanan, în 1992. În SUA, fundamentalistii creștini sunt activi politic în acțiunea lor de a impune „valorile tradiționale”. Ei sunt împotriva manifestărilor pe care le văd de un individualism secular excesiv: avortul la cerere, absența unui program de rugăciune în școli, predarea științei dintr-un punct de vedere raționalist.

Fundamentalismul religios iudaic

A treia „religie cu carte”, iudaismul are proprii săi fundamentalisti religioși. Din punct de vedere politic cele mai semnificative grupuri sunt acelea care recurg la ideologia religioasă în disputele cu arabii. De exemplu, “Gush Emunim”, o mișcare militantă conservatoare, a fost inițiată după înțelegerea dintre Egipt și Israel din 1978 de la Camp David (înțelegere care avea ca rezultat pierderea deșertului Sinai).”Gush Emunim”, ca și alte grupuri cum ar fi organizația “Kach” rabinului Meir Kahane – se împotriveaua cu argumente religioase retrocedării teritoriului către Egipt. Au reclamat faptul că entitatea biblică “Eretz Israel” era cu mult mai vastă decât statul Israel contemporan și retrocedarea oricărui teritoriu către arabi, neevrei, era împotriva “voinței Domnului”, după cum este relevat în Biblie. Rabinul Meier Kahane, membru al Extremei drepte din Israel, asasinat la New York în 1990, afirma că „nu există mai multe mesaje în iudaism. Există doar unul. Și acest mesaj este să faci ceea ce vrea Dumnezeu. Uneori Dumnezeu vrea ca noi să mergem la război, alteori vrea să trăim în pace... Dar există numai un singur mesaj: Dumnezeu a vrut ca noi să venim în această țară și să întemeiem un stat evreiesc”.

Fundamentalismul religios budist și hindus

Fundamentalistii budiști și hinduși (care implică mai degrabă șovinism cultural decât o aplecare asupra textelor religioase) este legat de scopuri naționaliste. Fundamentalismul hindus de exemplu, a fost recent aprins de dramaticul incident la moscheea Ayodhia din Uttar Pradesh care a fost construită potrivit unor hinduși, pe locul de naștere a zeului Rama. Militanții hinduși au căutat mult timp să ridice un templu hindus în locul moscheii. În 1950, ea a fost închisă de guvernul indian. Ulterior, în 1992, moscheea a fost distrusă de militanții Hindu în timpul campaniei orchestrate de partidele Bharatiya Janata și Rashtriya Ewayamsevak Sangh, grupări politice majore în țară.

1.5 CONFLICTUL ÎN SISTEMUL DE VALORI ȘI REPREZENTĂRI ALE OMULUI RELIGIOS

Există, desigur, factori ce predispun către violență inclusiv în nucleul de valori, atitudini acțiuni și credințe ale religiei, cum ar fi:

1. **Ideea de „Popor Ales”** care poate induce credincioșilor un grad ridicat de autojustificare ce poate duce la apariția unor concepte precum „**Război Sfânt**” sau „**Război Justițiar**”. Pe de altă parte ideea „Poporului Ales” poate genera forme de izolare față de restul lumii pentru simpla motivație că “Poporul Ales” este prea bun pentru această lume barbară, care nu merită nici măcar să fie influențată sau dominată. Cele două tipuri ale ideii de “Popor Ales” se potrivesc modelului religios extremist iudaic și celui japonez, modelul iudaic având similitudini din acest punct de vedere în creștinătate și islamism. Numărul celor „aleși” pentru „Războiul Sfânt” „Războiul Justițiar” sau pentru renunțare depășește cu mult numărul celor „aleși” pentru pace (aici putem încadra Budismul).
2. **Misionarismul agresiv**. Aici trebuie făcută diferența între a fi aderent al unei religii considerată dreaptă și meritând a fi răspândită și împărtășită și altora și a te considera executantul unei comenzi divine de a-ți răspândi credința, mai ales prin camuflarea mesajului, prin folosirea abilă a „momelii”. Creștinismul occidental și islamul sunt incluse în această categorie, iudaismul mai puțin. „Directiva” misionară este consecința logică a singularismului combinat cu universalismul, după cum reiese din **Matei (28: 19)**: „*Drept aceea, mergeți și învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh*”, sau ceva mai clar în **Marcu 16: 15**: „*Și le-a zis: Mergeți în toată lumea și propăvăduiți Evanghelia la toată făptura*”

Faptul că aceste religii (creștinismul, islamul, iudaismul) sunt monoteiste, inoculează adeptilor un model vertical: piramida al cărei apex indică un “Dumnezeu Preaînalt”. Acest model este proiectat în „lume”, în „veac”, ca model al unei politici mondiale centralizate⁶ ce a căpătat deseori în istorie nuanțe imperiale.

S-ar putea să observăm că religiile nu sunt în conflict direct unele cu altele ci mai degrabă că identitatea religioasă este parte integrală a caracterului oamenilor, națiunilor sau grupurilor de națiuni aflate în conflict. Altfel spus, rolul identității religioase ca și componentă a identității grupurilor aflate în conflict este în creștere. Credințele (dogmele) diferitelor religii au fost rar sursă de confruntări, rădăcinile conflictelor din anii 90 neavând doar caracter religios. Trebuie, în analiza acestor conflicte, să fie trasată o linie clară între religie și etnic ca și între religie și politică, religia fiind mai degrabă folosită în construirea unei identități etnice sau în modelarea politicii. Pentru că oamenii prin natura lor sunt gata să

---

⁶ Organizarea centralizată a Bisericii Catolice este și ea o asemenea proiecție; Imperiul Roman, la fel. Care s-a inspirat mai mult de la care? O ipoteză interesantă ar putea fi aceea că modelul inspiră o mult mai mare centralizare față de posibilitățile de adaptare ale sistemului. Perioada cuprinsă între Conciliul de la Niceea și divizarea Imperiului Roman este o bună ilustrare. Apar cele două diviziuni ale Imperiului, de Apus și de Răsărit, fiecare conduse de două versiuni universaliste ale creștinismului: catolicismul și ortodoxia. Din Biserica Catolică apare o a treia versiune a creștinismului, cea protestantă, care întotdeauna a fost contra centralizării și spre deosebire de catolicism a fost prolific în ceea ce privește numărul ridicat de secte autonome. Consecința acestui fapt este vizibilă în politica Europei contemporane: se observă o rezistență mai puternică față de centralizarea federală a Uniunii Europene în țări cu majoritate protestantă decât în cele cu majoritate catolică.

lupte pentru orice consideră sacru: ideologii, credințe, teritorii (mai ales dacă sunt „Țara Promisă” sau „Pământul Făgăduinței”) sau pentru statul – națiune.

Putem spune că orice război este religios în măsura în care motivează și cere pe lângă pierderile materiale și vieți omenești. Adică sacrificiul suprem. Nu o dată s-a întâmplat în istorie, ca religia să fie parte integrantă a eforturilor naționale de a dezvolta capacitatea de sacrificiu necesară forțelor armate și de a motiva populațiile pentru conflict armat. Și asta pentru că de cele mai multe ori cele mai diferite grupări religioase s-au dus la duel prin structuri imperiale militare, politice și culturale aflate în acest context conflictual. Deși majoritatea religiilor au printre valorile lor profunde și practică adesea ideea toleranței, comunitățile de credincioși sunt deseori luate de valul imperativelor naționale sau imperiale, compromițând în acest fel orice idee de toleranță.

Un alt rol important, în conflictul religios, îl are „prima impresie” asupra celorlalți adepți, ai altor religii, imagine care, cel mai des, este caracterizată de exagerare. Pentru musulmani, creștinii sunt asimilați cruciaților, pentru europeni, musulmanii sunt imaginea Imperiului Otoman, invadator al Europei; pentru evrei, creștinii sunt cei care au comis pogromuri, sau inițiatori ai nazismului; pentru hinduși, creștinii sunt trupele coloniale ocupatoare, iar musulmanii vechii invadatori.

1.6 RELIGIE, POLITICĂ, MORALĂ

Secularizarea

În prima jumătate a secolului XIX (odată cu Revoluția franceză) începe secularizarea societăților moderne în Occident. Cultura europeană, în special, a devenit o cultură secularizată, adică o cultură ce tinde să-l elimine pe Dumnezeu din realitatea obiectivă pentru a pune în locul său omul. Dacă până la momentul Revoluției franceze (1789), biserica deținea una din cele mai importante poziții în viața publică, după acest eveniment cu largi implicații internaționale, ea a fost obligată să rămână în spațiul privat. Astfel, religia se vede exclusă din viața publică, devenind o chestiune de opinie personală. Ca urmare, religia creștină nu mai poate avea un „rol obiectiv” în societatea europeană, ci, eventual, unul în spațiul subiectivismului personal; este o premisă pentru „împrăștierea” creștinismului în numeroase secte. „Odată ce religia este definită ca o afacere de ordin privat, atunci fiecare individ poate alege din evantaiul mesajelor religioase pe acela care îi place lui” spune Thomas Luckmann.

Dar ce se înțelege prin secularizare? Fr. Gogarten spunea despre originile procesului de secularizare: „Secularizarea este consecința libertății din partea ființei umane față de lume și față de dominația acesteia asupra ei. Această exigență a libertății duce la secularizarea lumii, în sensul că această lume nu mai este o lume dominată și condusă de zei și de stăpâni. Lumea și tot ce conținea ea devine acum un lucru disponibil. Ea este lume, lume seculară”⁷.

Altfel spus, s-a trecut de la o viziune panteistă despre lume, în care se confunda Divinitatea cu lumea - apăsând omul prin sacralitatea ei - la o

---

⁷ KEK, *La mission des Eglises dans une Europe secularisee, aspects pratique de la mission des Eglises dans une Europe en mutation*, Cahier No22, 1993

concepție teistă care desacralizează lumea și redă omului libertatea față de ea. La baza procesului de secularizare stă tocmai această idee de autonomie a lumii (lumea se desparte de Dumnezeu pentru că este creată, devenind o realitate autonomă față de Dumnezeu). Consecințele sunt copleșitoare pentru viața și misiunea creștină.

Cuvântul secularizare face referire la secol. Mirenii sunt cei care trăiesc „în veac” printre ceilalți oameni, în orașe și sate, spre deosebire de cler, călugări, preoți și credincioși care trăiesc după norme monahale și ale unor comunități mai mult sau mai puțin izolate, mai mult sau mai puțin închise.

Secularizarea înseamnă o intrare în secol, o trăire în timp, în istorie. Aici puterea politică, economia, socialul, educația, justiția, chiar și cultura sunt autonome față de religie. Această autonomie înseamnă legi proprii, înseamnă trăire prin sine, dar nu echivalează cu abandonarea religiei de către indivizi. Faptul că practica religioasă se diminuează, că sporesc gradul de indiferență, atitudinea agnostică și ateismul nu sunt neapărat semne ale „lepădării” religiei ci ale libertății de conștiință. Secularizarea devine mediu de viață și gândire, ce face abstracție de principii religioase în acțiunile întreprinse.

Nu înseamnă însă că religiile nu mai au prestanță publică, pentru că și-o păstrează și pot juca un important rol social. Dar cuvântul lor nu mai atâră atât de greu în treburile publice, rezumându-se la rolul de lobby pentru a influența politica sau guvernele. Există și cazuri în care se intenționează chiar dirijarea politicii și a moralei pentru a impune norme la nivelul întregii societăți, ceea ce duce la conflicte și crize. Sunt binecunoscute contestările ce se aduc legilor ce permit întreruperea voită de sarcină și euthanasia, fiind considerate barbarii morale. Secularismul s-a produs în Occident, în aria de răspândire a creștinismului.

Dorința de identitate care străbate marile religii nu face ca acestea să fie ocolite de atitudini sectare și exclusive, îndreptate, în special, împotriva lumii moderne, condamnată în parte sau în întregime.

RELAȚIA STAT – BISERICĂ

Relația Stat – Biserică înseamnă relația dintre autoritatea civilă și autoritatea religioasă, dintre comunitatea politică și comunitatea religioasă.

După „Declarația universală a drepturilor omului” din 10 decembrie 1948, tezele Conciliului Vatican II dezvăluie tendința către un consens general al societății ecleziastice, deschisă către orice religie și, înainte de orice, dând speranțe de dialog teologic de asistență reciprocă. Prin tezele Conciliului Vatican II s-au deșteptat chiar speranțe politice în favoarea descurajării tendințelor fundamentaliste, naționaliste sau ultraortodoxe.

Binomul **Biserică – Stat** nu este echivalent cu **religie - politică**. Producerea confuziilor este frecventă pentru că nu se face distincția între ele. Binomul **Biserică - Stat** implică instituții și sfere de acțiune ce sunt caracteristice pentru fiecare. Aici funcționează principiul separării; două probleme spinoase apar, însă, în practica socială:

1. tendința de a se pendula între evitarea instituționalizării unei religii și a-i permite și garanta libera exprimare și practică;
2. apariția unor stări conflictuale între credințele și practicile religioase, legea laică și „rațiunea de stat”

Binomul **religie- politică** definește alt set de probleme controversate. Dacă binomul **Biserică- Stat** se referă la relații ale unor instituții independente una față de cealaltă, relația religie - politică are legătură cu două sfere din viața individului uman. Cetățenii care aparțin grupurilor religioase sunt totodată membrii ai societății seculare, această asociere dualistă generând complicații. Credințele religioase au implicații morale și sociale, de aceea este normal ca acești oameni să și le exprime prin activități civice sau politice. Faptul că rădăcinile convingerilor etice vin din credința religioasă nu le face mai puțin apte de a intra în sfera politică. Oricum, ele nu vor căpăta valabilitate seculară atâta timp cât vor fi percepute ca având o autoritate religioasă. Statul modern democratic practică separarea activităților politico-administrative de cele specifice Bisericii. Regimurile totalitare post-comuniste, transformă religia în ideologie și subordonează instituțiile statului instituțiilor religioase; influența religiei ajunge atât de departe în regimurile fundamentaliste (islamice), încât preceptele religioase înlocuiesc legile și valorile morale. Politica, la rândul ei, tinde să se confunde cu religia în statele și societățile fundamentaliste. Adeseori, în spațiile dominate de islam, eșecurile repetate ale politicilor de modernizare se pot solda cu trecerea fundamentalismelor în prim-planul vieții publice (Algeria, parțial Turcia și fostele republici asiatice din URSS).

FORMAREA IDENTITĂȚII RELIGIOASE

Religia corespunde și unei forme de identitate, cu un puternic impact în societate și chiar în viața politică unui stat sau regiuni, cu precădere în contextul unui conflict cultural. Ce anume a dus la creșterea religiozității și a conflictelor religioase în multe țări?

Folosim aici termenul religie în două sensuri înrudite dar distincte. Primul se referă la instituții, oficialități religioase ca și la grupuri sociale și mișcări al căror scop este de a se exprima în problemele ce privesc religia; cel de-al doilea, cel spiritual (religia oferă modele de comportament social și individual). În ultimă accepțiune, religia are mai mult de a face cu ideea de transcendență, de sacru, limbaje și practici care organizează lumea în termeni ce reprezintă sacrul.

Dacă luăm în calcul doar ultimii 20 de ani, putem observa cu ușurință o creștere a influenței religiei asupra politicii în multe regiuni de pe glob. Convingerea conform căreia dezvoltarea și răspândirea urbanizării, educației dezvoltării economice, a gândirii științifice și mobilității sociale ar diminua poziția socio-politică a religiei, nu a fost valabilă.

Prăbușirea ideologiei comuniste în societățile industriale din societățile industriale din Europa și din Asia Centrală au favorizat renașterea mișcărilor religioase. Spațiul sacru ocupat decenii de-a rândul de Liderul Suprem și de Partidul-Stat tinde să fie cucerit, mai cu seamă în Asia Centrală, de Allah. Și în

statele europene post comuniste, bisericile dominante și sectele, caută să „decupeze” spații importante din Sacru.

Credințele religioase pot lua forme politice, prin sprijinul puternic pe care îl aduce etnicității, și prin asocierea lor cu valori transcendente prin care societatea ar căpăta o direcție, coeziune, virtute și stabilitate. Folosirea valorilor religioase poate duce însă la manifestări cu caracter fundamentalist, la stabilirea unor strategii prin care credincioșii tind să-și conserve identitatea ca grup sau popor, în fața unui real sau presupus atac al celor care aparent îi amenință. Uneori asemenea atitudini defensive se pot transforma în acțiuni politice ofensive care duc la alterarea mediului social, politic și chiar a celui economic.

Religia se intersectează cu politica (mai ales cu cea naționalistă) pe căi ce țin de istoria particulară și traiectoriile de dezvoltare a societăților individuale, fie ele tradiționale sau moderne. În societatea tradițională relația dintre religie și politică este una foarte apropiată. Puterea politică este sprijinită de credințele și practicile religioase, în timp ce treburile politice pătrund în interiorul sferei religioase. Alături de identitatea etnico-lingvistică și culturală, identitatea religioasă continuă să definească astăzi popoarele, să le apropie sau să le dezbine. „Perspectivei unei lumi uniforme, guvernate de ideile abstracte ale raționalismului – releva Ignacio Ramonet – naționaliștii i-au opus niște particularisme sacralizate: pământul, limba, religia, sângele. Naționalismul iese la iveală cu furie de fiecare dată când amenință să se impună utopia unei societăți universale și perfecte. Comunismul internaționalist era una din aceste utopii, așa cum este acum cea a pieței fără granițe și a universalismului economic, care impune pretutindeni aceleași norme de producție și același stil de viață”⁸.

CONFLICTELE RELIGIOASE

Dinamica conflictului în religiile monoteiste

Toate cele trei religii monoteiste au modele similare de dezvoltare care creează entități cu predispoziție spre conflict, indiferent de locul ocupat de violență în sistemul de valori al fiecărei religii. Predispoziția pentru raporturi conflictuale provine din faptul că:

- ✓ toate trei religiile au fost inițiate de lideri vizionari ale căror acțiuni au dus la formarea unor comunități religioase – politice;
- ✓ aceste religii dispun de un profund și de nezduncinat sens al „Istoriei Sacre”, care transcede granițele naționale, definind viziunea și ethosul unui popor;
- ✓ fiecare dintre aceste religii s-a format în opoziție la alte comunități
- ✓ religio-politice: Moise și-a condus poporul din Egipt ridicându-l pe lahve contra zeilor egipteni și a faraonului; Isus a fost răstignit de forțele
- ✓ imperiale romane cu sprijinul liderilor religioși conservatori ai Ierusalimului, titlul său de „Rege al iudeilor” punându-l în stare de conflict cu autoritatea Cezarului laic și religioasă; Mohammed și discipolii săi au folosit toate resursele religioase și politice pentru a-i

⁸ Ignacio Ramonet, Geopolitica haosului, București, Editura Doina, 1998, p. 97

aduce sub ascultarea lui Allah pe toți „păgânii” și structurile lor politice.

Așadar, nucleul identitar al fiecărei din cele trei religii monoteiste a fost format în contextul controverselor cu alte comunități politico-religioase. Această orientare spre opoziție poate avea aspecte negative prin predispoziția către conflicte religioase.

Modelele de formare a identității conduc către câteva trăsături care fac greu de controlat conflictele religioase:

- ✓ tendința de a „privi” în istorie văzând conflicte actuale ca similare, sau ca extensie a unei lupte ce aparține „istoriei sacre”;
- ✓ folosirea frecventă a modelelor sau contextelor biblice pentru a descrie conflicte actuale;
- ✓ resentimentele apărute în legătură cu realizările religioase și politice ale unui grup poate genera temeri legate de persecuțiile îndurate în fazele inițiale, când comunitatea de credincioși era în formare;
- ✓ din cauza scopului singular al religiilor monoteiste e dificil ca acestea să coexiste fără ca una dintre ele să nu se impună sau să-și pretindă superioritatea ;
- ✓ acțiunile agresive împotriva „celorlalți” sunt mult mai ușor de realizat pentru că fazele inițiale ale fiecărei comunități religioase au abundat în situații conflictuale;
- ✓ pentru fiecare grup supraviețuirea și mărturisire credinței sunt fundamentate pe ideea de sacrificiu și suferință (Exilul / Holocaustul - evrei, persecuție / crucificare – creștini, Micul Jihad / Marele Jihad – musulmani).
- ✓ Credința fiecărei religii este fundamentată pe loialitatea alternativă pentru oricare dintre structurile politice sub care trăiesc. Această loialitate alternativă apare frecvent în prim plan în încercarea de a forma un stat religios: o republică islamică, un Israel iudaic, o Americă creștină, o uniune eurasiatică slav – ortodoxă etc.

Multe conflicte au la bază credințe, dar cele mai multe rezultă din ciocnirea aspectelor religio-politice ale comunităților aflate în conflict și asocierea lor cu politicile guvernamentale.

Religiile „militante”, cu un „prozelitism agresiv”, își educă aderenții în spiritul urii sau adversității față de tot ceea ce constituie „lumea exterioară”. Adepții acestor religii pot recurge relativ simplu la violența armată pentru a-și atinge obiectivele politice, culturale și economice. Chiar și creștinismul, care a ridicat iubirea față de om „la rangul” de principiu, a cunoscut – și cunoaște încă – momente de reacție violentă în relațiile intercomunitare sau cu aderenții altor religii (croații catolici – sârbii ortodocși). De aceea nu putem considera religia, în ansamblul său, ca un factor de inhibare a acțiunilor violente în disputele confesionale și politice. Ordinea internă și internațională trebuie să se raporteze la lege și instituții, la aranjamente, negocieri, compromisuri, pe căi raționale.

ORTODOXIE ȘI SECULARIZARE

Dacă Biserica Ortodoxă a reușit să păstreze religiozitatea „poporului ei”, rezistând procesului de secularizare se datorează faptului că a afirmat consecvent prezența lui Dumnezeu în creație și om⁹.

În ceea ce privește porunca primită de primii oameni de la Dumnezeu, pentru a

stăpâni pământul, Ortodoxia o interpretează în sensul transfigurării creației în Hristos și Biserică. „Adam și Hristos – relevă părintele Stăniloae – sunt tipuri pentru alegerea celor două alternative ale raportului omului cu natura: robirea spiritului de către frustul dulce al părții sensibile a naturii, sau stăpânirea ei prin spirit, desigur, nu fără efortul renunțării la dulceața ei și al durerilor crucii. Numai prin aceasta biruiește spiritul asupra părții sensibile a naturii și o transfigurează până la înviere”. În creștinism materia e transfigurată în Hristos, restaurând legătura omului cu Dumnezeu cu semenii și natura în ansamblul ei.

Se afirmă, îndeobște, despre Ortodoxie că se ocupă prea mult de viața interioară a omului și manifestă rețineri față de angajamentul social sau politic al creștinismului. E adevărat, pe de o parte că Biserica nu face explicit politică, rolul ei nefiind de a-i diviza pe credincioși după opțiunile lor, ci de a-i uni pe toți cu Hristos. Prin tradiție, Biserica Ortodoxă se subordonează „Cezarului” (uneori însă patriarhii și mitropolii s-au substituit „cezarilor”). Pentru a păstra unitatea neamului și a credincioșilor, Biserica trebuie să se situeze dincolo de opțiunile politice ale partidelor. Pe de altă parte, în accepțiunea teologiei răsăritene, cuvântul Domnului nu se adresează doar sufletului, favorizând retragerea credincioșilor din lume într-o mentalitate pietistă ci se adresează și trupului pentru a-l elibera de patimi și de consecințele acestora care se manifestă în relațiile sociale. În viziunea ortodoxă, există un angajament politic al creștinului menit să contribuie la eliberarea oamenilor și societății de orice formă de alienare, exploatare, opresiune, angajament pentru dreptate socială, dar nu ca rezultat al vreunei ideologii, ci ca o consecință a participării sale la viața de comuniune a Sfintei Treimi în Biserică.

***

Religia și Biserica pot deveni, însă, și instrumente ale naționaliștilor:

- prin intermediul „bisericilor naționale” sau „bisericilor patriei” se propagă politici revizioniste, deformându-se politica creștină, deturnându-i spiritul umanitar în organizații ecleziastice naționaliste cu caracter mesianic.
- prin naționalismul de dreapta și stânga, care militează pentru apărarea „neamului”, „altarului sfânt al patriei”, înfățișând o viziune sacralizată exclusivist-ortodoxă a Istoriei.

---

⁹ D. Stăniloae, Trăirea lui Dumnezeu în ortodoxie, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1993

Trebuie avut în vedere în analiza noastră rolul foarte important pe care îl poate avea religia asupra stabilității statelor și a relațiilor internaționale în ceea ce privește instituțiile, practica vieții politice, și bisericile.

Recentele evenimente politico-militare din Europa de Sud-Est evidențiază tendința grupurilor naționalist-extremiste de manipulare a tradițiilor și contextelor în opoziție cu valorile și principiile democrațiilor liberale. După 1990, în anumite cercuri politice din exterior s-au vehiculat proiecte de « cruciadă » antiislamică în Balcani sau de creare a unor « axe » balcanice (Belgrad-Sofia-Skopje-Atena) ori est și sud-est europene (Belgrad-București-Kiev-Moscova).

În Federația Rusă, deși s-a exprimat opinia că varianta panslavistă și-a pierdut din contur, tendința de întărire a poziției Bisericii Ortodoxe Ruse este evidentă, atât prin intrarea în vigoare a Legii din 1997 privind Asociația pentru Libertatea de Conștiință și Religioasă (oferind pentru viitor premisa creșterii rolului ei și în plan extern), cât și prin acțiunile recente ale Bisericii. După eșecul suferit în a împiedica înființarea Mitropoliei Basarabiei, sub canonică subordonare a Bisericii Ortodoxe Române, - ca urmare a hotărârii date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului - Patriarhia Rusă practică mesaje în afara limitelor canonice. Kiril, mitropolit al Smolenskului și Kaliningradului, a declarat de curând, la Chișinău : “Noi considerăm crearea așa-numitei Mitropolii a Basarabiei pe teritoriul Moldovei drept o schismă Bisericească”, având “o singură explicație și aceasta este una marcată de păcat. Poate fi vorba nu de o oportunitate bisericească, nu despre mântuirea oamenilor, ci despre o politică, astfel creându-se un precedent grav”. Preafericitul Kiril a afirmat că ideea schismei vine dinspre România, făcând apel către cler și societate să nu frecventeze lăcașurile Mitropoliei Basarabiei, pentru că în crearea ei nu s-au respectat canoanele și “dacă regulile bisericești sunt încălcate în asemenea mod, cei care le încalcă vor avea de suferit din această cauză”. Patriarhia Ortodoxă Rusă tinde, uneori, să-și extindă autoritatea – sau primatul – și în raporturile sale cu Bisericile din Ucraina și Caucaz, părând că dorește ceea ce spunea călugărul Filotei, contemporan cu Vasile al III-lea (tatăl lui Ivan cel Groaznic) într-un raport către marele cneaz al Rusiei: „Moscova este succesoarea marilor capitale ale lumii: prima – Roma Antică, a doua – Constantinopolul, Moscova – a treia Romă, iar a patra Romă nu va fi”.

Ortodoxia și falsa problemă huntingtoniană

„...unde se termină Europa? Europa se termină acolo unde creștinătatea occidentală se termină și încep Islamul și Ortodoxia. Acesta este răspunsul pe care vest-europenii doresc să-l audă, pe care-l sprijină...”. Așa sună „axioma” lui S.P. Huntington, autorul unei lucrări în vogă în anii '90. Deși ținta acestei întrebări pare a fi mai degrabă islamul, răspunsul ei a generat nedumeriri în spațiul ortodox. „Axioma” sugerează că moștenirea culturală a Europei este incompatibilă cu cea a Ortodoxiei, inducând totodată ideea conform căreia conducerea politică a Europei încetează de acolo de unde începe spiritualitatea

Ortodoxă. O cunoaștere minimă a faptelor istorice ne dezvăluie, însă, rădăcini ale civilizației europene provenind din spațiul bizantin ortodox. Din acest spațiu s-a răspândit în Vest dreptul roman, al împăratului Justinian (renumitul *Corpus Juris Civilis*) tradus în limba greacă, publicat mai târziu sub forma „Basilicalelor” și transmis în Europa.

S. P. Huntington are, totuși, meritul de a fi scos în evidență – într-o epocă de globalizare – rolul factorului civilizațional, inclusiv religios, în agregarea marilor grupări economico-politice ale lumii. De asemenea, în „Ciocnirea Civilizațiilor”, se subliniază determinarea etno-religioasă a confruntărilor și conflictelor politico-militare actuale. Factorul religios acționează atât la nivelul coagulării etno-culturale a taberelor ce-și dispută anumite teritorii și resurse, cât și la cel al motivațiilor spirituale ale adversităților. Factorul religios permite rapida mobilizare moral-culturală a adepților unei mișcări teroriste sau ai unei organizații naționalist-extremiste, ca și demonizarea adversarilor.

Pe de altă parte, S. P. Huntington exagerează dimensiunea adversităților dintre „lumile” catolică, protestană și ortodoxă și exclude mutațiile produse, în decursul a mai bine de 200 de ani, de procesele de modernizare în Europa.

În prezent, Uniunea Europeană are în componență majoritatea țărilor Europei Occidentale. În diferite tratate ale U.E. (Maastricht, Amsterdam) se face referire la moștenirea culturală a Europei. Preconizata extindere a Uniunii până la frontierele geografice ale continentului (adică până la Urali), a dus și la preocuparea ca în statutul U.E. să nu existe nici un fel de discriminare. Această poziție reiese clar din Declarația nr. 11 a Tratatului de la Amsterdam cu privire la statutul Bisericilor și al grupurilor non-confesionale, paragraful 1: „U.E. respectă și nu prejudiciază ceea ce potrivit legislației naționale se definește ca statut al Bisericilor și grupurilor sau comunităților religioase”. Ceea ce arată că extinderea, deci stabilirea unor alte frontiere europene, se face pe baza criteriilor economice și politice, nu religioase (care nu pot fi, totuși, cu totul ignorate).

CATOLICISMUL

Biserica Apuseană are o îndelungată tradiție de implicare fățișă în politică și de limitare a supremației Statului asupra societății. Poziția sa universalistă a fost contestată, inițial în epoca Renașterii; în secolele XVIII-XIX principalele măsuri de secularizare au vizat privilegiile și proprietățile ierarhiei bisericești catolice, în Europa de Vest, Centrală și de Sud. Cu toate acestea, biserica își menține încă o influență considerabilă asupra societății. În politică, partidele democrat-creștine se plasează în sfera de influență a Bisericii Catolice. Locul și rolul catolicismului au fost contestate, uneori violent, în secolul XX de statele totalitare de tip fascist, nazist și comunist. Statul totalitar, purtător al unei etici proprii, căuta să normeze viața fiecărui individ devenind astfel un adversar nou și puternic care nu este nici religie, nici divinitate, dar „le împrumută caracteristicile pentru a le absorbi și domina”¹⁰. Papa Pius al XI-lea a încercat să se opună prin acțiuni de stăvilire a „invaziei” statului la nivelul familiei (Enciclica „*Divini ius magistri*”, din 1929): pentru ca statul să „protejeze și să încurajeze” familia nu să

¹⁰ R. K. Fenn, *Religion and legitimation of social sistem*, Edition Easter, W. A.; *Changing Perspectives in the Scientific Study of Religion*, Ed. Wiley & Sons, N. Y., 1974 p. 143-162, 219

„absoarbă familia și individul” sau să se substituie acestora. Enciclica din 1931 „Quadragesimo anno”, face referiri la modul de funcționare a statelor și economiei moderne, și la adoptarea unei „doctrine sociale” a Bisericii. Prin concordat – un acord bilateral Biserică-Stat care are valoare de lege, instrument defensiv al libertății și autonomiei Bisericii – Mussolini, de exemplu, spre deosebire de Hitler, se vedea obligat să recunoască libertățile și autonomia bisericii, în raporturile cu statul. Enciclica „Dilectissima nobis” (1933) sublinia: „Este un fapt cunoscut de toți că biserica catolică, care nu e în nici un fel legată de o formă de guvernământ mai mult decât o alta, câtă vreme ele respectă drepturile lui Dumnezeu și ale conștiinței creștine, nu întâmpină nici o dificultate în a se acorda cu diferitele instituții civile, fie monarhice, fie republicane, aristocratice sau democratice”. Această afirmație a fost interpretată ca o atitudine indiferentă a Bisericii față de formele de guvernare. Concordate s-au încheiat între Vatican și Lituania, Letonia, România, Iugoslavia, Polonia, Austria, Cehoslovacia și mai multe state germane (cu excepția Reichului), relațiile biserică-stat fixându-se în scheme juridice formale, concordatul cu Italia pare însă, a scoate la iveală tentativa de confesionalizare a instituțiilor încercând impunerea civilă a normei religioase (art. 34, recunoaște valabilitatea civilă a căsătoriei religioase, art. 13, 14 care permit asistența religioasă a forțelor armate numai după ritul catolic).

Papa Pius al XII-lea anulează „neutralitatea” bisericii față de regimurile politice. El a afirmat că ordinea națională și mondială ar trebui să fie umană înainte de a fi creștină acolo unde nu sunt respectate drepturile omului neputând fi creștină. Astfel, declarația lui Pius al XI-lea că biserica catolică se acordă cu orice formă de guvernământ „câtă vreme ele respectă drepturile lui Dumnezeu și ale conștiinței creștine” se transformă la Pius al XII-lea: „biserica admite orice formă de guvernământ cu condiția să nu contrazică drepturile divine și umane”¹¹.

Papalitatea a insistat asupra necesității unei legislații drepte și sigure, ca scut în fața forței. Astfel unica formă de guvernământ potrivită omului a fost socotită democrația, după cum reiese și din mesajul de Crăciun din 1944: „În epoca noastră în care activitatea statului este atât de vastă și decisivă, forma democratică de guvernământ apare multora ca un postulat natural impus de rațiunea însăși”. Prin afirmarea democrației se recunoștea laicitatea și autonomia statului ca realitate ontologic și juridic separată de biserică. Autonomia și autoritatea statului impuneau o participare conștientă și responsabilă a individului la gestionarea intereselor comunității: „prima datorie a unei învățături catolice fiind să risipească erorile care,

dezlegând puterea din legăturile ei esențiale de dependență față de Dumnezeu tind să distrugă raportul eminent moral care o unește cu viața individuală și socială” (Pius al XII-lea, în mesajul de Crăciun 1944).

Mai târziu, Conciliul Vatican II va considera că problema abstractă a raporturilor dintre biserică și stat o implică pe cea mult mai profundă a raportului dintre societatea laică și societatea religioasă.

Acțiunile actuale ale bisericii catolice continuă, prin Papa Ioan Paul al II-lea, viziunea lui Pius XII-lea, solidarizându-se cu conștiința umană acolo unde – ca în cazul Poloniei, înainte de momentul 1989 – se încearcă întărirea libertății și

---

¹¹ În alocuțiunea rostită la Corpul Cardinalilor Bisericii Catolice din 14 februarie 1949

autonomiei pentru a contracara orice încălcarea a drepturilor, moralei și tendință de ocultarea religiei. Papalitatea desfășoară o intensă activitate internațională-în care se înscriu și relațiile amiabile cu Patriarhia Ortodoxă Română-, destinată aprofundării dialogului ecumenic și între marile religii ale lumii; în Europa post – comunistă, catolicismul se străduiește să-și reafirme prezența inconfundabilă după decenii de interdicții totalitare.

1.7 ECUMENISMUL

Ecumenismul, ca efort oficial de dialog între Bisericile creștine, este o manifestare tipică pentru o evoluție care să includă diminuarea exclusivismului confesional. Eventuala acceptare a dialogului și a acțiunii interconfesionale dezvăluie gradul apropierii de societatea globală.

Provenit din grecescul “*oikoumene*” (=pământul întreg, așa cum este folosit în **Matei 24:14**, **Fapte 11,28**), ecumenismul desemnează mișcarea de refacere a unității Bisericilor creștine divizate de-a lungul istoriei din cauza factorilor teologici și neteologici, pe calea acordurilor și a dialogului teologic, a mărturiei comune, a cooperării și asistenței reciproce. Mișcarea ecumenică are un caracter comprehensiv și indivizibil; există o singură mișcare ecumenică, deschisă tuturor Bisericilor, astfel încât nici o Biserică nu poate pretinde să fie considerată centrul acestei mișcări.

Participarea și prezența Ortodoxiei în dialogul ecumenic presupun o serie de criterii și principii:

- Problema centrală a ecumenismului nu este unitatea Bisericii dată de Dumnezeu, ci disensiunea istorică a creștinilor. Schisma nu este în interiorul Bisericii, ci în separarea confesiunilor creștine.
- Restaurarea unității Bisericii nu ține de centralizarea bisericească, uniformitate sau pluralism confesional, ci de unitatea de credință comună, dezacordurile dintre Biserici existând nu numai la nivelul formulărilor teologice ci și la acela al conținutului doctrinei de credință.
- Acceptarea elementelor divergente sau complementare ale diferitelor Biserici creștine nu înseamnă un acord separat asupra unei doctrine specifice, ci integrarea lor în credința comună.
- Existența unei etici ecumenice care ia în calcul dreptul fiecărei Biserici de a avea propria ei concepție ecleziologică și despre ecumenism. Acest lucru presupune abținere de la orice formă de prozelitism, respingerea apelului la uniaticism, neamestecul în treburile interne ale Bisericilor locale.

*

* *

Religia, în epoca contemporană, continuă să fie o prezență vie în viața umanității, indiferent de spațiul geografic. În Occidentul post industrial, ateismul și raționalismul ocupă poziții solide, ca și secularizarea sau legiferarea și generalizarea dreptului la credință. La fel, în spațiile fostelor state comuniste, unde se edifică societăți democratice, libertatea credinței este consacrată prin

lege și în mare măsură respectată în viața societății. Se poate afirma, cu precauție însă, că procesele de extindere a democrației și economiei libere, cu tehnologie avansată, au indus un model de societate euro-atlantic, în curs de edificare, în care problemele religiei și credinței au încetat să mai fie abordate ca „afaceri de stat”. De aceea, în acest spațiu euro-atlantic tensiunile și conflictele religioase se pot transforma mai greu în ciocniri violente, armate (cu excepțiile cunoscute din Irlanda de Nord).

În afara spațiului euro-atlantic, totuși, subzistă: regimuri teocratice (Iran) sau guvernate de „legea islamică” (în Asia și Africa); fenomene de intoleranță religioasă și de prozelitism agresiv; conflicte și războaie justificate pe revendicări religioase etc. Grupuri etno-culturale întregi se individualizează prin apartenența la o religie sau alta și își dispută controlul asupra unor „locuri sfinte” (Ierusalimul de pildă). Liderii spirituali ocupă poziții influente în societate, îndeosebi, acolo unde statul este slab. Sunt și cazuri când societăți întregi în curs de modernizare, în anii 50-70, au recăzut în „tribalism” (în Africa, dar și în zone din Albania și Caucaz, Indochina, Asia de Sud-Est). De obicei, spațiile în care fenomenul religios este bine reprezentat (cu elemente de fundamentalism) sunt identice cu cele în care persistă suprapopularea, malnutriția, subdezvoltarea etc. Globalizarea și regionalizarea întâlnesc cele mai încăpățânate contestări tocmai în aceste zone de intoleranță, tribalism și subdezvoltare.

Condițiile favorabile pentru producerea de destabilizări, crize de securitate internațională, conflicte armate etc. includ, deci, și elemente de ordin spiritual-religios. Factorul religios, manipulat de liderii politici, poate amplifica caracterul devastator al conflictelor armate, soldate de multe ori, cu depopulări masive. Concomitent, sunt active și tendințe religioase de depășire a adversităților dintre popoare și civilizații și de punere în valoare a acțiunilor ce tind către armonizarea intereselor popoarelor și statelor și către adâncirea cooperării internaționale.

*

* *

Religia, în epoca contemporană, continuă să fie o prezență vie în viața umanității, indiferent de spațiul geografic. În Occidentul post industrial, ateismul și raționalismul ocupă poziții solide, ca și secularizarea sau legiferarea și generalizarea dreptului la credință. La fel, în spațiile fostelor state comuniste, unde se edifică societăți democratice, libertatea credinței este consacrată prin lege și în mare măsură respectată în viața societății. Se poate afirma, cu precauție însă, că procesele de extindere a democrației și economiei libere, cu tehnologie avansată, au indus un model de societate euro-atlantic, în curs de edificare, în care problemele religiei și credinței au încetat să mai fie abordate ca „afaceri de stat”. De aceea, în acest spațiu euro-atlantic tensiunile și conflictele religioase se pot transforma mai greu în ciocniri violente, armate (cu excepțiile cunoscute din Irlanda de Nord).

În afara spațiului euro-atlantic, totuși, subzistă: regimuri teocratice (Iran) sau guvernate de „legea islamică” (în Asia și Africa); fenomene de intoleranță religioasă și de prozelitism agresiv; conflicte și războaie justificate pe revendicări religioase etc. Grupuri etno-culturale întregi se individualizează prin apartenența

la o religie sau alta și își dispută controlul asupra unor „locuri sfinte” (Ierusalimul de pildă). Liderii spirituali ocupă poziții influente în societate, îndeosebi, acolo unde statul este slab. Sunt și cazuri când societăți întregi în curs de modernizare, în anii 50-70, au recăzut în „tribalism” (în Africa, dar și în zone din Albania și Caucaz, Indochina, Asia de Sud-Est). De obicei, spațiile în care fenomenul religios este bine reprezentat (cu elemente de fundamentalism) sunt identice cu cele în care persistă suprapopularea, malnutriția, subdezvoltarea etc. Globalizarea și regionalizarea întâlnesc cele mai încăpățânate contestări tocmai în aceste zone de intoleranță, tribalism și subdezvoltare.

Condițiile favorabile pentru producerea de destabilizări, crize de securitate internațională, conflicte armate etc. includ, deci, și elemente de ordin spiritual-religios. Factorul religios, manipulat de liderii politici, poate amplifica caracterul devastator al conflictelor armate, soldate de multe ori, cu depopulări masive. Concomitent, sunt active și tendințe religioase de depășire a adversităților dintre popoare și civilizații și de punere în valoare a acțiunilor ce tind către armonizarea intereselor popoarelor și statelor și către adâncirea cooperării internaționale.

Capitolul 2

TENSIUNI, CRIZE ȘI CONFLICTE INTERETNICE ȘI RELIGIOASE (EUROPA DE SUD-EST, CAUCAZ, ASIA CENTRALĂ, ORIENTUL APROPIAT ȘI MIJLOCIU)

1.1. Europa de Sud-Est

Europa de Sud – Est însumează aproximativ 500.000 km, cu o populație de 50 milioane de locuitori; este înconjurată de Marea Neagră, Marea Egee și Marea Adriatică, fiind racordată la cele mai importante trasee și direcții strategice din Europa Centrală și de Est și din Orientul Apropiat și Mijlociu. Populația se structurează în: popoarele slave, catolice în vest, în rest ortodoxe, în centru și în nord, greci ortodocși-sud; albanezi, sârbi musulmani, turci, români balcanici între cele două grupuri de la nord, centru și sud (slavi și greci).

Forma dominantă de teren este reprezentată de munte care determină existența a trei importante direcții de circulație a populației și bunurilor: Valea Dunării, la Nord; Valea Savei și Valea Mariței, în Balcanii de Vest; Valea Vardarului, în sud, cu vărsare în Marea Egee. Rețeaua de căi ferate are o dezvoltare deosebită în fosta RSF Iugoslavie și în Bulgaria, fiind mai slab reprezentată în nordul Albaniei și Greciei. Autostrăzile Belgrad – Niș și Sofia – Plovdiv – Istanbul, facilitează accesul spre Peloponez și spre Orientul Apropiat și Mijlociu. Aeroporturile asigură legături normale cu întreaga Europă, Africa de Nord și Orientul Apropiat și Mijlociu. Din punct de vedere geostrategic, Balcanii au îndeplinit, în istorie, rolul de „cap de pod” pentru puterile orientale care încercau să penetreze în Europa Centrală și de Est, sau pentru puterile europene, ce încercau să înainteze în bazinele Mediteranei de Est și Mării Negre, și în Orientul Apropiat și Mijlociu. În egală măsură, Europa de Sud – Est a constituit un „punct de sprijin esențial” pentru puterile navale care vizau „menținerea echilibrului continental” (Marea Britanie).

ALBANIA

- 3,4 milioane locuitori, albanezi 95%

Fiind o țară europeană extrem de săracă, (pe ultimul loc în Balcani) tranziția spre o economie de piață deschisă este foarte dificilă. După criza economică severă, acompaniată de colapsul sistemului planificat central din 1990 și 1991, economia albaneză a început să crească în 1993 – 1995. Colapsul jocurilor gen „Caritas”, din prima parte a anului 1997 – care au atras sume importante de bani de la o mare parte a populației –, a condus la puternice tulburări sociale (cu peste 1.500 de morți). Economia albaneză continuă să fie susținută de transferurile financiare a aproape 20% din forța de muncă care lucrează în străinătate, majoritatea în Grecia și Italia .

Populația se împarte în: musulmani – 70%, ortodocși – 20%, catolici – 10%. Dialectele **gheg** (nord) și **tosc** (sud) subliniază și o diferențiere de civilizație și mentalitate, în avantajul dialectului **gheg** (occidentalizat) reprezentat politic de Partidul Democrat al președintelui Sali Berisha. Societatea are o structură aproape de nivelul clanurilor. Zona **gheg** susține energic minoritățile albaneze din fosta RSFI. În sud, trăiește o minoritate de 400.000 greci ortodocși.

Majoritatea locuitorilor se concentrează în spații montane cu numeroase comunități ultra-conservatoare (se practică curent „vendeta”), unele zone nefiind controlate de autorități. Islamismul extremist se concentrează în Epirul de Nord și Central.

BOSNIA ȘI HERȚEGOVINA, independentă din 1995

- 3,8 milioane locuitori – bosniaci 43%, sârbi 33%, croați 17%

Bosnia și Herțegovina, alături de Macedonia, este considerată republica cea mai săracă din fosta Iugoslavie. Totuși, Tito a impulsionat dezvoltarea industriei de apărare, astfel încât Bosniei i-au revenit o mare parte din uzinele de apărare iugoslave. Înverșunatele lupte interetnice din Bosnia au dus la scăderea producției cu 80% în perioada 1990 – 95, la creșterea șomajului și sărăciei. În 1996 – 98, nivelul producției a revenit la rate ridicate, dar în 1999 și 2000 creșterea a încetinit vizibil; PIB-ul rămâne mult sub nivelul din 1990. În 1990, marca – moneda națională introdusă în 1998 – a fost larg acceptată, astfel încât Banca Centrală a Bosniei și Herțegovinei și-a mărit rezervele. Statul primește asistență pentru reconstrucție, precum și ajutoare umanitare de la comunitatea internațională, dar va trebui să se pregătească pentru o nouă eră în care asistența se va diminua.

Musulmanii ocupă orașele. Croații tind spre alipirea la Croația, sârbii spre Republica Srpska. Ordinea este menționată de SFOR.

Tendențe fundamentaliste ortodoxe, se manifestă serios în Republica Srpska. Fundamentalismul islamic este destul de bine reprezentat ca și în Kosovo, Sandjeak, nord-vestul Macedoniei, parte din Albania.

BULGARIA

- 7,8 milioane locuitori – 83% bulgari, 8,5% turci

Bulgaria, o fostă țară comunistă care depune eforturi intense pentru a pătrunde pe piața europeană, a înregistrat o performanță economică în scădere în 1996 și 1997, cu o rată a inflației de 3% și o reducere a PIB-ului cu 10,6% și 6,9%. Guvernul – instalat în mai 1997 – a stabilizat economia și a promovat creșterea, practicând politici financiare adecvate, revigorând privatizarea și continuând reformele structurale. În plus, asistența puternică de la instituțiile financiare internaționale – în septembrie 1998, FMI a aprobat acordarea de facilități financiare pentru următorii 3 ani, totalizând aproximativ 900 mil. USD – a jucat un rol decisiv în revigorarea economiei. După câțiva ani de tumult,

economia Bulgariei s-a stabilizat. Performanța economică în 1999 a fost mai mare decât se aștepta, în pofida impactului conflictului din Kosovo, crizei financiare din Rusia, din 1998. La Sofia se consideră că majoritatea slavă și ortodoxă a populației Macedoniei este bulgară. În țară sunt două minorități musulmane: turcii și pomacii din Rodopi, (bulgari islamizați).

CROAȚIA, independentă din 1992

- 4,3 milioane locuitori – croați 78,1%, sârbi 12,2%

Înainte de destrămarea RSF Iugoslavia, Republica Croația, după Slovenia, era zona cea mai prosperă și industrializată, producția / locuitor fiind cu aproape 1/3 peste media din restul țării.

Investițiile și ajutoarele occidentale, în special în turism și industria petrolieră, sunt factori importanți pentru reconstrucția economică. În 2000, economia a ieșit din recesiune datorită în principal turismului. Șomajul ridicat rămâne un element cheie negativ. Eșecul guvernului de urgentare a reformelor economice necesare pentru impulsivitatea creșterii, este rezultatul politicilor coaliției de guvernământ și a împotrivirii populației la măsurile referitoare la reducerea locurilor de muncă, a salariilor sau a beneficiilor sociale.

Sârbii ortodocși au fost expulzați, pe cale violentă, din Krajina (1995-1996) și din spațiul Slavoniei. O minoritate italiană (30.000) se plasează în Istria și revendică autonomia.

F.R.I. a MACEDONIEI, independentă din 1991

- 2 milioane locuitori – 66,6% macedoneni, 22,7% albanezi

Macedonia era cea mai puțin dezvoltată republică din fosta Iugoslavie, producând numai 5% din totalul producției de bunuri și servicii. Destruerea Iugoslaviei a privat Macedonia de accesul la piețele protejate cheie și de ajutoarele financiare de la „centru”. Absența infrastructurii, sancțiunile ONU aplicate Iugoslaviei (piață de desfacere pentru Macedonia) și embargoul economic grecesc au împiedicat economia să crească, până în 1996. Guvernul a demonstrat preocuparea continuă pentru realizarea reformei economice, liberalizarea comerțului și integrarea regională. Inflația a crescut la 11% în 2000, ca urmare a prețurilor ridicate ale petrolului.

Serbia considera Macedonia drept Serbia de Sud. Bulgaria apreciază că republica este locuită majoritar de o populație ce vorbește un dialect bulgar. Grecia contestă titulatura republicii, similară cu aceea a unei provincii istorice elene. Minoritatea albaneză musulmană (aproximativ o cincime din populație solicită autonomie și vizează alipirea, fie la un „Kosovo Mare”, fie la o „Albanie Mare”). Slavii ortodocși fac front comun – indiferent de opțiunile divergente ale Belgradului, Sofiei și Atenei – împotriva musulmanilor. Forțele militare internaționale asigură stabilitatea internă.

SLOVENIA

- 2 milioane locuitori – sloveni 88%, croați 3%, sârbi 2%

Deși, Slovenia continuă să aibă cel mai mare PIB / loc. dintre țările aflate în tranziție din regiune, ar trebui să accelereze procesul de privatizare și reforma pieței de capital și să elimine restricțiile pentru investițiile străine. Aproape 45% din economie este deținută de stat, astfel încât nivelul investițiilor străine directe ca procent din PIB e cel mai scăzut din regiune. Sporirea exporturilor se așteaptă să încetinească în 2001 și 2002, datorită slăbirii piețelor UE. Inflația a crescut de la 6,8% ș la 8,9% în 2000 și rămâne un element de îngrijorare.

Populația este în majoritate catolică. 3.000 de italieni trăiesc în Istria slovenă (după 1945, 300.000 italieni au fost expulzați din Istria, fapt ce provoacă și astăzi tensiuni între Italia, Croația și Slovenia).

GRECIA

- 10,6 milioane locuitori

Grecia are o economie capitalistă mixtă, sectorul public răspunzând de aproape jumătate din PIB. Turismul este o industrie cheie, asigurând o mare parte din PIB și din veniturile din devize. Grecia este o beneficiară majoră a ajutorului UE, egal cu circa 4% din PIB.

Economia s-a dezvoltat simțitor în ultimii ani, datorită politicii duse de guvern în scopul alăturării Greciei la Uniunea Monetară Europeană (începând cu 1 ianuarie 2001). În special, prin reducerea deficitului bugetar sub 1% din PIB și politica de ajustare fiscală s-a reușit diminuarea inflației de la 20% în 1990 la 2,9% în 2001, susținută totuși de investiții masive, crearea de noi locuri de muncă și de o productivitate sporită.

Autoritățile de la Atena neagă existența minorităților etnice și religioase într-un stat ortodox, „aproape fundamentalist”(singura țară în care Biserica Ortodoxă are calitatea de „Biserică de Stat”). Grecia se simte „încercuită” de state musulmane, „pro-turce” (Turcia, Albania, zonele musulmane din Serbia, Kosovo și Macedonia). Naționalismul exacerbat și „fundamentalismul” ortodox opun în mod permanent Grecia față de Albania și Turcia și explică afinitățile cu Serbia și Federația Rusă; o rivalitate, însă, subzistă cu „lumea ortodoxă” balcanică: pentru Macedonia, cu Serbia și Bulgaria. Rivalitatea cu Turcia a stat vreme îndelungată pe prag de „război” (îndeosebi în Cipru).

TURCIA

- 65 milioane locuitori: - turci 80%, kurzi – 20%

Situația economică din ultimii ani a fost marcată de creșteri inconstante și serioase dezechilibre. După o puternică scădere în 1994, PNB real a avut o creștere medie anuală de 6% în perioada 1995 – 98; în 1999 a scăzut la circa 5%, datorită faptului că Turcia a fost afectată de criza economică din Rusia și de două cutremure. În același timp, deficitul financiar al sectorului public a sporit la 10% din PIB, ca urmare în principal a plății ratelor și dobânzilor scadente la datoria publică externă, reprezentând 40% din cheltuielile guvernului. În 2000, rata inflației a fost de 39% - cea mai mică rată din 1987 - scăzând aproape la jumătate față de anul 1999. Economia Turciei a trecut prin criza financiară din ultima parte a anului 2000, care a dus la diminuări pe piața de capital și ale devizelor, dar și-a revenit rapid, datorită ajutorului FMI și preocupării guvernului privind realizarea reformelor economice.

În interior, Turcia se confruntă cu problema minorității kurde și ale fundamentalismului islamic în ascensiune (kurzii s-au opus armat Ankarei până de curând, în timp ce islamiștii amenință să câștige controlul asupra unor sectoare importante din societate și viața politică). În exterior, un vechi conflict opune Turcia Greciei, pe tema Ciprului; concomitent, Ankara susține comunitățile musulmane din Balcani, regimurile din Akerbaidjan și din țările musulmane Asia Centrală, incomodând evident Federația Rusă. Statul turc este laic, tentativele fundamentaliste (Partidul Fundamentalist Islamic) de preluare integrală a puterii fiind stopate de armată. Conflictul dintre majoritatea turcă și minoritatea kurdă are un caracter politic, ambele etnii fiind musulmani suniți.

SERBIA ȘI MUNTENEGRU

- 10 milioane locuitori – sârbi 62,6%, albanezi 16,5%, muntenegreni 5%

Destrămarea Federației Iugoslave, în 1991, a fost urmată de lupte interne, destabilizarea granițelor și întreruperea fluxurilor comerciale între republici. În 1992 – 93, producția în Iugoslavia a scăzut la jumătate. Din punct de vedere al marilor cantități de energie și produse necesare, Iugoslavia, depindea de celelalte „republici surori”. Diferențierile considerabile de climă, resurse minerale și nivel tehnologic între republici, au întărit această interdependență, după cum practica comunistă concentra cât mai multă producție într-un număr cât mai mic de mari întreprinderi. Ruperea majorității legăturilor comerciale, scăderea puternică a producției, datorată faptului că întreprinderile și-au pierdut furnizorii și piețele de desfacere, distrugerea de bunuri materiale datorită luptelor, au contribuit la accentuarea dificultăților economice. Boom-ul economic prognozat de guvern după suspendarea sancțiunilor ONU, în decembrie 1995, nu s-a materializat. Administrarea economică greșită a guvernului și distrugerea infrastructurii și industriei de bombardamentele NATO s-au adăugat problemelor deja existente. În prezent, toate sancțiunile au fost ridicate. Reforma economică în Iugoslavia se află în prima fază. Lipsa cronică a energiei electrice este rezultatul absenței investițiilor, golirii lacurilor de acumulare datorită secetei și lipsei de fonduri. PIB-ul a crescut, totuși, în 2000 cu circa 15%.

Noua putere democratică de la Belgrad, din 2000, s-a confruntat cu alte tendințe de autonomie după stingerea conflictului din Kosovo. În Sandjeak-ul Nov Pazar – unde există o comunitate de 300.000 de musulmani - , autoritățile nu au cedat presiunilor localnicilor; în Voivodina (nordul Serbiei), zonă cu o minoritate maghiară semnificativă (20% din populație, majoritar sârbă și română), Belgradul a acordat autonomia locală.

La orizont s-a profilat însă o criză mult mai periculoasă: accentuarea curentelor separatiste în republica Muntenegru. Republica respectivă are o populație de aproximativ 680.000 locuitori, dintre care 61,7% sunt sârbi care se consideră muntenegreni, 9,3% sârbi, 14,5% musulmani și 6,5% albanezi. Intrată în Federația Iugoslavă, în aprilie 1992, Republica Muntenegru s-a opus constant acțiunii centralizatoare a Belgradului și demersurilor lui Slobodan Miloșevici de creare a unui stat sârb unitar și național („Serbia Mare”); pierderea Muntenegrului ar tăia, între altele, orice legătură a Serbiei cu Adriatica.

Sub președintele socialist Milo Djukanovici (din 1998), Muntenegru aproape că s-a separat de Serbia, refuzându-i lui Slobodan Miloșevici sprijinul în timpul crizei din Kosovo. Cu sprijinul Grupului de Contact (al Marilor Puteri) și al UE, s-a ajuns la un acord de principiu între ei. La 14 martie 2002: Federația va fi înlocuită cu o Uniune de state denumită **Serbia și Muntenegru**. Fiecare republică își va organiza propria administrație. Va exista un președinte unic iar armata va fi condusă de un Consiliu, avându-i în compunere pe președinții Serbiei, Muntenegrului și pe președintele „Uniunii”. Ambele state suverane pot desface Uniunea după trei ani, prin metoda referendumului. O comisie parlamentară va pregăti Carta Constituțională a noului stat.

Biserica Ortodoxă are o influență politică mediocră la Belgrad.

Ungurii din Voivodina* (339.491) – catolici – se aliază la concertul de refacere a spațiului de influență maghiar. Sârbii (1,1 milioane) sunt ortodocși. Toți maghiarii din spațiul pe care ei îl numesc Bazinul Carpaților par să acționeze unitar. Albanezii din Kosovo* nu dau de înțeles – după criza din 1998-1999 - că ar fi renunțat la refacerea spațiului „Albaniei Mari”, indiferent ce spun și ce se spune despre acest lucru. Nici ei nu uită că sunt cei mai vechi în regiune și au dat Imperiului roman șase străluciți împărați. Musulmanii slavi din Bosnia – Herțegovina, sprijiniți de Turcia și statele islamice, își continuă și ei activitatea pentru consolidarea identității lor musulmane în Europa.

Zona Sandjeak (230.000 musulmani, 111.000 muntenegreni, 100.000 sârbi, ultimii creștini) se plasează într-o poziție strategică, asigurând legăturile între Serbia și Muntenegru și între Bosnia-Herțegovina și Kosovo (astăzi, musulmanii din Republica Srpska au fost izgoniți). În 1991 musulmanii din Sandjeak au votat pentru autonomie (acțiune realizată împreună cu musulmanii din Bosnia). Tensiunea rămâne sporită în zonă, pe fundalul evenimentelor din Kosovo și Macedonia (1998-1999, 2000-2001) și al demersului muntenegrean de ieșire din Federația Iugoslavă.

* Formal autonomă din 1974, în 1995-1996 au fost supuși de Belgrad discriminării și, în parte, obligați să emigreze. Voivodina are statut de autonomie în Republica Serbia.

** Autonomă între 1974-1989. Criză politico-militară în 1998-1999. Sub mandat internațional din 1999.

Restul grupurilor minoritare (românii din est, italienii de pe coasta Adriaticii) nu pun probleme conflictuale.

1.2. Interesele directe ale actorilor internaționali în Europa de Sud-Est

Prezumția că popoarele râvnind la democrație vor depăși toate obstacolele pentru a restaura presupusele tradiții democratice ale statelor din Europa de Est și de Sud-Est, după o jumătate de secol de totalitarism de dreapta sau de stânga, s-a dovedit adeseori eronată. La fel s-a întâmplat și cu prezumția că condițiile pentru grăbirea restaurării democrației, formulate mai întâi de către Statele Unite și, cel puțin tacit, acceptate de aliații lor europeni, vor fi ușor însușite și puse în aplicare de către guvernele post – comuniste din Europa de Est și de Sud-Est. Condițiile erau: introducerea economiei de piață, privatizarea întreprinderilor de stat, restaurarea pluralismului politic și a alegerilor libere, recunoașterea și protejarea drepturilor minorităților, garantarea libertății deplină de exprimare, a celei religioase și a dreptului de întrunire, precum și corolarul lor, respectarea drepturilor omului. Ele au devenit o condiție absolut obligatorie pentru obținerea sprijinului occidental, în special a celui financiar, care să faciliteze tranziția rapidă către democrație. Pe lângă sprijinul absolut obligatoriu, necesar susținerii noilor societăți democratice, marii actori internaționali au urmărit în Balcani și obiective economice și politice specifice.

Interesele Germaniei, chiar dacă nu în mod obligatoriu întemeiate pe precedente tradiționale și formulări precum „Mittel – Europa” și „Drang nach Osten”, urmăreau să asigure întâietatea economică în Europa Centrală, încurajând în același timp dezvoltarea economică a Rusiei prin investiții. Nu era vorba de faptul că Germania se temea de reînvierea militarismului și imperialismului rus după încheierea Războiului Rece. Până de curând, politica Bonnului era motivată de factori economici și sfere istorice de influență. Fostele componente ale Imperiului Austro – Ungar, Ungaria, Cehia, Slovacia, Croația, Slovenia și mare parte din Polonia, erau ținte naturale ale parteneriatelor economice pentru statul german reunificat. Ungaria, partea cehă a Cehoslovaciei de dinaintea „divorțului de catifea”, Croația, Slovenia și Polonia urmau să fie ajutate. Alte state care nu făceau parte din Europa Centrală – România, Bulgaria, Albania, Serbia și Turcia, din cauza așezării lor geografice, a tradițiilor religioase comune cu Rusia și a „specificului” cultural, politic și economic, au figurat în „eșalonul” doi al intereselor economic-politice ale Berlinului.

În general, procesul democratizării Europei de Est și de Sud-Est a fost sprijinit de SUA. Interesul economico-politic regional al Washingtonului s-a amplificat în anii din urmă, în contextul introducerii în circuitul economiei mondiale a resurselor energetice din Asia Centrală și Caucaz. După 1990, Franța, la rândul ei, a avut tendința să joace un rol economic și politic activ în Serbia, Bulgaria și România.

Italia s-a preocupat cu precădere de cooperarea cu Albania și Muntenegru.

După 1999, UE a optat pentru o politică comună și coerentă în Balcani, prin adoptarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și elaborarea unui calendar de admitere de noi membri.

Federația Rusă a abandonat vechile practici „imperiale” ale Moscovei comuniste în Europa, îndeosebi în Balcani. Subtila diplomatie rusă încearcă să contrabalanseze pierderea prestigiului politico-militar în regiune prin adevărate „ofensive” culturale (ortodoxie, panslavism) și economice, ultimele favorizate și de convergențele de interese energetice ruso-americe sau ruso-germane, ca și de dependența regiunii de piețele de desfacere din Răsărit și de resursele rusești de materii prime și de energie.

1.3 STATELE MUSULMANE ȘI REGIMURILE ISLAMICE FUNDAMENTALISTE

Europa de Sud-Est (ca și întregul spațiu fost „tampon” între Est și Vest, în epoca Războiului Rece) a devenit, în anii din urmă, și scena afirmării „rolului” regional al Turciei sau al activității fundamentaliştilor islamici. Dacă Turcia respectă normele moderne și civilizate de comportament internațional și se preocupă de consolidarea flancului sudic al NATO, fundamentalişti islamici adoptă o atitudine „duplicitară”: pe de o parte, acceptă temporar inițiativele SUA și NATO în Bosnia-Herțegovina, Kosovo și Macedonia; pe de altă parte, depun eforturi în scopul creării unui „nucleu de putere” islamic în Balcani, opus Occidentului. Plasarea acestui „nucleu” (Albania, Sandjeak, vestul Macedoniei, Kosovo, zone din Bosnia-Herțegovina) în spațiul de securitate NATO, într-o regiune de la „frontierele” UE (spațiu populat cu milioane de musulmani), într-o regiune „supraîncărcată” de tensiuni și contradicții interetnice și religioase, poate genera periculoase amenințări la adresa securității euro-atlantice. SUA, UE și F. Rusă sunt în dezacord parțial asupra tipului de reacție de contracarare a fundamentalismului islamic, situație ce complică lupta împotriva terorismului internațional.

În mod concret, grupări fundamentaliste înarmate – susținute de Arabia Saudită, Iran, Irak sau Libia – sunt active în Albania și Kosovo, în zone cu o puternică prezență a clerului și școlilor islamice, cu dificultăți economice și cu o rată explozivă a natalității; grupuri Al-Qaeda, au fost depistate în Macedonia, Bosnia-Herțegovina și Kosovo. De altfel, mudjahedinii au reprezentat elementele cele mai eficiente în cursul „războiului religios” din Bosnia-Herțegovina. Pe plan mai larg, Conferința Statelor Islamice și rețelele teroriste fundamentaliste sprijină cu fonduri, arme și oameni „capul de pod” islamic din Balcani. În timpul din urmă, unii analiști fac speculații pe marginea unei „tradiții istorice” de convergență de

interese între anumite cercuri politice din Germania și lumea islamică, referindu-se la evenimente din cursul primului și celui de-al doilea război mondial.

1.4. CONFLICTELE ETNO-RELIGIOASE DIN BALCANI (1990 – 2002)

Conflictele armate din Balcani s-au concentrat, cu precădere, în spațiul fostei RSFI, dar au pus în pericol pacea și stabilitatea regională, implicit au afectat securitatea europeană.

E. Dezmembrarea RSF Iugoslavia

Cauzele dizolvării pe cale preponderent violentă a statului federal iugoslav sunt multiple, atât de ordin intern, cât și de ordin extern. Prăbușirea lui se înscrie în contextul mai larg al declinului și dispariției regimurilor comuniste din Europa de Est. În interior, Iugoslavia socialistă resimțea efectele unei prelungite crize de legitimitate, dublată de reapariția problemei tensiunilor naționale, totul mulându-se pe fondul unei profunde recesiuni economice. Gravele dificultăți economice au știrbit prestigiul Ligii Comuniștilor, au compromis executivul federal, permițând, în schimb, manifestarea tendințelor naționaliste. Serbia, Croația și Slovenia au început să se deplaseze în direcții divergente, Iugoslavia fiind o republică federativă, cu o „președinție colectivă”.

Tensiunile naționale s-au intensificat, inițial, în Kosovo, la un an după moartea lui Tito; aici s-a declanșat o revoltă a populației albaneze musulmane, majoritară în proporție de 77%, sub stindardul obținerii statutului de republică. În replică, autoritățile sârbe au instituit legea marțială și au reprimat populația, cu ajutorul armatei și al poliției. Manifestările violente din Kosovo, din 1981, au alimentat naționalismul sârbilor și implicit pe cel al croaților cu toate că ultimii au fundamentat istoric și teoretic proiectul „iugoslav” (în secolul XIX). Pentru sârbi Kosovo reprezintă un „teritoriu sfânt”, locul unde armatele creștine au fost înfrânte de otomani și unde a luat ființă Patriarhia Ortodoxă, ce a jucat un rol important în conturarea identității sârbe. Liderii de opinie, de la Belgrad, în special, intelectualii au reacționat rapid și zgomotos împotriva a ceea ce considerăm un atac împotriva națiunii. În 1985, Academia sârbă de arte și știință a elaborat un **Memorandum** prin care contrazicea modelul politic titoist. Se susținea că militanții comuniști, conduși de croatul Tito, au creat Iugoslavia federală pentru a exploata Serbia. În plus, sârbii ar fi fost supuși, în Kosovo unui adevărat genocid practicat de albanezi. Climatul de nesiguranță a favorizat, în jurul anului 1987, întărirea grupului naționalist sârb din Liga Comuniștilor. Ca efect, grupul condus de Slobodan Miloșevici a devenit majoritar în partid, iar Slobodan Miloșevici a obținut președinția Partidului în Serbia (1986) și apoi a Republicii Serbia (1989).

Mișcările centrifuge s-au manifestat, totuși, în republici, atât în cadrul Ligii Comuniștilor, cât și în administrație. În Slovenia, parlamentul a amendat Constituția, renunțând la rolul conducător al partidului comunist; au apărut

formațiuni politice democratice care au format o coaliție de opoziție, în 1989 – 1990. Pe de altă parte, în Croația a avut loc un proces de disoluție a puterii comuniste. S-au înființat partide „alternative” cel mai important fiind Uniunea Democrată Croată, de orientare naționalistă, condusă de fostul partizan titoist, generalul Franjo Tudjman. Slovenii au propus confederarea Iugoslaviei și dreptul republicilor de a-și alege forma de guvernare. Slobodan Miloșevici situându-se pe poziții conservatoare, delegații sloveni și croați au părăsit lucrările congresului „Ligii Comuniștilor” din 1990.

Alegerile din aprilie 1990 au contribuit la transformarea tensiunilor din Iugoslavia într-o gravă criză politică. În Slovenia, puterea a trecut sub controlul opoziției democratice. Franjo Tudjman a câștigat puterea în Croația. Reacția Serbiei și a conducerii Armatei Federale nu s-a lăsat așteptată. Trupele federale (sârbe) au dezarmat gărzile croate, înregistrând, însă, un eșec în Slovenia. În același timp, zonele intens locuite de sârbi din Croația au trecut la autoadministrare (Krajna, în sud – estul Croației), sub conducerea Partidului Democrat Sârb, al lui Milan Babici. Partidul Democrat Sârb, cu liderul local Radovan Karadzici, și-a extins autoritatea și în zonele preponderent sârbe din Bosnia – Herțegovina, spre sfârșitul anului 1990. Alegerile din toamna aceluiași an l-au propulsat în fruntea comunității musulmane din Bosnia – Herțegovina pe liderul naționalist Alija Izetbegović, devenit – cu sprijinul electoratului croat – președinte al republicii. Doar în Serbia și Muntenegru, comuniștii lui Slobodan Miloșevici și aliații lor au ocupat primele poziții în stat.

Beneficiind de sprijinul armatei, Slobodan Miloșevici a considerat că poate aborda negocierile inter-iugoslave de pe poziții forte (forțe armate proprii și-au organizat în ritm susținut și Croația și Slovenia). În replică, autoritățile din Croația și Slovenia au chemat populația la exprimarea opțiunii, prin referendumuri, în noiembrie 1990 și mai 1991; alegătorii s-au pronunțat pentru proclamarea unilaterală a independenței celor două republici, în cazul eșuării tratativelor de confederare.

La 25 iunie 1991, Croația și Slovenia și-au proclamat independența de stat, decizii ce au provocat intervenția dură a Armatei Federale. Inițial, statele occidentale au adoptat o atitudine precaută față de declarațiile de independență amintite mai sus. Singură Germania s-a raliat cauzei independenței Croației și Sloveniei, mai ales că Armata Federală a înregistrat un usturător eșec în Slovenia, în iunie – iulie 1991.

Evenimentele au luat însă, o turnură dramatică în Croația. Aici, în fața riposteii dure a jandarmeriei și milițiilor croate, Armata Federală (sârbă) și-a concentrat operațiile în zonele Krajna și Slavonia de Est, locuite majoritar de sârbi, cu scopul de a le desprinde de noul stat independent. Serbia urmărea să înglobeze și Bosnia – Herțegovina și Coasta Dalmată. Președintele Franjo Tudjman era dispus ca să renunțe la Slavonia de Est și să acorde autonomie Krajnei în schimbul recunoașterii independenței, pe cale negociată. Din ordinul lui Slobodan Miloșevici forțele federale au atacat însă Croația, la 7 iulie 1991 și au cucerit Baranja (Slavonia de Est), Barija și Kordun (sud-est de Zagreb). La Zagreb, trupele federale au fost încercuite de croați și capturate cu întregul lor

armament. Vukovarul croat a căzut abia în noiembrie 1991 (toate operațiile militare au fost însoțite de masacre și deportări de populație, de ambele părți). Asedierea Dubrovnik-ului, pe coasta dalmată (fosta Ragusă) a întors majoritatea opiniei publice occidentale împotriva sârbilor (octombrie 1991 – mai 1992); eșecul Conferinței de pace de la Haga, din 7 septembrie 1991 a condus către intervenția ONU; la insistențele Germaniei, UE (CE) a recunoscut independența Croației și Sloveniei, la sfârșitul anului 1991. Serbia a solicitat intervenția ONU. Prin urmare, Cyrus Vance a mediat un Acord de pace (Sarajevo, 2 ianuarie 1992) ce recunoștea independența Croației și Sloveniei, fără a rezolva problema Krajnei și Slavoniei de Est. O forță ONU de menținere a păcii – Forță de Protecție (FOR PRONU) – trebuia să vegheze la încetarea focului. Republica sârbă din Krajna a semnat un acord de încetare a focului cu autoritățile din Zagreb, în ianuarie 1993. Procesul de pace s-a blocat în martie 1994 în Krajna, dar armata croată a ocupat Slavonia de Vest în mai 1995. FORPRONU s-a văzut depășită de situație în Krajna și în Slavonia. Republica Sârbă din Krajna și-a încetat existența după campania fulger a armatei croate din august 1995 (250.000 sârbi au părăsit provincia). În ianuarie 1998, Slavonia de Est a trecut pașnic sub administrație croată. Prin intermediul diplomației ONU. Sub conducerea lui Franjo Tudjman, Croația a dus o politică de întărire a autorității statului, de rehabilitare parțială a trecutului său naționalist și de purificare etnică. Din aceste motive, țara s-a aflat într-o anume izolare diplomatică; în ianuarie 2000, după decesul lui Franjo Tudjman (1999), Partidul Social Democrat cu liderul său Stipe Mesici a preluat președinția Croației. În aprilie 1992, Serbia și Muntenegru au refăcut la o scară mai redusă Iugoslavia federală.

B. Conflictul din Bosnia – Herțegovina („război religios”)

În toamna anului 1991, reprezentanții Macedoniei și ai Bosniei – Herțegovina au solicitat conferinței comunității Europene de la Haga recunoașterea calității de state independente. Comisia condusă de juristul francez Robert Badinter, constituită în decembrie 1991, a recomandat acceptarea independenței Macedoniei și organizarea unui referendum în Bosnia – Herțegovina. Treptat, s-au cristalizat grupările politico-religioase islamice și ortodoxă, tendință stimulată decisiv de faptul că singură religia era în măsură să delimiteze grupurile sârb și musulman, ambele vorbind curent limba sârbă.

Problema independenței a devenit detonatorul războiului civil din Bosnia – Herțegovina. Această republică, locuită de sârbi ortodocși, sârbii musulmani și de croați a repetat în „miniatură” scenariul dezmembrării Iugoslaviei. Sârbii dominau estul și nord – vestul Bosniei, la frontierele cu Iugoslavia și Croația. Musulmanii controlau orașele, îndeosebi Sarajevo. Croații se concentrau în Herțegovina, spre Coasta Dalmată. Belgradul viza realizarea „Serbiei Mari” căutând să-și păstreze liniile de comunicații cu republica de la Knin (Krajna) și cu teritoriile de pe Coasta Dalmată, ce-i asigurau ieșirea la Adriatică. De asemenea, conducerea sârbă avea nevoie de fabricile de armament construite de Tito în Bosnia. Pe de altă parte, Croația urmărea cucerirea provinciei Herțegovina. Musulmanii încercau să-și constituie un stat în centrul Bosniei. Din

1990, puterea aparținea unei coaliții a naționaliștilor musulmani, sârbi și croați. În cadrul Bosniei, ființa o Republică autonomă sârbă (Srpska) în frunte cu Radovan Karadzici, originar din Muntenegru (din noiembrie 1991).

Deși referendumul pentru independență în Bosnia – Herțegovina a validat separarea provinciei de Iugoslavia, sârbii locali au refuzat să accepte rezultatul votului. În momentul în care UE și SUA au recunoscut independența Bosniei – Herțegovina, la 5 aprilie 1992, Armata Federală a înaintat în provincie și a blocat capitala Sarajevo. În câteva săptămâni Armata Federală și forțele Republicii Srpska au cucerit 2/3 din Bosnia. Pe parcursul lunii mai 1992, Armata Federală s-a retras în Iugoslavia, dar a predat armamentul greu generalului Radko Mladici, fostul comandant al garnizoanei Knin, ajuns comandant șef al forțelor Republicii Srpska. Sarajevo a rezistat, însă, în pofida unui dur asediu, ca și Srebrenica și Gorazde.

În Herțegovina, forțele locale croate, sprijinite de Zagreb, au ocupat, până la sfârșitul lunii iunie, orașul capitală Mostar. Comunitatea internațională, divizată, a reacționat cu greutate: Consiliul de Securitate ONU a impus un embargo total asupra Iugoslaviei (mai 1992), a stabilit o zonă de interdicție a zborurilor aeriene (octombrie 1992), a implicat FOPRONU în aprovizionarea orașelor asediate de sârbii din Bosnia, în timp ce SUA, F. Rusă, Marea Britanie, Franța, Germania și Italia au recunoscut integritatea Bosniei – Herțegovina (toamna 1992). Lordul Carrington, din partea UE și Cyrus Vance, din partea ONU au elaborat un Plan de Pace, care combina integritatea republicii cu respectarea autonomiilor locale (Geneva, sfârșitul anului 1992).

Cu toate că Iugoslavia a acceptat Planul de pace, sârbii din Bosnia l-au respins, ca și croații (în 1992 își creaseră Republica Herțeg – Bosnia). Conflictul s-a reaprins, toate părțile angajate procedând la execuții sumare și purificări etnice. În paralel, Croația și Serbia au căutat să împartă Bosnia – Herțegovina, ignorând interesele musulmane și proiectele comunității internaționale, așa cum a sugerat Miloșevici, încă din 1992. Pe teren, musulmanii – cu susținere din parte „Occidentului catolic și protestant” și a islamului fundamentalist și moderat – au recuperat centrul Bosniei. Pe plan politic, croații și musulmanii au ajuns la o înțelegere (organizarea unei federații). În mai 1994, sârbii bosniaci au respins un nou plan de pace și au continuat să atace „sanctuarele” și „zonele sigure” ale musulmanilor, aflate în principiu sub protecție ONU. Forțe NATO au executat (mai 1995), în replică, lovituri aeriene asupra zonei Pale (Srpska). Sârbii bosniaci au pătruns, totuși, în Srebrenica și Zepa (iulie 1995), în vreme ce FORPRONU (mai) nu a ripostat. Croația a intervenit militar în favoarea . Federației Croato – Musulmane. Forțele croate au străpuns încercuirea orașului Bihaci. La 30 august 1995, NATO a declanșat operația „Deliberate Force” împotriva obiectivelor sârbe din Bosnia. Ca urmare a presiunii SUA și a loviturilor NATO, președinții Serbiei, Bosniei și Croației au semnat Acordurile de la Dayton, din 21 noiembrie 1995, care stabileau: Bosnia – Herțegovina este un stat „unitar”, alcătuit din Federația Croato – Musulmană (51% teritoriu) și Republica Srpska (49% teritoriu); la Sarajevo se instalează un guvern central, o președinție tripartită și un parlament; prezența unei forțe internaționale IFOR (NATO, SUA)

de implementare a Acordurilor de pace; dezangajarea militară; componentele croate și sârbe din Bosnia – Herțegovina au dreptul la relații speciale cu Croația și Serbia.

După încetarea luptelor interne, Bosnia – Herțegovina a revenit cu mare greutate la o situație relativ stabilă, garantată și de prezența Forței Internaționale de Stabilizare (SFOR) și a unui Înalt Reprezentant al Comunității Internaționale. În lipsa Forței Internaționale, Bosnia-Herțegovina poate destabiliza Balcanii de Vest.

C. Criza din Kosovo (1999)

În contextul reaşezării geopolitice a „Balcanilor de Vest” și al prelungirii stărilor de tensiune în „noua” Iugoslavie, s-a redeschis și „problema provinciei Kosovo”. Reamintim că provincia Kosovo, - ca și Sanjeakul – face parte din fâșia de teritoriu dintre portul Barc (la Adriatică) și zona Skopje (Macedonia), aflată în dispută între Serbia, Muntenegru și Albania încă din 1912 – 1913. Tito a acordat, în 1974, autonomie provinciei Kosovo, statut anulat de Serbia, în 1989. În 1990, parlamentul local – dominat de albanezi musulmani – a proclamat suveranitatea provinciei Kosovo, în cadrul Serbiei, pentru ca în septembrie majoritatea albaneză (90% din populație) să opteze pentru independență, sub președinția lui Ibrahim Rugova, liderul Alianței Democratice.

Gruparea Armata de eliberare din Kosovo (UCK) a avansat un program de obținere a independenței prin mijloace violente (1992). Confruntările dintre poliția și forțele sârbe, pe de o parte și rebelii albanezi s-au generalizat, în 1998 . UCK au cucerit circa 30% din teritoriul provinciei, determinând o reacție dură a autorităților de la Belgrad. Se estimează că, în 1998, 1.500 dintre locuitori au murit, în timp ce alți aproximativ 400.000 și-au părăsit casele. Ca urmare, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 1199 din 23 septembrie 1998, care cere retragerea forțelor sârbe din regiune. Statele Unite și țările Uniunii Europene au început să facă demersuri diplomatice pentru detensionarea crizei. Pentru „a forța mâna” Belgradului, NATO a anunțat în octombrie 1998, că va autoriza represalii aeriene în cazul în care Slobodan Miloșevici nu va accepta retragerea armatei și poliției din Kosovo. O misiune de monitorizare a retragerii forțelor sârbe este acceptată de Iugoslavia.

Noi ciocniri și masacre au obligat statele „Grupului de Contact” (SUA, F. Rusă, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia) să impună demararea negocierilor sârbo – albaneze, la Rambouillet, la 6 februarie 1999 (plan axat pe autonomia lărgită a provinciei și amplasarea unei forțe internaționale de pace); tratativele s-au întrerupt în februarie și în martie 1999. După eșecul misiunii nord – americanului Richard Holbrooke la Belgrad, NATO a trecut la executarea de lovituri aeriene asupra Iugoslaviei, timp de 77 de zile. Reuniunea Grupului G8 din mai 1999, a permis, la 6 mai 1999, o armonizare a punctelor de vedere ale SUA, UE și Federației Ruse, concretizată într-o nouă reglementare de pace (aliniată la proiectul de la Rambouillet). Criza din Kosovo s-a repercutat direct în Iugoslavia, prin slăbirea dramatică a pozițiilor lui Slobodan Miloșevici, considerat

o piedică în calea democratizării statului și a apropierii de Occident. În cele din urmă, Slobodan Miloșevici a cedat (iunie 1999), forțele militare sârbe începând retragerea din provincie. Consiliul de Securitate ONU a autorizat instalarea unei misiuni internaționale de pace în Kosovo (KFOR). Un Pact de Stabilitate, avansat de UE își propunea refacerea economică a zonei.

Opoziția Democratică din Serbia (DOS) a câștigat alegerile prezidențiale din Serbia, din 24 septembrie 2000 și – după tulburări politice provocate de refuzul foștilor comuniști de a se recunoaște învinși. Vojislav Kostunița a devenit președintele Iugoslaviei, iar Zoran Djindjici, liderul Partidului Democrat, prim – ministru al Serbiei (începutul anului 2001). Arestat, în primăvara anului 2001, Slobodan Miloșevici a fost predat Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavia (28 iunie 2001). Această acțiune a provocat un conflict între premierul Serbiei și președintele Kostunița, care susținea că nu a fost de acord cu extrădarea lui Miloșevici. Viitorul statut al provinciei Kosovo - „bomba” care a aruncat în aer „regimul Miloșevici” – rămâne încă neclar. Un „Kosovo independent” sau raliat Albaniei, ar destabiliza definitiv Iugoslavia restrânsă și FYROM și, prin extindere, toată Europa de Sud-Est.

D. Criza din F.R.I. a Macedoniei

Evenimentele din Kosovo, din 1998 – 1999, au radicalizat atitudinea fruntașilor musulmani albanezi. Astfel, la începutul anului 2000, au apărut grupurile paramilitare ale Armatei de Eliberare din Macedonia (UCKM) și ale Armatei de Eliberare din Presevo – Medveja, Bujanovici, ce acționau pentru separarea vestului Macedoniei de FYROM și unirea cu Albania și Kosovo. La Skopje, s-au desfășurat manifestații populare ale majorității slave antiguvernamentale și antialbaneze, cu toate că liderii albanezi moderați figurau în guvernul de „uniune națională”, constituit în mai 2001. La 3 august, au fost inaugurate tratativele de la Ohrid, mediate de UE, SUA și OSCE (președintele în exercițiu, Mircea Geoană, ministru de Externe al României). Acordurile de la Ohrid din 13 august, prevăd: încetarea focului în FYROM dezarmarea gherilelor albaneze, sub supravegherea unei forțe internaționale (NATO) de pace; revizuirea Constituției în sensul lărgirii drepturilor minorității albaneze; asigurarea reprezentării proporționale a albanezilor în administrație, armată, poliție; recunoașterea albanezei ca cea de-a doua limbă a statului etc. Ulterior, NATO a preluat misiunea garantării stabilității locale.

FRI a Macedoniei continuă să reprezinte un spațiu din care se poate destabiliza întreaga Peninsulă Balcanică.

E. Tensiunile din Albania

În ianuarie – februarie 1997, mase mari de cetățeni păgubiți în cursul jocurilor piramidale s-au revoltat, în Vlora și în alte orașe. Deși președintele Sali Berisha a instituit starea de asediu, guvernul și armata s-au dovedit incapabile să controleze situația, țara ajungând în pragul anarhiei; mii de albanezi au luat

cu asalt teritoriul Italiei, provocând o criză umanitară de dimensiuni deosebite. În fața acestei situații, președintele Berisha i-a adus la putere pe socialiști (foștii comuniști) - toski (din sud) și a solicitat sprijin și asistență internațională. La propunerea Italiei, Consiliul de Securitate a hotărât prin Rezoluția nr. 1101 desfășurarea unei forțe internaționale în Albania („Operațiunea Alba”). Acțiunea, susținută, în principal, de forțe italiene a debutat în aprilie 1997 și a vizat restabilirea securității interne în Tirana, Durrez și Vlora, protejând și convoaiele cu ajutoare internaționale. În iulie 1997, socialiștii au dobândit victoria în alegerile anticipate, Sali Barișa dându-și demisia. „Operația Alba” (la care au participat unități din Franța, Grecia, Spania, Turcia, Austria și România) s-a încheiat în august 1997.

Guvernul albanez sprijină protejarea drepturilor etnicilor albanezi din afara granițelor țării, dar s-a îndepărtat de la scopul principal al politicii sale externe, acela de cooperare regională; majoritatea albaneză din Kosovo urmărește să obțină independență față de Republica Serbia; albanezii din Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei reclamă încetarea discriminării în educație, în obținerea de posturi în administrația publică, și în ceea ce privește reprezentarea în guvern.

În prezent, disensiuni majore sunt între populații albaneze de origine toskă și ghegă, una din cauze fiind recunoașterea ca limbă oficială doar a dialectului tosk (vorbit în sudul Albaniei, în timp ce dialectul gheg este vorbit de majoritatea albanezilor localizați în nordul țării și în Kosovo). Tensiunile se amplifică prin promovarea ideii de „Albania Mare”, mai ales prin intermediul eforturilor de realizare și întărire a unei axe pan-albaneze susținute de unii lideri, precum Fatos Nano, Hashim Thaci și Arben Djaferi, ca și prin încurajarea separatiștilor albanezi din Kosovo, FYROM și chiar Muntenegru. Oricum, problema albanezilor musulmani din Sandjeak și Kosovo, aparținând Iugoslaviei și FYROM rămâne preocuparea majoră de securitate regională. Rezolvarea ei ar fi un test pentru depășirea „axiomei” Huntington, exprimată prin inexorabila „confruntare a civilizațiilor”.

Minoritatea greacă ortodoxă beneficiază de drepturi culturale și politice, având deputați în parlamentul din Tirana. În 1992-1993 relațiile intercomunitare s-au tensionat: OMONIA, organizația social-politică a minorității grecești a pierdut forțat locurile în parlament; un înalt ierarh grec a fost expulzat. Atena a expulzat, la rândul ei, 30.000 albanezi aflați la muncă în Grecia. În 1994, o grupare „greacă” (Frontul de Eliberare al Epirului de Nord – MAVI) a atacat o bază a armatei albaneze. În 1995, Albania și Grecia s-au reconciliat, încheind un Tratat de prietenie. „Fundamentalistii” ortodocși greci cer pentru minoritatea greacă din „Epirul de Nord” un statut similar cu cel deținut de albanezii din Kosovo („autonomie largită”). Albania rămâne un posibil factor de destabilizare în regiune.

*

*

*

Factorul religios, asociat celui etnic, divizează Balcanii, spațiu de întâlnire a creștinismului ortodox și catolic cu islamul. Națiunile sunt bine constituite, cu puternice conștiințe naționale. Religia reprezintă un element important de definire al națiunilor. Ideea de stat național, de asemenea, este bine fundamentată în programele politice („Serbia Mare”, „Albania Mare”, „Grecia Mare”, „Bulgaria Mare”). Unele religii (catolică și musulmană în fosta Iugoslavie, catolică, ortodoxă, musulmană în Albania) au fost supuse opresiunii comuniste și se bucură de prestigiu în societate; eliberarea națională s-a asociat deci câștigării libertăților religioase, mai cu seamă în Balcanii de Vest.

În general, ierarhiile religioase respectă normele de funcționare ale statului modern. Curente „fundamentaliste” se întâlnesc în grupurile musulmane albaneze din zonele ce au aparținut RSFI – cu legături în Iran, Arabia Saudită, Libia, Turcia – precum și în spațiile ortodoxe, îndeosebi, în Grecia și Republica Srpă. Contradicțiile naționale, politice și economice din fostul spațiu iugoslav au determinat, în principal, crizele și conflictele armate din anii 1990-1992; factorul religios, le-a stimulat și exacerbă, însă, de cele mai multe ori.

2. CAUCAZUL ȘI ASIA CENTRALĂ

2.1. CAUCAZ – profil geopolitic

Federația Rusă : populația – 145.470.197

Este cea mai întinsă țară din lume iar locația este nefavorabilă în ceea ce privește culoarele maritime internaționale. După 2000, guvernul depune eforturi pentru avansarea reformelor structurale, dar Rusia rămâne încă dependentă de exporturi, în special cele de petrol și gaze și metale, acestea acoperind 80% din exporturi. O problemă pentru Rusia este tendința scăderii populației, rata scăzută a nașterilor și deteriorarea situației de sănătate. Acestora li se adaugă răspândirea corupției.

În Caucaz, Federației Rusă înglobează republicile autonome: Karachai – Cerkessă, Adyghe, Kabardino – Balstan, Cecenia. Osetii sunt divizați între Osetia de Nord, din cadrul F. Ruse și Osetia de Sud, în Georgia. În Daghestan, masa populației turcice (noghai și kumiks) se află în relații tensionate cu avarii și laksii; în nordul Daghestanului – provincie strategică la frontierele Ceceniei și Azerbaidjanului – s-a autoproclamat Republica din Lezghistan. Cerkesii au fost divizați, sub regimul sovietic, în trei grupuri, cu trei autonomii: adygheanii, cerkesii, kabardinii. Din grupul unitar etno-cultural karachai – balkari, s-au creat alte două entități administrative autonome. Majoritatea populațiilor din republicilor caucaziene ale F. Ruse este musulmană sunnită. Pe de altă parte, în estul F. Ruse, între Volga, Urali și Marea Caspică se află câteva yone, mai mult sau mai puțin autonome, cu importante populații musulmane: Kalmîkia, Astrakhan, Bashkortostan, Tatarstan, Mordvinia, Chiuvashia, Udmurtia etc.

Azerbaidjean (face parte din CSI)

Etnic. Populația, de 7,7 milioane locuitori, este alcătuită din azeri – 90%, daghestani – 3,2%, ruși 2,5%, armeni 2%, alți 2,3%. Din punctul de vedere al religiei împărțășite, 93,4% sunt musulmani shiiti, ortodocși ruși 2,5%, armeni ortodocși 2,3%, 1,8% alte religii. Resurse energetice importante (petrol, gaze naturale, aluminiu, metale neferoase etc.). A încheiat 19 acorduri cu marile companii petroliere internaționale (până în 2002). Ieșire la Marea Caspică.

Principalele partide politice: Partidul Alianța pentru Azerbaidjan, Partidul Democrat Azer, Frontul Popular din Azerbaidjan; Partidul Noul Azerbaidjan, condus de președintele Heidar Aliev, deține majoritatea absolută în parlament. Republică constituțională, regim autoritar Heidar Aliev.

Independent din 1991, se află în dispută cu Armenia asupra enclavei Nagorno-Karabah (cu populație majoritar armeană). Ca rezultat al conflictului, a pierdut aproape 20% din teritoriu trebuind să susțină totodată și aproximativ 750.000 de refugiați. Conflictul cu Armenia este de altfel un obstacol în calea progresului economic, împiedicând atragerea de investiții străine. Relațiile comerciale se dezvoltă în ultima perioadă cu Turcia, Iran, și cu statele europene.

Previziunile economice pe termen lung depind de prețul petrolului pe piața mondială, de locul de amplasare și de a-și administra zestrea petrolieră.

Armenia (face parte din CSI)

Structura etnică a populației de 3,3 milioane locuitori: armeni 93%, azeri 3%, ruși 2% dar se pare că la sfârșitul lui 1993 majoritatea azerilor au emigrat din Armenia. Din punct de vedere religios 94% din populație sunt armeni ortodocși.

Resurse slabe de aur, cupru, molibden, zinc, aluminiu. Nu are ieșire la mare. Deține o industrie relativ modernă (cu centrale atomo-electrice), dar depinde de importurile de energie, materii prime și alimente. Beneficiază de asistență FMI.

Armenia a fost alipită Rusiei în 1828 și URSS-ului în 1920. Ca și în Azerbaidjean, principala preocupare este legată de rezolvarea conflictului cauzat de enclava Nagorno-Karabah. Din mai 1994, când s-a căzut de acord asupra încetării focului, forțele armene dețin atât Nagorno-Karabah, dar și o parte semnificativă a proprietăților azere. În aceeași perioadă guvernul Armeniei a lansat, cu sprijinul FMI un ambițios program de reforme economice ce a avut ca rezultat creșteri economice în perioada 1995-2000 și privatizarea întreprinderilor mici și mijlocii.

Georgia (face parte din CSI)

Structura etnică la o populație de 4,9 milioane locuitori: georgieni 70,1%, armeni 8,1%, 6,3% ruși, 5,7% azeri, osețieni 3%, abhazi 1,8%, alții 1,5%. Pe religii, populația este: georgieni ortodocși 65%, musulmani 11%, ortodocși ruși 10%, armeni apostolici 8%, altele 6%.

Resurse de: magneziu, argint, cupru și slabe, de petrol; zona de la Marea Neagră permite un turism eficient. Sector industrial de amploare sub medie. Este

dependentă de importurile de energie. Beneficiază, din 1995, de asistență FMI și a Băncii Mondiale. Ieșire la Marea Neagră.

După 1991 pe teritoriul Georgiei au rămas forțe ruse în 4 baze militare și ca trupele de menținere a păcii în Abhazia și Ossetia de sud. În ciuda conflictelor etnice țara continuă drumul către o economie de piață reală și integrare în instituțiile occidentale. Speranțele Georgiei pe termen lung, sunt legate de apropierea de NATO, UE, SUA și de dezvoltarea coridorului internațional de transport prin porturile Batumi și Poti de la Marea Neagră.

2.2 Interesele directe ale marilor actori internaționali în Caucaz

Federația Rusă este de departe puterea „covârșitoare” a regiunii din punct de vedere economic și militar. După dezmembrarea URSS, Moscova a considerat Caucazul ca un spațiu al „vecinătății sale apropiate”, drept care s-a străduit să-și exercite controlul direct și indirect. Din motive economice, atenția F. Ruse s-a îndreptat spre Azerbaidjan, Daghestan și Cecenia, zone petrolifere cu importanță strategică la Marea de Azov (de aici preocuparea pentru valorificarea conductelor de pe traseul Azerbaidjan – Daghestan – Cecenia – Sudul F. Ruse). Din punct de vedere politico-militar, Moscova a depus eforturi pentru consolidarea pozițiilor din Armenia, Abhazia, Osetia de Sud, Daghestan și Cecenia. În același timp, Moscova s-a preocupat de contracararea tendințelor separatiste din Cecenia și Daghestan, de reducerea „sfidărilor” Georgiei* și de combaterea mișcărilor islamiste religioase din Caucazul de Nord; naționalismul extremist și fundamentalismul islamic reprezintă astăzi adversari redutabili care ar putea produce, pe termen lung, bulversarea tuturor republicilor autonome din Caucazul de Nord și activarea unei zone largi de război și insecuritate la frontierele sudice ale Federației Ruse.

Deși se pare că nu dispune, nici de aliați de bază (cu excepția posibilă a Armeniei) și nici de resursele economico-militare necesare pentru a controla ferm situația în Caucaz, F. Rusă privește cu neîncredere tentativele unor puteri (SUA, Turcia) și organizații internaționale (OSCE, NATO) de a se implica în regiune. Pe de altă parte, în raport cu interesele sale prioritare, de putere tutelară, F. Rusă își structurează și „alianțele”: cu Iranul pentru a „balansa” ascensiunea unui Azerbaidjan shiit și extinderea influenței sale în Caucazul de Nord; cu Armenia, în „spatele” Georgiei și în „flancul” Azerbaidjanului; cu Armenia, Iranul, Siria și Grecia, în vederea destabilizării GUUAM-ului (Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbaidjan și Moldova).

Pe plan regional, stabilitatea Caucazului depinde într-o măsură majoră de controlul asupra Georgiei. În timpul din urmă, F. Rusă pare înclinată să agreeze o anumită prezență a SUA în Caucaz, cu scopul de a contribui la „temperarea” unor inițiative regionale angajate de Turcia și Azerbaidjan și de a concura la stabilizarea unor zone amenințate de fundamentalismul islamic și de terorismul internațional. Sprijinul SUA și UE poate susține și lansarea unor proiecte energetice regionale.

---

* Alături de Azerbaidjan, Georgia promovează cea mai independentă politică externă din regiune.

SUA. Guvernele de la Washington au început să elaboreze o strategie și o politică distinctă pentru Caucaz*, la cumpăna secolelor XX și XXI. În 1998, președintele B. Clinton a fundamentat-o astfel: SUA vor contribui la întărirea independenței noilor state și la dezvoltarea lor economică; de asemenea, vor sprijini cooperarea regională, liberul acces la zăcămintele petroliere din bazinul Mării Caspice și sporirea investițiilor internaționale în zonă. Asistența SUA pentru statele din Caucaz s-a cifrat la aproape 3 miliarde dolari în 1992-2001.

Pe plan economic, atenția Washingtonului s-a concentrat asupra construirii unei conducte din Azerbaidjan, în Georgia și de aici pe țărmul turcesc al Mării Mediterane (Ceyhan), cu intenția de a eluda monopolul F. Ruse asupra transporturilor de petrol și gaze spre Occident. Pe plan politico-militar, SUA au încurajat crearea GUUAM-ului și au acordat asistență militară Azerbaidjanului și Georgiei. NATO, prin PfP are o prezență în curs de consolidare în regiune. De asemenea, SUA au contat pe o soluție negociată pentru conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan, provocat de disputa asupra provinciei Nagorno-Karabah. Situarea SUA pe „*poziții de echilibru*” între cele două state a nemulțumit guvernul de la Erevan; din acest motiv – la care se adaugă și relațiile speciale dintre SUA și Turcia – Erevanul privește cu scepticism inițiativele nord-americane de securitate regională, având mai multă încredere în alianța cu F. Rusă. Activarea fundamentalismului islamic și a terorismului internațional în Caucaz scot în evidență posibilitatea unor obiective convergente ale SUA și F. Ruse în problemele majore ale regiunii, cu toate că unele dezacorduri – subzistă încă. În problema cecenă, de exemplu, Occidentul a recunoscut – în pofida criticilor din anii 1994-1996 și 1999-2000 – dreptul F. Ruse de a gestiona criza locală, fără implicarea „masivă” a ONU, OSCE și NATO. Și marile interese economice, asociate valorificării resurselor petroliere de la Marea Caspică, pledează (pe termen scurt și mediu) pentru armonizarea pozițiilor Washingtonului și Moscovei în Caucaz și Asia Centrală.

Turcia. Imediat după destrămarea URSS, Turcia s-a implicat activ în susținerea comunităților musulmane (cele mai multe alcătuite din populația turcică) din Caucaz și Asia Centrală, precum și în sprijinirea noilor state independente. Președintele Turgut Ozal a promovat chiar un fel de orientare „pan-turcică”, atât în Caucaz și în Asia Centrală, cât și în Balcani. Primul președinte azer, Abulfaz Elchibei s-a raliat politiciii lui Turgut Ozal, declarând cu Turcia și Azerbaidjanul formează o „națiune cu două state”, după ce regimul din Baku a optat pentru modelul musulman democratic, în detrimentul fundamentalismului islamic iranian. După preluarea puterii de către președintele Aliiev (1993), a urmat o răcire vremelnică a relațiilor dintre Ankara și Baku, pentru ca în prezent cele două capitale să acționeze în cadrul unui cuprinzător „parteneriat energetic”. Pe plan mai larg, Turcia sprijină economic și prin asistență militară Azerbaidjanului și Georgia; în 2000, volumul schimburilor comerciale turco-georgiene l-a depășit pe cel al schimburilor similare ruso-georgiene. În același timp, Turcia a salutat GUUAM-ul și a favorizat demersurile Georgiei și Azerbaidjanului pentru constituirea unui Pact de Stabilitate în

---

* Zeyno Baran, *The Caucasus: Ten Years after Independence*, „Washington Quarterly”, winter 2002, p. 222.

Caucaz, cu participarea statelor din regiune și al altor importanți actori internaționali. În 1992, Ankara a inițiat Organizația pentru Cooperare Economică în Marea Neagră.

Concomitent, relațiile Turciei cu Armenia au rămas tensionate, ca și cele cu Iranul. Dezacorduri s-au manifestat și între Turcia și F. Rusă pe tema războaielor din Cecenia, drepturilor musulmanilor din F. Rusă și a atitudinii Moscovei în problema kurdă. Raporturile cu SUA sunt foarte bune în direcția cooperării în Caucaz.

Iranul. O dată cu dezmembrarea URSS, Teheranul și-a dezvoltat legăturile cu populațiile musulmane din fostul „spațiu sovietic”, contrapunând modelului musulman modern (democratic)fundamentalismul islamic shiit. Interesul economic al Iranului s-a concentrat, îndeosebi, asupra câmpurilor petroliere de la Marea Caspică, spațiu în care se manifestă o serioasă rivalitate între Iran, Azerbaidjan, F. Rusă, Kazakstan și Turkmenistan. Rivalitatea cu Azerbaidjanul este „stimulată” și de prezența compactă importantei minorități azere în nord-vestul Iranului, cu certe veleietăți autonomiste. În pofida contradicțiilor tradiționale ruso-iraniene, în ultimii ani se remarcă o apropiere rapidă între cele două state, pe fundalul permanentizării prezenței politico-militare și economice occidentale (preponderent nord-americane) în Asia Centrală. În acest context, Iranul și-a amplificat raporturile cu Armenia și se intenționează construirea în comun a unei conducte petroliere cu punctul – terminal în Marea Neagră (tranzitând Georgia). Pe fundalul legăturilor solide dintre Turcia și Azerbaidjan, o „axă” Teheran – Erevan – Moscova ar „echilibra” raporturile de putere în Caucaz. Condiția esențială a realizării acestui „echilibru” o reprezintă poziția favorabilă sau nefavorabilă a Georgiei, țara în care se înregistrează și o zgomotoasă „măsurare de forțe” între interesele regionale ale Moscovei și Washingtonului. În ultimul timp, Iranul pare preocupat de normalizarea și aprofundarea raporturilor cu SUA.

Uniunea Europeană. Depinde de F. Rusă ca „furnizor strategic” de petrol și gaze naturale și în consecință a preferat să se implice mai puțin în problemele Caucazului. Totuși, marile companii – de felul B. P. „Shell”, „Elf” etc. – au investit sume considerabile în exploatarea petroliere din bazinul Mării Caspice. Trei programe ale UE vizează Asia Centrală și Caucazul: TACIS (Technical Assistance to IS); TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Central Asia); INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe). Statele din Caucaz fac parte din Consiliul Europei (Georgia, în 1999, Armenia și Azerbaidjan, în 2000) și din PfP (din 1994).

ORGANIZAȚIA GUUAM

Scopul declarat al constituirii GUUAM a fost gestionarea și utilizarea coridorului de transport transcaucazian spre Europa. În viziunea președintelui georgian E. Șevardnadze, expusă în 1994, se impunea integrarea statelor din Asia Centrală și Caucaz în sistemul economic mondial prin promovarea

colaborării acestor state în cadru regional, în OSCE și în raporturile cu structurile europene și euroatlantice.

Constituirea grupului GUUAM s-a realizat, la 10 octombrie 1997 când a fost publicată **Declarația de la Strasbourg** a președinților Georgiei, Ucrainei, Azerbaidjanului și R. Moldova în care se prezenta importanța dezvoltării colaborării economice, se invocau imperativele securității europene și regionale precum și necesitatea colaborării în combaterea intoleranței etnice, separatismului și extremismului religios. Cu ocazia reuniunii de la Washington, din 1999, consacrată marcării a 50 de ani de la crearea NATO, președinții Georgiei, Ucrainei, Uzbekistanului, Azerbaidjanului și R. Moldova au anunțat printr-o declarație comună lărgirea organizației prin alăturarea Uzbekistanului.

Încă de la început, statele GUUAM, al căror lider este Ucraina, au declarat că pe termen scurt nu au în vedere o ieșire formală din CSI. De asemenea, cei cinci președinți au afirmat că, în cadrul organizației, colaborarea nu este îndreptată împotriva unei țări sau a unui grup de țări. Estonia, Letonia și Lituania au primit statut de observatori. Odată cu concentrarea atenției comunității internaționale asupra Caucazului și Asiei Centrale, atât SUA cât și UE s-au oferit să ajute GUUAM.

La început, F. Rusă a perceput GUUAM ca o mișcare disidentă în cadrul CSI, dar nu i-a acordat o atenție prea mare considerând-o neviabilă. După ce statele din CSI, membre ale GUUAM, au refuzat să semneze prelungirea valabilității Acordului de securitate colectivă (Pactul de la Tașkent), Kremlinul a început să manifeste o evidentă preocupare pentru noua organizație. Evenimentele recente din Ucraina și Moldova, precum și alte semnale politice, indică revenirea Moscovei la o ofensivă diplomatică într-un spațiu geopolitic de interes tradițional.

2. 3.Factorul religios în Asia Centrală și Caucaz

Joacă factorul religios un rol important în Asia Centrală și Caucaz ? Sunt voci care afirmă că există un factor religios puternic, adânc înrădăcinat al cărui comportament autonom influențează aproape în totalitate evoluția societăților în regiune. Regiune care din acest punct de vedere – al religiilor – poate capta atenția datorită situației sale oarecum aparte: cele trei componente principale : - **practicile rituale** asociate evenimentelor ciclului vieții (naștere, nuntă, botez, înmormântare); - **credințele populare** și normele morale stabilite; - **instituțiile sociale formale** (bisericele, adunările religioase) au fost puternic influențate de „modernizarea sovietică”. Acest lucru a dus de multe ori la abandonarea practicilor religioase (de cele mai multe ori datorită represiunii) și la apariția „omului sovietic” nou, modern. După '90 nu mai era un pericol (ba chiar era la modă) declararea situației religioase. Foștii lideri comuniști, dar și adversarii acestora, au găsit (văzut) în religie un înlocuitor (substitut) al ideologiei care tocmai se prăbușise. În cele mai multe cazuri ierarhiile religioase existente s-au dovedit, însă, nepregătite pentru „a juca”, „a interpreta” noul rol ce li se distribuia, deși era evident că importanța ce li se atribuia nu putea decât să bucure, aducând prestigiu și beneficii materiale. S-au ivit astfel situații de corupție și lupte „intestine”. Astfel, într-o regiune în care alternativa marxist socialistă nu poate rezista din cauza discreditării ei, cea liberală occidentală nu poate fi aplicată în țări unde elitele occidentalizate nu pun mare preț pe „masele nespălate”, singurele ideologii viabile rămân naționalismul și religia.

În acest punct găsim și diferențele între regiunea Asiei Centrale și cea a Caucazului. În Caucaz, Armenia, țară tradițional creștin ortodoxă, și Georgia se orientează - la răscrucea mileniilor – spre clădirea unor forme materne, rezistente de naționalism. Acest proces este urmat și de alte națiuni din Caucaz, uneori sub presiunea directă a formelor mai avansate de naționalism (azerii s-au mobilizat contra armenilor, cei din Abhazia și Osetia împotriva georgienilor) din sudul F. Ruse; dezvoltarea lui va reprezenta un factor de destabilizare regională în lipsa unor remedii politice și economico-sociale. Nici puterile laice din Armenia și Georgia nu sunt străine de cultivarea unor forme de „fundamentalism creștin” și de propaganda antiislamică (Georgia și Armenia, „redute ale rezistenței creștine” în Orient). Biserica Ortodoxă Rusă și Moscova susțin oficial proiectul „blocului creștin” din Caucaz, fisurat în momentul de față prin apropierea Georgiei de Azerbaidjean, sub egida Turciei și a SUA. Fundamentalismul islamic pare să se răspândească în Azerbaidjan, Cecenia, Daghestan și în republicile autonome.

Națiunilor Asiei Centrale le lipsește, însă, forma naționalismului istoric, din diferite motive, acestea neprofitând de ruperea imperiului rus din 1917 care a dus la transformarea lui într-un „incubator de națiuni”. Clădirea acestor națiuni a fost posterioară acestui moment, fiind controlată strict, de puterea comunistă, cu rezultate diverse. De aceea, în Asia Centrală islamismul activist pare a constitui singura metodă viabilă de mobilizare populară în viața publică.

Statele Asiei Centrale par a se confrunta cu o criză a conviețuirii religioase pe care coabitarii nu sunt îndeajuns de pregătiți să o controleze. În

epoca URSS, regiunea a fost supusă dezintellectualizării, supraviețuind mai mult datorită formelor de ritual și tradiție, liderii musulmani progresiști fiind reduși la tăcere; concomitent, Asia Centrală a fost izolată de restul lumii islamice, rămânând în afara spațiului de înnoire a islamului. Existența controlului centralizat și militar – înainte de '90 – a dus la răspândirea ateismului, fapt ce a favorizat prevenirea conflictelor religioase. După dezmembrarea URSS, forțele care țineau sub control acest echilibru au dispărut, Asia Centrală devinind scena de competiție a numeroase grupuri religioase; situația suferind transformări profunde, islamul a ajuns religia dominantă. Această dominare este însoțită și de o dezvoltare a islamului, fapt ilustrat și de numărul tot mai mare al moscheelor construite (în Uzbekistan de exemplu, numărul moscheelor a crescut de la 80 la 5000). Astăzi predomină încă islamul sunnit „popular”, mai tolerant și mai puțin interesat de politică. Fundamentalismul a luat totuși amploare în zonele cele mai defavorizate și în remurile cele mai corupte.

La capitolul diferențe observăm că Kazahstanul și Kârgâstanul dispun de un pluralism religios mai larg decât Uzbekistanul, Turkmenistanul sau Tadjikistanul. În aceste condiții toți liderii statelor din regiune și-au declarat clar opțiunea pentru statul secular (laic). Apariția celor câteva partide islamice care doreau implementarea doctrinei religioase în politică a fost de scurtă durată fiind frecvent supuse contestării. Islamiștii s-au consolidat doar în Uzbekistan și Tadjikistan și în Valea Fergana. Fergana, cu centrele ei strălucite tradiționale de cultură islamică va revendica într-un viitor previzibil un loc între principalele „baze de iradiere islamică” ale Orientului.

Cea mai alarmantă tendință actuală poate fi considerată ignorarea de către puterea laică din regiune a existenței diversității formelor de islam. Puterea civilă recurge aproape constant la reprimarea violentă a islamismului militant; în Tadjikistan, numai, islamiștii moderați au fost cooptați la conducere. În Valea Fergana, de exemplu, Partidul Islamic al Renașterii – mișcare ilegală – care reprezintă o formă militantă de islam își desfășoară astăzi activitatea în conspirativitate dar este încă foarte incisiv. Vecinătatea cu regimurile fundamentaliste de la Teheran și Kabul a contribuit, pe de altă parte, la constituirea și dezvoltarea grupărilor fundamentaliste inclusiv în Uzbekistan și Tadjikistan. Nu trebuie ignorat nici numărul ridicat al studenților din țările Asiei Centrale care își desăvârșesc educația în facultăți teologice din țări islamice ale Orientului Apropiat și Mijlociu. Acestei stări de fapt îi corespunde o crescută activitate misionară care poate avea efecte în părțile sudice ale regiunii, unde tradiția islamică este puternic înrădăcinată.

Occidentul, a încurajat o mișcare islamică moderată în Asia Centrală – în vreme ce F. Rusă a acceptat-o „de nevoie” – și a salutat activismul turc în regiune, nerealizând că noile state erau mult mai seculare și mult mai puțin islamice chiar și decât Turcia. Prin „efectul de bumerang”, activitatea organizațiilor islamice turce va duce, pe termen mediu și lung, tocmai la radicalizarea islamului local.

Un alt aspect interesant este dat de procesul de evanghelizare la care sunt supuse popoarele regiunii. După declararea libertății de religie, mulțumită suportului Bisericii Occidentale, s-au creat condiții favorabile activității misionare.

Astfel în Kazahstan un număr important de musulmani au devenit protestanți, situații similare derulându-se în Kârgâstan și Uzbekistan. Majoritatea celor proaspăt creștinați este protestantă, protestantismul nefiind singura misiune creștină din regiune; „Martorii lui Iehova” se bucură și ei de un mare succes atât în rândurile populației rurale cât și al celei urbane. De regulă noii creștini de origine turcică se îndreaptă către protestantism. Aceste orientări religioase noi, de „import”, islamice sau creștine, tind să se înmulțească galopant, putându-se cristaliza condiții pentru incidente de natură extremist-religioasă. În Kârgâstan, de exemplu, au existat câteva cazuri legate de înmormântarea unor proaspăt protestanți kârgâzi de strămoși sau rude, comunitățile locale neagreând acest lucru. Perioada trăită în comunism pare a încuraja intoleranța față de cei ce gândesc și cred diferit. Ritmul rapid al creștinării protestante a provocat îngrijorări în centrele islamice (Tașkent, Alma-ata, Osh, Namangan, Bishkek). Liderii musulmani și ortodocși – care cu mult timp în urmă formau alianța de sprijin reciproc pentru a rezista puterii sovietice – sunt acum parcă dispuși să reînvie „alianța” pentru a stopa misiunile occidentale foarte puternice, din punct de vedere financiar. Ierarhii ortodocși și liderii musulmani au încercat să convingă guvernele țărilor central-asiatice să creeze un cadru favorabil religiilor tradiționale mergând până la a cere interzicerea acțiunilor misionare străine. Din acest motiv, liderii religiilor tradiționale adoptă poziții ce resping protestantismul dar și alte mișcări misionare. Ierarhia tradițională musulmană este, totuși, „prinsă” între autoritățile politice și islamiștii radicali, reducându-și treptat autoritatea. Din aceste motive, nu trebuie ignorată posibilitatea ca într-un viitor apropiat, sub influența organizațiilor islamice din Asia Centrală și Orientul Apropiat și Mijlociu să aibă loc un previzibil proces de politizare a islamului, în paralel cu sprijinirea partidelor islamice în lupta lor pentru câștigarea puterii politice. Tadjikistanul sau Uzbekistanul ar putea să-și dispute conducerea mișcărilor islamice radicale, în eventualitatea eșecului proceselor de democratizare în curs. Prezența forțelor militare străine pe teritoriul lor și aflulul de fonduri externe – ce îmbogățesc o minoritate locală – sunt tocmai factori de radicalizare a majorității sunnite a populației.

În momentul actual, în regiunea Asiei Centrale pare a fi o cursă între creștinarea zonei nordice și islamizarea celei sudice. Această competiție poate fi complicată de grupurile etnice care se suprapun deseori grupurilor religioase.

2. 4. Conflicte armate în Caucaz

Contradicțiile, tensiunile, crizele și conflictele din Caucaz formează un adevărat „complex de insecuritate”, la frontiera sudică a Federației Ruse și la confluența Europei de Est cu Asia Centrală și de Est. La baza acestei stări stau cauze etnice, politice, religioase, economice, culturale care se includ în „sistemul regional” de securitate (cu efect al unor acumulări istorice și al unor evenimente recente), lor li se adaugă acțiunile unor „tendințe” și ale unor actori internaționali majori, în contextul mutațiilor geopolitice și geoeconomice produse la încheierea Războiului Rece și în cursul integrării Caucazului în circuitul economiei mondiale. Specificul regiunii de spațiu al afirmării unor vechi și noi entități etno-politice, pune în lumină mai accentuat decât în Balcani, componenta religioasă a

conflictelor din Caucaz, spațiu tradițional de „ciocnire frontală” între creștinism și islamism.

A. Nagorno-Karabah

Provincia este locuită în proporție de 80% de armeni creștini (monofiziți), restul locuitorilor fiind azeri musulmani; Nagorno-Karabah făcea parte, până în 1990, din Azerbaidjan, cu statut de autonomie locală (atitudinea față de Nagorno-Karabah a devenit un reper al aprecierii interne a oamenilor politici armeni). În 1988 s-a declanșat mișcarea pentru independența provinciei, prin manifestații de stradă la Erevan, în Armenia. În 1991, Armenia î-și proclamă independența, iar în 1992-1993 s-au desfășurat ciocniri armate între „milițiile” armene și azere din Nagorno-Karabah și Armenia. F. Rusă a acordat asistență militară armenilor, Azerbaidjanul, Turcia și grupările fundamentaliste islamice, azerilor. Din 1994, Moscova asigură „protecția militară” externă a Armeniei și paza frontierelor sale. La intervenția OSCE, s-a ajuns la Acordul secret din iulie 1997 dintre Armenia și Azerbaidjan – Dezacordul dintre Armenia și Azerbaidjan rămâne, totuși, profund, după cum reiese și din eșecul medierii SUA din aprilie 2001. Armenia nu admite nici o concesie majoră din cauza extremei presiuni populare ce se exercită asupra liderilor săi. Președintele Ter-Petrosian, adept al unei soluții negociate a pierdut puterea în 1998, în fața șefului „Partidului războiului”, Robert Kocearian; în octombrie 1998, un grup terorist a atacat Parlamentul din erevan cu scopul de a face imposibil compromisul cu azerii.

B. Conflictul din Cecenia

Antagonismele ruso-cecene își au originea încă din secolul al XVIII-lea. Odată cu dezmembrarea URSS, Cecenia (150 clanuri–teips), preponderent musulmană și-a proclamat independența. Puterea a fost preluată de fostul general sovietic Djochar Dudaev, considerat de Moscova „naționalist – extremist”. Conducerea lui Dudaev era contestată de mai multe grupări interne, favorizate de structurarea societății pe clanuri (democrație militară, cu tendințe egalitariste, lipsită de aristocrație).

În 1993 și 1994 armata rusă a trecut frontierele Ceceniei (Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a suspendat F. Rusă ca urmare a agresiunii armate și exceselor asupra populației, Georgia și Armenia – creștine – a aprobat intervenția militară). Cecenii au primit asistență militară din Azerbaidjan, Afghanistan, Pakistan, Sudan, Arabia Saudită etc. Acordul de pace din 1996 (Khasav – Yurt) prevedea retragerea armatei ruse și autoadministrarea Ceceniei; F. Rusă se angaja să plătească compensații de război și 100 dolari pe tona de petrol tranzitată prin Cecenia. Noul președinte, Aslan Maskahadov, ales în 1997 și-a propus să refacă și să modernizeze țara. Liderul Samil Basaiev, fost prim. ministru, a organizat însă, în 1998, „opoziția extraparlamentară”. Între timp, F. rusă a refuzat să-și respecte angajamentele din 1996 și Cecenia a intrat într-o gravă criză economică. Numeroși foști „lorzi ai războiului” din 1994-1996 s-a reprofilat pe activități din categoria „criminalității internaționale” și au început să propovăduiască wahhabismul, (din Arabia Saudită) într-o țară dominată de sufism (islamism cu puternice reminiscențe „păgâne”); o incursiune cecenă în

Daghestan, a provocat noua intervenție militară a F. Ruse și declanșarea „Djihadului wahhabit” în Cecenia.

Conflictul armat a fost reluat în septembrie 1999 încetarea campaniei NATO împotriva Iugoslaviei). Deși au instalat o administrație locală (în 2000), grupele ruse se confruntă în continuare cu gherilele cecene (în rândul lor luptă talibani, membri Al-Qaeda, fundamentalistii comandantului saudit Hattah, iranieni, palestinieni etc.). La finele anului 2001, liderii separatiști ceceni (Aslan Mashadov) l-au solicitat pe Eduard Șevardnadze să medieze un acord cu Moscova (care controlează ferm numai nordul Ceceniei).

Recent, începutul lunii septembrie 2002, Moscova a amenințat cu o intervenție armată în Georgia pentru capturarea gherilelor cecene. SUA s-au opus, însă, oricărei acțiuni militare în zonă. Realitatea este ca numeroși luptători ceceni s-au refugiat în Georgia, în special, în Valea Pankisi. Atentatul terorist din Moscova, de la sfârșitul anului 2002, a complicat raporturile ruso-cecene.

C. Crizele din Georgia

Georgia și-a recâștigat independența în 1991. Problemele minorităților (armeni, ceceni, osetini, abhazi, daghestani etc.) și vecinătatea cu Osetia de Nord, Iugusetia, Cecenia, Republica Karachai-Cerchessia, Kabardino-Balkania și Daghestanul agravează la maximum situația guvernului din Tbilisi, aflat oricum în relații tensionate cu F. Rusă și Azerbaidjanul. Zonele de instabilitate etnico-religioasă sunt: Abhazia, Osetia de Sud, Javakheti etc.

Abhazia – zona în estul Georgiei, ce controlează accesul la Marea Neagră. Populația ibero – caucaziană aparține religiei musulmane. În 1992, Abhazia și-a proclamat independența și milițiile musulmane au început să atace trupele georgiene. F. Rusă a protejat Abhazia și a permis unor efective cecene să acționeze împotriva Georgiei. În prezent domnește un calm relativ în Abhazia. Presat de F. Rusă, regimul din Tbilisi a acceptat prelungirea prezenței militare ruse în Georgia (trei baze); F. Rusă deține baze militare și în Armenia și o „torță de pace” în Abhazia. Trupe americane oferă asistență de „instrucție antiteroristă” guvernului georgian, amenințat de infiltrările grupurilor islamiste cecene și de luptătorii pentru independență din Osetia de Sud (inclusă în Georgia) sau de autonomiștii armeni din Samtskhe-Javakheti.

Summit-ul CSI de la sfârșitul anului 2001, de la Moscova nu a reușit să armonizeze punctele de vedere divergente ale F. Rusă și Georgiei cu privire la Abhazia, Osetia de Sud și în problema gherilelor cecene refugiate în zonele montane de la frontiera dintre Georgia și Cecenia. Luptele au luat amploare în abhazia (zona Gali), în decembrie 2001, cu prilejul atacurilor executate de grupuri de „miliții” georgiene și de gherile cecene (Ruslan Ghelaev).

Manifestații populare s-au desfășurat la Tbilisi și Zugdidi, solicitând guvernului georgian să trimită armata împotriva autorităților „separatiste” din Abhazia. Parlamentul din Tbilisi a votat o hotărâre de retragere a trupelor ruse din Abhazia și a amenințat cu ieșirea Georgiei din CSI. Unități ale armatei și „voluntari” georgieni sau concentrați în Valea Kodori (unde acționează elicoptere ruse de la baza din Gudauta și forțele abhaze). În principiu, Moscova condiționează o mediere între Georgia și Abhazia de încetare a tolerării

gherilelor cecene în Georgia de Nord. Nici Summitul CSI de la Chișinău, de la finele anului 2002, nu a înregistrat progrese în reglementarea situațiilor de criză din Caucaz.

D. Tensiunile din Daghestan

Republica (autonomă) Daghestan face parte din F. Rusă și ocupă o poziție strategică între Georgia, Cecenia, Azerbaidjan și Marea Caspică. Populația de circa 1,9 milioane locuitori este alcătuită din aproximativ 30 de clanuri de musulmani sufiți. Autoritatea reală aparține clanurilor și potentatilor, ultimii întreținând mici armate personale. Sunt localități unde legile statului au fost înlocuite cu **Sharia** islamică. Pe teritoriul republicii trece o parte din „conducta strategică”. Baku-Groznîi-Novorossiisk. Cecenii – care sunt reprezentați și printre clanurile dintre frontierele Daghestanului – au urmărit să anexeze republica, în ciuda opoziției lakilor și avarilor și să constituie un „front islamic” la Marea de Azov, împreună cu Azerbaidjanul, Iranul și Turkmenistanul (posibil). Localnicii au primit cu relativă ostilitate incursiunea cecenă din august-septembrie 1999; în anii din urmă abuzurile administrației centrale și locale, criza economică și acțiunile gherilelor cecene au creat teren favorabil pentru răspândirea wahhabismului.

2. 5. ASIA CENTRALĂ – Profil geopolitic

La scurt timp după rezolvarea parțială a „crizei” din Kosovo, atenția factorilor politico-militari și a opiniei publice s-a concentrat asupra Asiei Centrale și Afghanistanului. Ambele spații se caracterizează prin: poziții strategice pe rutele ce unesc Orientul Apropiat și Europa de Est cu Extremul Orient; resurse energetice semnificative (în Asia Centrală); incapacitatea de a-și asigura prin forțe proprii securitatea externă; structura definitorie a populației bazată pe popoare „iraniene” și „turcice”, de religie musulmană etc.

Turkmenistan (face parte din CSI)

Populație: 4.603.244 locuitori, la o suprafață de 428,100 kmp; ieșire la Marea Caspică.

Grupuri etnice: turkmeni 77%, uzbeki 9,2%, ruși 6,7%, kazahi 2%, alții (turci) 5,1%.

Religii: musulmani 89%, ortodocși 9%, necunoscute 2%.

Anexată Rusiei între 1865 și 1885, devine republică sovietică în 1925. Își recapătă independența după dizolvarea URSS, în 1991; 80% din teritoriu este deșertul Garagum (Kara Kum). Cu o structură socială axată pe tribalism, a abordat reformele economice cu precauție, bazându-se pe exportul de gaze - existente în cantități foarte mari – și bumbac, dar suferă din cauza lipsei de rute pentru exportul gazelor. Până în 2000, s-a înregistrat un „război al exporturilor” petroliere și de gaz cu F. Rusă. Pe termen mediu, previziunile politico-economice sunt descurajante mai ales din cauza sărăciei și a creșterii datoriilor externe.

Republică prezidențială autoritară, președintele Saparmurat Niyazov (din 1990) fiind și prim-ministru. Parlament dominat de Partidul Democratic din Turkmenistan, condus de președintele statului.

Kazahstan (face parte din CSI)

Populație: 16.731.303, la o suprafață de 2,7 milioane kmp (57% pășuni, 12% arabil).

Grupuri etnice: cazahi– 53,4%, ruși 30%, ucraineni 3,7%, uzbeki 2,5%, germani 2,4%, alții 8% (amestec turco-mogol).

Religii: musulmani (în majoritate sunniți) 47%, ruși ortodocși 44%, protestanți 2%, alții 7%.

Importante resurse petroliere și minereuri (argint, cupru, zinc, titaniu, bauxită, aur etc.). Cu rezerve de 200 miliarde m³, poate deveni al treilea exportator de gaze naturale din lume. Sectorul agricol bine dezvoltat; industrie extractivă și prelucrarea țițeiului, construcții de mașini. Privatizarea a înregistrat progrese după 1995 – 1997. Caspian Pipeline Consortium construiește conducta Tengiz – Marea Neagră. Conducte petroliere: 2.850 km (țiței), 1.500 km produse rafinate; conducte de gaze – 3.480 km (1992). Devenit republică sovietică în 1936, Kazahstanul a suferit afluxuri importante de emigrări între anii '50 – '60 (ca urmare a programului agricol în care cetățenii sovietici erau încurajați să cultive terenurile Kazahstanului). Acest lucru a dus la crearea unui amestec atnic, nou-veniții întrecând ca număr populația nativă. După 1991 mulți coloniști s-au întors în F. Rusă. Actualele probleme cu care se confruntă Kazahstan țin de dezvoltarea unei identități naționale coezive, valorificarea resurselor energetice și de exportul lor pe piața mondială, continuarea apropierei de statele vecine. La 8 iunie, printr-un tratat bilateral de 15 ani, Kazahstanul primea acces nelimitat pentru exporturile sale de gaze naturale prin conductele F. Ruse.

Partide politice: Partidul Popular al Unității (lider, președintele țării Nursultan A. Nazarbaiev, din 1991 șef al statului); Partidul Civic; Otan; Partidul Agrarian; Partidul Comunist. Republică parlamentară – președinte „paternalist”.

Kârgâstan (face parte din CSI)

Populație: 4.753.003 locuitori; suprafață 198.500 kmp, teren înalt și accidentat (Munții Tien Shan), 40% pășuni permanente.

Grupuri etnice: kârgâzi 52%, ruși 18%, uzbeki 12,9%, ucraineni 2,5%, germani 2,4%, alții (turcico-mongoli) 11,8%.

Teren cu rețea hidrografică bogată; resurse de aur și metale rare, petrol, gaze naturale, zinc, mercur, bismut etc. Economie predominant agrară. Exportă bumbac, aur, uraniu și electricitate (mai ales, în F. Rusă). Reforme economice curajoase (din 1994). Asistență externă serioasă.

Religii: musulmani 75%, ortodocși 20%, alții 5%.

Recăpătându-și independența după 1991, în prezent Kârgâstan se confruntă cu probleme în introducerea principiilor democratice și a libertății politice, relațiile interetnice, terorism și privatizarea întreprinderilor deținute de stat.

Economia este bazată pe agricultură și pe exporturile de aur, mercur, uraniu și electricitate. Guvernul a adoptat o serie de măsuri pentru a combate probleme ca aceea a inflației și a datoriei externe.

Partide politice: Uniunea Forțelor Democratice; Partidul Comunist; Partidul Acțiunii etc. Republică prezidențială, președinte Askar Akajev (din 1990) – „regim paternalist”.

Tadjikistan

Populație: 6.578.681; 143.100 kmp, teren înalt și accidentat, munții Pamir și Alay, cu văile Fergana (nord), Kafornihon și Vakhsh (în sud).

Grupuri etnice: tadjici 64,9%, uzbeki 25%, ruși 3,5 (în scădere din cauza emigrării), alții (amestec de arabi, persani, turcici și vorbitori de farsi – persană), 6,6%.

Religii: musulmani sunniți 80%, musulmani shiiti 5%, alții.

Bogății naturale: mercur, cărbune, zinc, antimoniu, tungsten, aur, cupru etc.

După proclamarea independenței în 1991, a cunoscut un război civil timp de 5 ani, în 1997 semnându-se un acord între părțile combatante.

Tadjikistanul deține cel mai mic PIB dintre republicile ex-sovietice, economia fiind serios afectată de războiul civil și de pierderea piețelor tradiționale de desfacere (din fosta URSS). Majoritatea populației trăiește sub limita sărăciei, depinzând de comerțul cu heroină și de ajutorul F. Ruse și al Uzbekistanului. Viitorul economiei și atragerea de investiții depind însă într-o foarte mare măsură de stabilitatea internă.

Republică prezidențială autoritară, sub conducerea lui Imamoli Rakhmonov. Parlamentul dominat de Partidul Democrat din Tadjikistan (majoritar), Partidul Renașterii Islamice și de Partidul Comunist.

Uzbekistan (face parte din CSI)

Populație: 25.155.064 locuitori; 447.400 kmp; ieșire la Marea de Aral.

Grupuri etnice: uzbeki (turcici) 80%, ruși 5,5%, tadjici 5%, tătari 1,5%, alții 5%.

Religii: musulmani 88% (majoritatea sunniți), ortodocși 9%, alții 3%.

Climă uscată, 10% din suprafață - agricultură intensivă, 60% din populație trăiește în mediul rural. Exportă: bumbac, aur, petrol, produse chimice. Reforma economică a fost inaugurată în 1994; 20% șomaj. Foarte bogată în resurse de cărbune, aur, gaze naturale, argint, uraniu, cupru etc.

Independent din 1991, Uzbekistanul a încercat să limiteze dependența de agricultură, prin dezvoltarea industriei extractive (petrol și minerale). Problemele politice majore actuale constau în prezența grupurilor militante islamice cu baza în Tadjikistan și Afghanistan, respectarea drepturilor omului și democratizarea societății.

Partide politice: Partidul Democrat al Poporului (fost comunist) – 48locuri în parlament; Partidul Național Democrat Fidokorlar – 34 locuri; Partidul Progresului Patriei – 20 locuri etc. Republică prezidențială, regim autoritar (musulman modern) al președintelui Islam Karimov (din 1990).

2. 6. Interesele directe ale actorilor internaționali în Asia Centrală

Asia Centrală a cunoscut transformări radicale din anii 1990 – 1991: URSS s-a destrămat; Kazahstanul, Uzbekistanul, Turkmenistanul, Tadjikistanul și Kârgâstanul au devenit state independente, membre ONU, OSCE și PfP; concomitent, în Asia Centrală s-a amplificat ciocnirea între tendințele de modernizare social-economică și cele tradiționaliste, pe fundalul proceselor de cristalizare a identităților naționale (pe temelii laice sau etno-religioase); bogatele resurse de petrol și gaze naturale au trezit interesul marilor puteri și companiilor internaționale și au favorizat integrarea parțială a Asiei Centrale în economia mondială. Spațiul Asiei Centrale traversează o perioadă de remodelare geopolitică, amplificată de concurența de putere dintre marii actori internaționali etc.

Federația Rusă

Ca succesor al URSS, F. Rusă nu și-a ascuns niciodată pretenția de a-și promova – prin mijloace economice, politice și militare – interesele în Asia Centrală și de a-și menține și extinde influența predominantă. Astfel, aproape toate noile state din regiune, au aderat la CSI și au stabilit raporturi de alianță cu Moscova. Atenția conducătorilor ruși, s-a concentrat, în primul rând, asupra Kazahstanului, statul cu cele mai importante resurse energetice (cu baze pentru cercetări spațiale, nucleare și de rachete strategice) și asupra Kârgâstanului (la frontiera cu China), ambele având, între frontierele lor, și semnificative populații rusofone. Raporturile cu Uzbekistanul și Turkmenistanul au evoluat mai puțin favorabil, din cauza faptului că guvernul de la Tașkent a aderat la GUUAM. O atenție particulară s-a acordat Tadjikistanului care ocupă o poziție cheie la frontiera cu Afghanistanul și China, pe „direcția strategică”: sudul F. Ruse - India – Oceanul Indian, într-o zonă de permanentă „agitație” islamistă.

Chiar în anii războiului din Cecenia (1994 – 1996) și ai „războiului civil” din Tadjikistan (1992 – 1997), F. Rusă a luat inițiativa – în asociere cu China – creării unui sistem regional de securitate, îndreptat împotriva „terorismului” și a „fundamentalismului islamic”. Așa a apărut (în 1995 – 1996) Grupul de la Șanghai, alcătuit din F. Rusă, China și fostele republici sovietice din Asia Centrală. În iulie 2000, F. Rusă, China, Kazahstanul, Kârgâstanul, Tadjikistanul (Grupul de la Șanghai – Uzbekistanul observator) au decis să-și întărească cooperarea în lupta împotriva „terorismului” și „fundamentalismului islamic”; Summit-ul „Grupului de la Șanghai”, din aprilie 2001, a reiterat aceste hotărâri, în preliminariile crizei afgane” și să se opună unei ordini mondiale „unipolare” (aluzie la SUA). Anterior, în octombrie 2000, F. Rusă, Bielorusia, Kazahstan, Tadjikistan și Kârgâstan au înființat „Uniunea Economică Euroasiatică”, structurată formal după modelul UE. Lărgirea Nato, din noiembrie 2002, ce va fi urmată de extinderea UE, între 2004 și 2007 va transforma F. Rusă într-un partener „partener al Europei”, fără „drepturi speciale”, în reglementarea problemelor continentului. Ca urmare, Moscova își intensifică implicarea în Asia Centrală și parțial în Orientul Apropiat și Mijlociu. Imediat după Summitul NATO de la Praga și întâlnirile președintelui G. Bush și liderii UE, V. Putin a efectuat un

turneu diplomatic în China și India, ambele state fiind, totodată, și „partenere” ale SUA (începutul lunii decembrie 2002).

Moscova a apelat și la CSI (Tratatul de Securitate Colectivă al Comunității) pentru stabilizarea regiunii. O Forță Comună de Intervenție Rapidă era proiectată încă din 2000, cu unități din F. Rusă, Kazahstan, Tadjikistan și Kârgâstan iar între Consiliile de Securitate din F. Rusă și aceste trei republici s-a semnat acorduri de cooperare. La 21 aprilie 2000, șefii de state din Uzbekistan, Kazahstan, Kârgâstan și Tadjikistan au încheiat un acord de cooperare în lupta antiteroristă. În sudul Tadjikistanului, în aprilie 2001, s-au desfășurat manevre militare cu state-majore și forțe armate din F. Rusă, Kazahstan, Tadjikistan, Kârgâstan și Uzbekistan („Southern Shield Exercise 2001” – chiar în lunile în care se intensificau ciocnirile din Afghanistan, dintre trupele talibanilor și cele ale „Alianței Nordului”). Concomitent, Moscova a încurajat cooperarea militară dintre Iran și Tadjikistan, cu aportul F. Ruse (înțelegerile din martie 2001).

În egală măsură, liderii F. Ruse s-a preocupat și de problematica Afghanistanului; în pofida eșecului militar înregistrat în anii '80, Afghanistanul rămâne o „piesă” esențială în jocul de forțe și interese din spațiul Asiei Centrale și de Sud, locul în care se interferează politicile F. Ruse, SUA, Chinei, Indiei, Iranului și Pakistanului. Moscova a urmărit ca nici o putere străină să nu-și impună controlul în zonă și ca țara să nu devină o „rampă” de lansare a „războiului islamic” în republicile musulmane din Asia Centrală.. De aceea, preluarea puterii la Kabul de către talibani (1996) a fost considerată o amenințare directă, F. Rusă sprijinind „Alianța Nordului” (compusă din trupele minorităților uzbece și tadjice, oștile guvernului din Kabul); împreună cu Teheranul și Beijingul, Moscova a încercat, în 2000 – 2001 să închege un „front antitaliban” și să susțină o ofensivă a „Alianței Nordului” și autorităților din Herat (proiraniene) împotriva talibanilor, aflați în relații din ce în ce mai tensionate cu SUA și Pakistanul. Campania SUA împotriva regimului taliban, din toamna anului 2001, a fost astfel primită cu oarecare satisfacție de F. Rusă și de statele din Asia Centrală, care se pregăteau deja de prin toamna anului 2000 să intervină împotriva regimului fundamentalist de la Kabul. Cooperarea F. Ruse și a „Alianței Nordului” – cu aportul Tadjikistanului, Uzbekistanului și Turkmenistanului - a reprezentat un factor esențial în prăbușirea regimului taliban, sub loviturile „Alianței Antiteroriste”, (conduse de SUA) și în menținerea stabilității actuale din Afghanistan.

Problema controlului resurselor petroliere și de gaze naturale din regiune preocupă Moscova în cel mai înalt grad. După cum se cunoaște, Asia Centrală și bazinul Mării Caspice (200 miliarde barili petrol și 600 miliarde metri cubi gaze naturale) adăpostește zăcăminte – situate pe locul trei în lume, după Golf și Siberia – ce pot fi valorificate foarte avantajos pe piețele UE, ale Indiei, Chinei, Japoniei și Asiei de Sud-Est. F. Rusă este cel de-al treilea exportator mondial de petrol și vizează: controlul asupra celor mai importante zăcăminte din Kazahstan (zona Tengiz) și conductelor de transport din Siberia și Asia Centrală spre Occident; să inițieze – cu sprijin internațional sau nu – proiecte de construire a unor conducte de transport spre Europa Occidentală, China și India; să-și asigure o participare semnificativă la principalele proiecte internaționale (nord-

americane și UE) pentru extragerea, prelucrarea și transportul petrolului și gazelor naturale etc. La sfârșitul anului 2002, Gazprom indica drept priorități: gazoductul Marea Baltică – Marea Britanie (5,7 miliarde de dolari); Yural – Europa (prin Polonia și Germania, 50 miliarde de dolari); asocierea Kazahstanului la livrările de gaze naturale (50 miliarde m³ pe an din 2006) etc.

Statele riverane Mării Caspice se plasează pe poziții diferite în raport cu exploatarea și valorificarea resurselor locale. Iranul solicită încheierea unui acord între statele implicate (Iran, Azerbaidjan, F. Rusă, Kazahstan, Turkmenistan) de împărțire a bazinului Mării Caspice în sectoare distincte (Iranul și F. Rusă dețin nave militare în Marea Caspică, Azerbaidjanul solicită instalarea unei baze NATO, încurajat de Turcia). Statele din Caucaz și din Asia Centrală depind de rețelele de transport ruse, motiv pentru care încearcă să promoveze și proiecte alternative (Baku – Ceyhan, Turcia, sau Azerbaidjan – Iran, pentru Azerbaidjan). Turkmenistanul este interesat, de exemplu, de proiectele SUA de „spargere” a monopolului oleoductelor ruse prin Iran, Afghanistan și Pakistan. Companiile internaționale (britanice, nord-americane și vest-europene) finanțează studiile pentru prospectarea, extragerea, prelucrarea și transportul gazelor naturale cu sau fără participare rusească („British Petroleum” în Azerbaidjan și Iran, „Chevron” în Kazahstan și F. Rusă). F. Rusă are în atenție: proiectul „coridorului transsiberian”, cu autostradă și conducte de petrol și gaze naturale ce va permite mărfurilor din Japonia și China să ajungă în 8-12 zile în Occident; cale ferată și autostradă în sudul F. Ruse – Kazahstan – Iran – Pakistan – India; conducta de gaze naturale Novi Urengoi – Tomsk – Urumtsi – Xian – Șanghai; conducta de gaze naturale Novi Urengoi – Irkutsk – Ulan Bator – Beijing; conducta de gaze naturale Saha – Iacuția – Habarovsk – Vladivostok – Seul (cu o variantă spre Tokio). SUA participă atât la lucrările conferinței pentru exploatarea Mării Caspice, cât și la finanțarea unor proiecte strategice rusești pentru transportul petrolului și gazelor naturale.

Pe fundalul conflictului din Afghanistan, declanșat în toamna anului 2001, Uzbekistanul și Turkmenistanul (locuite de populații turcice, orientate spre Ankara și adversare ale tadjicilor și kârgâzilor de limbă și influență iraniană) au căutat să folosească SUA ca o contrapondere la monopolul transportatorilor ruși. În paralel cu instalarea de forțe americane în ambele state, s-a început pregătirea unor proiecte de anvergură pentru un sistem de conducte cu terminalele în Pakistan, la Oceanul Indian. SUA apar, astfel, ca un partener – concurent al F. Ruse, în jocul petrolier – deci și politico-militar – din Asia Centrală.

SUA

Au deținut poziții de primă mărime în Asia de Est și Centrală, până când fundamentalistii islamici au preluat conducerea Iranului (1979). În anii '80, Washingtonul a sprijinit direct și indirect lupta armată a mudjahedinilor afghani împotriva Armatei Roșii. După retragerea sovieticilor din Afghanistan și proclamarea statelor independente din Asia Centrală, Washingtonul s-a concentrat asupra: echilibrării „raportului de forțe” regional, grav afectat prin destrămarea URSS; atragerea Kazahstanului, Uzbekistanului, Turkmenistanului,

Tadjikistanului și Kârgâstanului în circuitul economiei mondiale și contracararea „monopolului F. Ruse” asupra resurselor petrolifere din regiune; sprijinirea independenței statelor din Asia Centrală, a regimurilor laice și democrației; combaterea fundamentalismului islamic și a terorismului internațional, a traficului de arme și componente nucleare și a celui de droguri etc. În același timp, aranjamente politico-militare s-au materializat cu: Kazahstanul (denuclearizare, controlul armamentelor, conversia industriei militare, reforma militară etc.), Tadjikistanul, Uzbekistanul, Kârgâstanul și Turkmenistanul (prin intermediul PfP, al GUUAM și direct).

La nivel politico-diplomatic, SUA au devenit foarte active din anii 1998 – 1999. Criza prelungită din Afghanistan, - ulterioară retragerii Armatei Roșii – a figurat pe agenda priorităților Washingtonului. În 2000 – 2001, SUA s-au alăturat eforturilor ONU pentru „pacificarea” Afghanistanului și stoparea activităților grupurilor fundamentaliste tadjice, uzbece, turkmene și kârgâze, susținute de guvernul taliban de la Kabul (Grupul „6+2” de gestionare a crizei, format din SUA, China, F. Rusă și cele 5 republici din Asia Centrală). SUA vizau să realizeze o prezență semnificativă în fiecare dintre regiunile Asiei (de Est, Centrală și de Vest) și de a avea un cuvânt decisiv în gestionarea problemelor regionale și continentale.

Implicarea directă a SUA în Asia Centrală a luat amploare după atacul terorist din 11 septembrie 2001, când s-au pus bazele unei „Alianțe Antiteroriste” (SUA, F. Rusă, state UE, state NATO și parteneri, republicile din Asia Centrală, China, Japonia, Pakistanul etc.). Șefii de stat ai celor „Trei Mari”* – SUA, F. Rusă și China – s-au întâlnit în toamna anului 2001, cu prilejul reuniunii Procesului de Cooperare Asia Pacific (octombrie, Shanghai). Cei „Trei Mari” au condamnat „terorismul internațional” și au hotărât să-și „intensifice” cooperarea. Lupta împotriva „terorismului internațional” se va desfășura sub egida ONU, aceeași organizație urmând să gireze și reconstrucția Afghanistanului, după înfrângerea talibanilor. Cooperarea între state, menținerea prezenței SUA în Asia și întărirea legăturilor cu F. Rusă, Mongolia, India, Singapore, Vietnam, Coreea de Sud și Japonia sunt pentru Washington condiții ale menținerii „echilibrului de putere” în Asia.

Înfrângerea rapidă a talibanilor nu a marcat, însă, încetarea prezenței militare internaționale în regiune. Dispozitivul SUA s-a întărit în Pakistan, stat ce a devenit principalul aliat local al SUA. Pe teritoriul Afghanistanului, unități nord-americe și aliate (din International Security Assistance Force) staționează la Kandahar, Kabul, Herat, Shindad, Baghram etc. (12.000 militari, dintre care 8.000 nord-americani și 1.000 canadieni și 450 români). Baze SUA și NATO s-a instalat în republicile Asiei Centrale, la Manas, Kurshi, Krilyab, Kakaidiy etc. Uzbekistanul – cu o poziție centrală în regiune și cu aspirații de întâietate în întreaga Vale Fergana – pare să devină obiectul unei atenții speciale. Autoritățile din Moscova privesc cu neliniște această prezență militară occidentală în Asia Centrală, mult prea apropiată de bazele militare strategice din Kazahstan și de câmpurile petrolifere din bazinul Mării Caspice.

---

* în absența reprezentanților UE, NATO și ASEAN

Cu vădită iritare este urmărită la Moscova relația specială dintre SUA și Uzbekistan (similară cu cea dintre SUA și Georgia), ultimul consolidându-și puterea și distanțându-se de Kremlin. Exemplul Uzbekistanului a fost urmat de Kârgâstan, unde s-au fixat solid alte forțe militare occidentale. Turkmenistanul evoluează într-o direcție similară.

Opțiunile F. Ruse diferă de cele ale SUA și în privința viitoarelor evoluții din Iran și Irak. F. Rusă consideră ambele state drept parteneri ideali pentru exporturile de produse industriale și de armament; contracte excelente au fost realizate de Moscova, Teheran și Bagdad pentru livrări de centrale nucleare și exploatarea câmpurilor petrolifere. F. Rusă se opune, la nivel politico-diplomatic oricărei acțiuni în forță a SUA în Irak și Iran și descurajează inițiativele vizând autonomizarea teritoriilor locuite de minoritățile kurdă, azeră sau turkmenă. SUA dimpotrivă, consideră că statele respective sprijină „terorismul internațional” („Axa Răului” – Irak, Iran, Coreea de Nord) și grupările opuse guvernului central din Kabul (Karzai). Ca replică la apropierea dintre F. Rusă, Armenia și Iran, SUA cultivă relațiile cu Azerbaidjanul, Turkmenistanul, Turcia, Uzbekistanul, Georgia și statele Golfului.

R. P. Chineză

Aflată într-un continuu proces de redimensionare economică și politico-militară, China s-a afirmat ca actor major internațional în Asia Centrală (unii analiștii estimează ca până în 2050 ar putea deveni puterea predominantă a Asiei). Politica sa se bazează pe temeuri economice (cucerirea de piețe noi, aprovizionarea cu petrol și materii prime) și politice. Aspectele politice – cu implicații deosebite de securitate – sunt cu adevărat cele mai evidente.

Încetarea Războiului Rece a coincis cu lansarea unui „adevărat salt înainte” al Chinei, antrenată într-un amplu proces de modernizare economico-socială și militară. Concomitent cu reducerea puterii politico-militare a F. Ruse în Asia Centrală și Extremul Orient, Beijingul și-a intensificat programul nuclear și de modernizare a forțelor armate. Influența Beijingului a crescut considerabil, preponderent, pe cale economică și prin susținerea culturală a comunităților (minorităților) chineze din teritoriile limitrofe. Deși, China vizează, îndeosebi, Asia de Sud-Est și extremul Orient (Coreea, Siberia, Mongolia), Asia Centrală și Pakistanul stau, la rândul lor, în atenția planificatorilor din Beijing (în august 2001 s-a încheiat un contract petrolier foarte favorabil cu Pakistanul; cooperarea cu Kazahstanul a atins un nivel ridicat în domeniul petrolului și gazelor naturale). Cu toate că a dezvoltat relații de cooperare economică în cadrul „Grupului de la Shanghai”, și că a semnat Tratatul de prietenie din iulie 2001, China continuă să fie considerată drept o „amenințare” pe termen lung pentru anumite cercuri din F. Rusă, în Siberia și Extremul Orient; acolo se află zone – teritorii pierdute de „Imperiul Celest” prin tratatele, apreciate curent, drept „inegale” (din secolul XIX). Japonia și India apreciază, de asemenea China ca pe o „amenințare”; prima se pune, în continuare, la adăpost sub „umbrela nucleară” a SUA, cea de-a doua își dezvoltă propriul arsenal nuclear și caută să-și diversifice relațiile cu F. Rusă și SUA. UE și SUA, ca și Japonia, Taiwanul și Coreea de Sud investesc,

însă, masiv în China, apreciată ca o piață de primă mărime a lumii (mai ales după admiterea în OMC – 50 de miliarde de dolari, în 2001).

China manifestă în timpul din urmă o preocupare accentuată pentru activitățile fundamentalistilor din provincia Xiajiang (Uighur), pentru reglementarea regimului migrației ilegale în Siberia și pentru dezvoltarea zonelor de colonizare recentă de la frontierele sale nord-vestice.

Iran

Este considerat „protector istoric” al Asiei Centrale prin afinitățile etnice, de limbă și religioase cu popoarele din regiune și prin tradițiile hegemonice ale fostului Imperiu Persan. În același timp, Iranul poate facilita exporturile de petrol și gaze naturale din Turkmenistan și Uzbekistan, prin construirea unor oleoducte și gazoducte spre Golf. Rival al fundamentalistilor talibani sunniți din Kabul, Teheranul shiit a încurajat rezistența afgană, după 1996, și a sprijinit „din umbră”, campania Alianței Internaționale Antiteroriste, din 2001 – 2002. Instalarea de baze militare SUA și NATO în Asia Centrală și nominalizarea Iranului în „Axa Răului”, au determinat, între altele, apropierea Teheranului de Moscova, precum și de UE. De asemenea, a fost pus în surdină, dezacordul iraniano-chinez pe teme de exercitării influenței majore în Asia Centrală, cu toate că Beijingul suspectează încă Teheranul de solidarizare cu grupările fundamentaliste din vestul și nord-vestul Chinei. Și SUA acuză Iranul de amestec în „problemele interne” ale Afghanistanului, de tolerare a activităților Al-Qaeda și de apropiere de politica antiamericană a Irakului.

Turcia

Ca și în cazul Caucazului, Turcia și-a manifestat, începând cu 1990 – 1991, interesul pentru republicile din Asia Centrală. Ankara se consideră legată de populațiile turcice din regiune prin afinități etnice, culturale, religioase etc. În mod obișnuit, Ankara promovează întărirea relațiilor economice, culturale și militare (câteva mii de ofițeri locali s-au pregătit în școlile sale militare). Un interes deosebit îl reprezintă și cooperarea în domeniul petrolier. Pe de altă parte, modelul „statului musulman laic” (kemalist) a fost receptat pozitiv și aplicat de toți liderii naționali din Asia Centrală și, fără îndoială, combătut de fundamentalistii islamici. În ansamblu, Turcia este percepută, ca un „aliat strategic” al SUA în Asia Centrală, alături de Pakistanul, în Asia de Sud.

*

* *

Influența actorilor internaționali majori (SUA, F. Rusă și China) și regionali (Iran, Turcia) în Asia Centrală are efecte multiple; pe de o parte, ea contribuie la includerea regiunii în principalele circuite economice și politice mondiale, pe de altă parte, poate genera intensificarea tensiunilor și conflictelor (între Uzbekistan și vecinii săi, de exemplu), ca urmare a „jocului” marilor puteri cu interese opuse. Din punct de vedere al raporturilor cu fundamentalismul islamic, acțiunea concertată a Alianței Internaționale în Afghanistan, în 2001 – 2002, a redus amploarea bazelor de principalele baze de destabilizare etno-religioasă în Asia Centrală.

2. 6. Dispute de frontieră și tensiuni interetnice

❖ Dispute de frontieră

Uzbekistan – Tadjikistan – Kârgâstan

Zona (districtul) Khuyud a fost cedată – la intervenția Moscovei – Tadjikistanului (1929), și denumită **Leninabad**. În 1938, Uzbekistanul a primit Karakalpakistan de la Kazahstan. În condițiile în care fundamentalistii islamici au executat incursiuni în Uzbekistan, de la bazele temporare din Tadjikistan și Kârgâstan (1999 – 2000), guvernul de la Tașkent a luat inițiativa unilaterală de a mina toate frontierele țării. Din 1999, Uzbekistanul a introdus și un riguros regim de vize pentru statele vecine (urmat de F. Rusă în 2000); restricțiile sunt foarte severe în provinciile de frontieră Andijan, din Uzbekistan și Batken, din Kârgâstan („cuib de rebeli fundamentalisti”). Guvernul de la Tașkent se bazează în revendicările sale teritoriale pe mai multe „pârghii de constrângere”: existența unor minorități uzbece la frontierele cu Tadjikistanul, Kârgâstanul și Turkmenistanul (între 10-20% din populația acestor țări); puterea economică și militară proprie (Tadjikistanul și Kârgâstanul depind, parțial, de importul de energie electrică din Uzbekistan).

Uzbekistanul a evacuat 2000 „gospodării” din zona de frontieră Surkhan – Darya (cu Tadjikistanul), în cursul anilor 1999 – 2000. Minoritatea uzбекă din Tadjikistan (1,2 milioane oameni) este, pe de altă parte bănuită de tendințe fundamentaliste de către guvernul din Tașkent. În iulie 2000, Uzbekistanul și-a reglementat, în parte, frontiera cu Tadjikistanul, favorizându-se accesul liber în Samarkand.

În 1998, Tașkentul a impus vize pentru locuitorii din Kârgâstan, îngreunând traficul de frontieră în Valea Fergana. Pe lângă enclavele cu „suveranitate” din ambele state, rămâne problema tensionată a utilizării resurselor de apă din Valea Fergana. Uzbekistanul a închiriat rezervorul Andijan dar Tadjikistanul este nemulțumit de compensațiile primite. Nici delimitarea frontierei comune de 1.400 km nu s-a încheiat până în februarie 2002; 40 km în provinciile Osh și Batken rămân în dezbateră a unei comisii comune.

Uzbekistan - Kazahstan

Frontiera dintre cele două state s-a delimitat în proporție de 96% (noiembrie 2001). În decembrie 2001, localitatea cu majoritate kazahă Bagyr, de la 7 km nord de Tașkent s-a proclamat independentă, decizie anulată prin intervenția poliției uzbece. În Kazahstan, trăiesc, însă, 400.000 uzbeci, dispuși în zonele de frontieră.

Uzbekistan - Turkmenistan

Deși tensiunile de frontieră nu sunt foarte accentuate, situația dificilă a minorității uzbece din Turkmenistan înveninează relațiile dintre cele două state. Turkmenistanul revendică, pe criterii istorice, zonele Khiva și Horezm. Uzbekistanul emite pretenții asupra zonelor Tashauz (Dashoguz) și Turkmenabad (Cheryev). În 1990, Uzbekistanul a întrerupt orice legătură cu

Turkmenistanul. Din 1996 relațiile au devenit relativ normale, pentru ca în 2001 să se reglementeze traseul frontierei comune de 1.700 km.

Frontierele republicilor din Asia Centrală cu F. Rusă, R. P. Chineză și Iranul au fost relativ simplu de rezolvat; mai dificile sunt problemele frontierelor cu Afghanistanul, în condițiile în care milioane de tadjici, uzbeci și turkmeni se află în afara statelor lor naționale.

❖ Problema enclavelor *

O altă sursă de tensiune o reprezintă controlul asupra Văii Fergana, populată de „enclave etnice”: Kârgâstanul – găzduiește 7 enclave: 2 spre Tadjikistan (Varukh); 1 la nord de Isfana, Shahimardanul, și altele de mai mici dimensiuni. Comunitățile tadjice sunt etnic majoritare în orașele istorice Samarkand și Buhara, din Uzbekistan (incluse în teritoriul său în 1924); o minoritate de 1-7 milioane (?) tadjici locuiește în Uzbekistan, dintre care 1-2, milioane în Samarkand și Buhara. Fundamentalistii ocupă poziții solide în Tadjikistan și în minoritatea tadjică din Uzbekistan.

Pe teritoriul Kârgâstanului se află zona Osh, locuită majoritar de uzbeci, din epoca Hanatului de Kokand, care controla Valea Fergana. Tașkentul se interesează mai mult de enclavele cu „suveranitate” din Sokh și Shahimardan și de culoarele deschise prin teritoriul kârgâs. Limitele enclavelor au fost minate în 1999 – 2000 împotriva gherilelor fundamentaliste. Acordul din februarie 2001 prevede că Tașkentul își menține coridorul spre Sokh iar Bishkekul primește un coridor spre enclava kârgâsă din Barak – Uzbekistan.

După cum s-a evidențiat anterior, pe teritoriul Kârgâstanului se află enclave „suverane” tadjice în Varukh și vest Qalacha, în Valea Fergana și la nord de Isfana. În timpul atacurilor fundamentaliste din 1999 și 2000, Kârgâstanul a dispus trupe în districtul Leilak din provincia Batken și în provincia Osh și a mărit numărul posturilor fixe la frontiera cu Tadjikistanul. Înțelegerea de frontieră, din iunie 2001, a reglementat utilizarea resurselor de apă în provinciile Sugh, tadjică și Batken, kârgâsă.

Disputele de frontieră, enclavele „suverane” și problemele minorităților rămân factori de accentuare a instabilității în Asia Centrală. Soluționarea lor durabilă se poate obține numai într-un context regional de înțelegere și cooperare, într-un sistem internațional favorabil democrației, dezvoltării economico-sociale și toleranței religioase.

A. Războiul civil din Tadjikistan

Tadjikistanul este o țară clar divizată din punct de vedere al reliefului și parțial al populației. Jumătatea estică și sud-estică prezintă un teren înalt (Munții Pamir cu 7.495 m), jumătatea vestică și sud-vestică – platou. Populația se împarte pe clanuri tradiționaliste și provincii: zona Leninabad modernizată parțial, rezervor de cadre politico-administrative, provincia Karategin furniza cadrele militare; zona Kurgan-Tyube (cu Valea Vakhsh – centrul agricol), regiunea autonomă Gorno-Badakhshan (Pamir), provincia Garm (zona submontană a Pamirului) au cunoscut puține transformări modernizatoare în anii regimului

---

* Enclavele „cu suveranitate” sunt un tip de „stat în stat”.

sovietic. Din punct de vedere religios, majoritatea tadjicilor sunt de credință musulmană sunită (sufiți – islam popular și hanafiti – islam „liberal”); ismaeliții și fundamentalistii islamici sunt concentrați, mai ales, în sudul țării și în nordul Afghanistanului.

O importantă minoritate uzbekă (25%) vorbitoare de limba „turcă” – într-o „masă de vorbitori” de limbă „iranică” – complică situația etno-lingvistică a țării, favorizând tensiunile interetnice și religioase.

Pe acest fundal complicat de rivalități tradiționale, s-a ajuns, curând după dezmembrarea URSS, la declanșarea unei violente lupte pentru putere. Inițial, conducerea statului a revenit lui Rakhman Nabyev (în 1991), fost prim-secretar al Partidului Comunist din Tadjikistan. Liderii locali din zonele Pamirului și sub-Pamirului, însă, s-a coalizat și au preluat controlul asupra capitalei Dushanbe. O altă coaliție de lideri locali din nord și vest – susținută de Uzbekistan și F. Rusă – a recucerit capitala, la 24 octombrie 1992. A urmat exodul a peste 600.000 de oameni din sud-estul țării în statele vecine (cu precădere, în Afghanistan). Din 1993, coaliția învingătoare, cu nucleul de bază în zona Kulob (în sud), l-a impus ca președinte pe Imamoli Rakhmanov (Frontul Popular). Luptele nu au încetat, totuși, în centrul, sudul și estul Tadjikistanului, „rebelii” fiind ajutați de clanurile tadjice islamiste din Afghanistan. ONU a intervenit pentru aplanarea conflictului armat și la 20 octombrie 1994 s-a semnat un acord de încetare a focului între Dushanbe și Opoziția Unită, condusă de Sayed Abdullah Nuru, urmat de Acordul de Pace din 27 mai 1997, de la Moscova. Forțele Opoziției au fost integrate în administrație, armată, poliție etc.; partidele religioase au primit dreptul de a funcționa legal.

Cu toate acestea, puterea de la Dushanbe – ce beneficiază de ajutorul militar permanent al F. Ruse (Divizia 201 mecanizată, cu bază permanentă din 1999) – s-a confruntat, în continuare, cu atacurile fundamentalistilor islamici uzbeki și tadjici; promotori ai islamismului intolerant, aceștia urmăresc constituirea unui „califat” islamic cu centrul în Valea Fergana, extinzându-și raidurile în Uzbekistan, Tadjikistan și Kârgâstan, uneori în Turkmenistan și chiar în vestul Chinei, în zonele cu populații musulmane „rebele”. Ciocniri violente au avut loc în vara și toamna anului 2000 și în centrul Tadjikistanului, țara devenind principalul „factor de insecuritate” din regiune (cu excepția Afghanistanului). Cristalizarea acestei „baze” ofensive fundamentaliste la frontierele republicilor din Asia Centrală cu Afghanistanul și Iranul (ambele conduse de regimuri fundamentaliste shiite și sunnite) a determinat o preocupare specială a F. Ruse și Chinei pentru întărirea în comun a securității regionale (2000 – 2001) și ulterior, a creat premise favorabile pentru stabilirea unei „Alianțe” antiteroriste la care s-a „alăturat” și SUA (2001). În vara anului 2001, în perspectiva unei ofensive fundamentaliste cu participare locală și talibană s-a constituit și o Forță de Reacție Rapidă, cu participarea F. Ruse, Tadjikistanului, Uzbekistanului și Kârgâstanului. Concomitent, R. P. Chineză s-a alăturat cooperării militare antifundamentaliste, prin intermediul „Grupului de la Shanghai”.

B. Tensiuni politico-religioase în Uzbekistan

Ca și Kazakstanul, Uzbekistanul aspiră la rolul de „lider regional”. Puterea laică - reprezentată de președintele Islam Karimov- ocupă poziții forte în stat, susținută de o forță armată reductabilă (80.000 de oameni). Opoziția este divizată în: grupări laice democratice, islamice populare sunniți și radicali islamiști. Radicalii islamiști, constituiți în Mișcarea Islamică din Uzbekistan, se opun guvernului, inclusiv prin acțiuni de tip terorist. Islamul radical (politic) s-a dezvoltat în Valea Fergana (împărțită între Kârgâstan, Tadjikistan și Uzbekistan), unde trăiesc 10 milioane de uzbeki, (jumătate din populația țării); începând din 1989 – 1991, wahhabiții, adepți ai „islamului din epoca Profetului” s-au organizat în școli și în rețele de prozeliți. În același timp, ei și-au dezvoltat legăturile cu Arabia Saudită și cu alte state islamice (Libia, Pakistan).

În 1991, muftiul de Tașkent, Mohammed Sardik s-a declarat „independent” de controlul statului, ca și de Partidul Renașterii islamice și de fundamentalistii din Valea Fergana. Autoritatea lui se exercita, în special, în rândul grupărilor care au rămas credincioase islamului „popular” (respectă „Sharia” și tradițiile preislamice, inclusiv „cultul Sfinților”). În 1993, autoritățile l-au înlocuit cu Muhtarkhan Abdullayev.

Radicalizarea islamului „popular” și răspândirea fundamentalismului islamic au fost stimulate, între altele, după cum recunosc și oficialitățile, de problemele sociale deosebite ale țării (ca și în restul republicilor din Asia Centrală).

Conflicte violente între autorități și islamiști s-au înregistrat, în mai 1992, în zona Namangan – teritoriul uzbek dintre frontierele Tadjikistanului și Kârgâstanului; în decembrie 1992 a fost arestat Abdullah Utaev, liderul Partidului Renașterii Islamice. În august 1999, islamiștii fundamentalisti, organizați în Mișcarea Islamică din Uzbekistan au trecut la acțiuni de forță, răpind un grup de geologi japonezi; MIU a solicitat o despăgubire de 6 milioane dolari și a făcut public programul său de creare a unui „stat islamic” în Valea Fergana, cu componente din Uzbekistan, Tadjikistan și Kârgâstan. Înfruntările dintre trupele guvernamentale și MIU au luat amploare în sudul și estul Uzbekistanului, în 2000 și 2001, concomitent cu penetrarea influenței talibanilor sunniți în Asia Centrală (la concurență cu fundamentalismul shiit iranian). De altfel, atacurile fundamentalistilor în Uzbekistan, Tadjikistan și Kârgâstan, din vara și toamna anului 2000 s-au desfășurat în conexiune cu ofensiva talibanilor împotriva generalului Ahmad Shah Massud, din nordul Afghanistanului (Valea Toloqan). Chiar dacă talibanii au oferit o „pace” de capitulare lui Massud – mijlocită de diplomați din Turkmenistan – președintele afgan în exil, tadjicul Burhanuddin Rabbani a solicitat ajutorul statelor din Asia Centrală pentru izgonirea fundamentalistilor din Kabul.

În octombrie 2000, F. Rusă a intervenit deschis, la rândul ei, pentru întărirea rezistenței conduse de Massud, bazată pe importantele minorități tadjică și uzbekă din Afghanistan.

C. Kârgâstan – rivalități politice și fundamentalism islamic

Terenul înalt și accidentat (mai frământat decât în Tadjikistan), cu slabe resurse agricole, a favorizat împărțirea populației pe grupuri și clanuri. Principalele grupuri de populație sunt: ong (dreapta), sol (stânga) și ichkilik (centru). „Ong” include clanul Adygine din sudul țării, „sol”, clanuri din nord și vest, „ichkilik”, clanuri din sud, unele tadjice. Minoritatea uzbekă reprezintă între 12-20% din populație, iar rusofonii sunt în scădere numerică. Conducerea politico-administrativă și militară aparține clanurilor din nord și rusofonilor, cu toate că cele din sud sunt foarte bine reprezentate în parlament. Clanurile uzbece și tadjice, din zonele mai înapoiate economic au fost parțial câștigate de ideile fundamentalismului islamic.

Puterii centrale i se opune în mod constant o „Opoziție democratică”, mai mult o alianță de clanuri. Conflictele de putere – arareori violente, deoarece regimul președintelui Askar Akaiev are o coloratură „liberală” – sunt predominant expresia rivalității dintre clanurile tradiționale.

Zonele sudice și vestice ale Kârgâstanului sunt în permanență scena acțiunii grupărilor fundamentaliste. Guvernul din Bishkek acuză neîncetat Tadjikistanul și Uzbekistanul de susținere a fundamentalistilor, deși cele trei state sunt asociate la structuri regionale și CSI de securitate și combatere a terorismului și separatismului. Înfiltrări ale grupurilor fundamentaliste s-au înregistrat și din Afghanistan (1996 – 2001). O situație tensionată s-a consemnat, în numeroase rânduri, la frontiera cu R. P. Chineză, în apropierea zonelor musulmane din țara vecină. Acțiunile gherilelor fundamentaliste se întrepătrund cu activitățile traficantilor de droguri și de arme (ciocniri armate cu forțele de ordine în 1999, 2000, 2001).

După atacurile fundamentalistilor din vara și toamna anului 2000, comandanții armatei tadjice se așteptau la o ofensivă de primăvară, în 2001, declanșată de fundamentalistii din Asia Centrală și Afghanistan. Măsuri de întărire a dispozitivului de frontieră au fost înregistrate în ianuarie – mai 2001; cu toate acestea, fundamentalisti uzbeki au continuat să opereze, în zona muntoasă Batken, imobilizând peste 3.000 de militari kârgâzi.

D. Turkmenistanul – „naționalismul de stat”

Președintele „pe viață” Saparmurat Niyazov (din 1990) a promovat o orientare politică internă autoritară și de „turkmenizare” a țării. În exterior, Ashgabatul a afișat o politică de „neutralitate”; a refuzat asistența militară CSI (rusă) și a dezvoltat relații de cooperare cu Iranul (unde locuiesc numeroși turkmeni) și cu talibanii din Afghanistan. Opoziția, fie „democratică”, fie „islamică”, este periodic reprimată. Situația internă poate fi, însă, complicată prin presiunile pe care puterea centrală le exercită asupra minorității uzbece de la frontiera de nord de a se integra în linia generală de „turkmenizare” a țării. Nu a participat direct la „Alianța Internațională Antiteroristă”, care a răsturnat regimul taliban din Afghanistan (2001 – 2002). Turkmenistanul a propus, la 31 august 2000, crearea unui „grup de lucru – „6 +2”, alcătuit din China, Tadjikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Pakistan, F. Rusă și SUA pentru rezolvarea conflictului intern din Afghanistan, sub egida ONU.

E. Kazahstan – o posibilă conviețuire ortodoxo- musulmană?

Cea mai puternică republică din Asia Centrală, și cea mai modernă, Kazahstanul a emis, imediat după destrămarea URSS, pretenții de „întâietate regională”. Poziția sa este, totuși, relativ fragilă datorită compoziției etno-culturale a populației: 53,4% cazahi musulmani suniți și 34% ruși și ucraineni ortodocși. Președintele Nursultan Nazarbaiev (din 1991) încurajează o direcție „democratică”, de preeminență a statului laic și de libertate religioasă. Pe de altă parte, anumite măsuri (legea din 1991 cu privire la „limba de stat” – cazahă, repartizarea posturilor cheie cazahilor) au provocat nemulțumirea și exodul rușilor și rusofonilor. La un moment-dat, s-a profilat separarea regiunilor de nord (rusofone) de restul țării, situație ce a determinat mutarea capitalei de la Alma-ata la Astana. Ambele comunități, cazahă și rusofonă, își au propriile grupări etno-religioase extremiste („Arat” cazahii, „cazacii din Semirechensk”, rușii). Majoritatea cazahă a țării trăiește în mediul rural și împărtășește opinii religioase musulmane liberale și tolerante. Kazahstanul este relativ depărtat de centrele fundamentalismului islamic din Asia Centrală, de Sud și de Vest. De asemenea, Kazahstanul a înregistrat un ritm alert de modernizare, grație resurselor sale impresionante de petrol și gaze naturale și investițiilor externe de capital (peste 20 miliarde de dolari după 1991).

Astăzi, puterea din Astana – asociată, prin solide tratate politico-economice cu F. Rusă – este „curtată” în egală măsură și de investitorii străini (occidentali, ruși, chinezi și japonezi) și de autoritățile de la Moscova, Washington, Tokio, Beijing, Paris, Berlin, Londra, Teheran etc. În cursul campaniei antitalibane, Kazahstanul a participat la „Alianța Internațională Antiteroristă”, ca „bază de rezervă”. În același timp, a susținut acțiunile antifundamentaliste și antiseparatiste din 2000 – 2001, din R. P. Chineză și republicile din Asia Centrală. Ca și Uzbekistanul, Kazahstanul a încheiat un Parteneriat strategic cu SUA (2001). Este singura țară din fostul spațiu sovietic unde se încearcă edificarea unei societăți moderne, de conviețuire multiculturală și multietnică, musulmană și ortodoxă.

F. Republicile din Asia Centrală și lupta împotriva terorismului, fundamentalismului și separatismului

Instalarea regimului taliban la Kabul, în 1996, a marcat intensificarea activităților fundamentaliştilor islamici în Asia Centrală și în vestul Chinei. Pericolul fundamentalist – căruia i s-au asociat tendințele separatiste și atacurile teroriste – a luat, astfel, amploare în 1998 – 2000, culminând cu luptele din vara și toamna anului 2000. În prima parte a anului 2001, statele din Asia Centrală (mai puțin Turkmenistanul), F. Rusă și R. P. Chineză și-au multiplicat demersurile în favoarea realizării unui „front comun” antiterorist, antiseparatist și antifundamentalist. În august 2001, „Organizația pentru Cooperare de la Shanghai”(SCO) a stabilit măsuri conjugate antiteroriste și antiseparatiste (reuniunea de la Alma-ata, Kazahstan), cu accent pe fundamentalismul islamic din provincia chineză Xiajiang (Uighur). Acestor demersuri li s-a alăturat și Iranul, în vederea identificării unei soluții pașnice, sub egida ONU, pentru înlăturarea

regimului rival al talibanilor din Kabul. F. Rusă, Tadjikistanul, Uzbekistanul și Kârgâstanul au constituit o Forță de Reacție Rapidă comună, iar F. Rusă și-a întărit dispozitivul din Tadjikistan; simultan, statele SCO au acordat asistență rezistenței antitalibane din Afghanistan și au perfectat acorduri de cooperare antiteroristă.

La începutul lunii septembrie 2001 (după atacul terorist asupra SUA), F. Rusă și republicile din Asia Centrală s-au integrat în Alianța Internațională Antiteroristă, inițiată de Washington. Spre sfârșitul lunii septembrie, a devenit clar că forțele aeriene și speciale ale SUA și NATO puteau folosi bazele aeriene din Uzbekistan – baza principală de ofensivă împotriva talibanilor – Tadjikistan și Kârgâstan; Kazahstanul a rămas „în linia a doua” a efortului militar din Afghanistan, în vreme ce Turkmenistanul a evitat să se angajeze direct în conflict (Turkmenistanul și Uzbekistanul nu au aderat la Tratatul de Securitate Colectivă al CSI). Între 21-23 octombrie 2001, reuniunea șefilor serviciilor de securitate și speciale din CIS de la Dushanbe a decis: statele CIS nu vor participa cu forțe armate regulate la campania antiteroristă din Afghanistan; sprijinul lor va consta din suport logistic și informațional; „Alianța Nordului” va beneficia de ajutorul CIS, cu precădere, ale guvernelor republicilor din Asia Centrală; F. Rusă va întări dispozitivul defensiv de la frontiera tadjiko-afgană. La 5 octombrie, secretarul de stat SUA, Donald Rumsfeld a stabilit înțelegerile de cooperare militară cu Uzbekistanul (folosirea bazei de la Hanabad), extinse ulterior cu Tadjikistanul, Kârgâstanul și parțial, Kazahstanul. Declanșarea bombardamentelor aviației SUA asupra pozițiilor talibane din Afghanistan a fost însoțită și de lovirea unor baze fundamentaliste ale IMU din Balkh și Kunduz (liderul uzbek Juma Namongoniy conducea câteva mii de fundamentalști uzbeki, tadjici, arabi, pakistanezi, uighuri și ceceni, în nordul Afghanistanului).

Din noiembrie 2001, frontul antitaliban s-a deplasat la sud de frontierele republicilor din Asia Centrală, o dată cu recuperarea orașului, Mazar-i Sharif de către „Alianța Nordului” și încetarea controlului taliban în zona Toloqan – Konoz. Republicile Asiei Centrale au primit câteva mii de militari NATO, instalați în baze din: Hanabad Termez, Qarshi (Uzbekistan), Kulyab, Kurgan-Tyube, Kojand (Tadjikistan), Manas (Kârgâstan) etc. Între 20-28 decembrie 2001 s-a consumat Conferința de la Tashkent a republicilor din Asia Centrală. S-a hotărât crearea organizației „Central Asian Cooperation Community” – de cooperare economică, politică și militară („zonă de securitate”). CACC s-a pronunțat pentru dezvoltarea legăturilor cu statele occidentale, cu cele asiatice și cu SCO (Shanghai); ultima tocmai s-a pronunțat, la 7 ianuarie 2002, împotriva prezenței militare occidentale în Asia Centrală și de Sud și contra fundamentalismului și separatismului cecen și uighur. La rândul lor, în aprilie 2002, secretarii pentru securitate ai CIS au evidențiat rolul major al republicilor din Asia Centrală în asigurarea stabilității regionale și din Afghanistan (susținerea Operației „Enduring Freedom”).

Pe de altă parte, la 4 iunie 2002 s-au inaugurat lucrările „Conference on Interaction and Confidence – Building Measures in Asia” (CICA), în prezența reprezentanților din 15 state (Alma-ata), eveniment ce marchează o extindere a proceselor OSCE (organizație ce include republicile central asiatice) în Asia de

Sud și de Est. Este interesant faptul că F. Rusă pledează, în timpul din urmă, pentru transformarea Tratatului de Securitate Colectivă al CSI într-o organizație regională de securitate, idee neagreată, în special, de Uzbekistan.

Marile bănci internaționale, marile corporații transnaționale și guvernele principalelor puteri au furnizat importante sume statelor central-asiatice, sub forma împrumuturilor, asistenței economice, umanitare și militare. Republicile din Asia Centrală s-a racordat definitiv la principalele circuite ale economiei și politicii mondiale, Occidentul – în principal SUA, Canada și UE (Germania, Franța, Marea Britanie) – și Japonia, echilibrând influența regională exercitată până în 2001, predominant de F. Rusă, China și Iran. Pericolul terorismului, fundamentalismelor religioase și separatismelor s-au redus considerabil în primăvara anului 2002, prin înfrângerea talibanilor și inaugurarea procesului de reconstrucție a Afghanistanului.

3. ORIENTUL APROPIAT ȘI MIJLOCIU

3.1. Profil geopolitic

Egipt

Populație: 69.536.644 locuitori

Grupări etnice: egipteni, beduini și berberi 99%, greci, nubieni, armeni și europeni (în special italieni și francezi) 1%.

Religii: musulani sunniți 94%, creștini și alți 6%.

Țară cu o poziție strategică remarcabilă, ce îi dă posibilitatea să controleze Peninsula Sinai, singura trecere terestră între Africa de Nord și Asia de Vest, și Canalul Suez (face legătura între Mediterana și Oceanul Indian). Mărimea țării, ca și vecinătatea cu Israelul, transformă Egiptul într-un factor important în geopolitica Orientului Mijlociu.

Resurse naturale: petrol, gaze naturale, argint, aur, fosfați, magneziu, azbest, zinc.

Economia: venituri însemnate din turism și export de petrol. Datorie externă mare (31 miliarde dolari – 2000), industrie textilă, extractivă, ciment etc. Export – import: peste 30% cu UE, 17% Orientul Apropiat și Mijlociu, 14% SUA etc.

Creșterea demografică masivă pe o suprafață limitată de teren arabil, cu o agricultură dependentă de Nil – constituie o vulnerabilitate internă (2% din 1 milion kmp). Guvernul s-a angajat într-un proces lung de modernizare economică și de promovare a investițiilor străine.

Regim politic: republică prezidențială; Constituție; legislație laică; partid de guvernământ – Partidul Național Democratic (80% locuri în parlament); mișcare fundamentalistă islamică ilegală ("Frăția Musulmană"). Baza puterii o reprezintă armata.

LIBAN

Populație: 3.627.774 locuitori.

Grupuri etnice: arabi 95%, armeni 4%, alții 4% - 10.400 kmp, în majoritate înalt și accidentat.

Religii: musulmani 70% (shiiți, sunniți, druzi, ismailiți, alaniți), creștini 30% (creștini ortodocși, catolici, protestanți), evrei, numeroși refugiați palestinieni.

Împreună cu Israelul și Siria, poate controla (dintr-o “poziție tare și înaltă”) fațada maritimă a Orientului Mijlociu, la Marea Mediterană și terminalele rutelor comerciale dintre bazinele Mării Mediterane, Mării Caspice și spațiul Golfului.

Economia: “antrepozit și bancă” a Orientului Apropiat și Mijlociu, poziție pierdută în cursul războiului civil din 1975 – 1991. Din 1993, program de reconstrucție. Parte din băncile internaționale și-au reluat activitatea. Flota comercială.

Regim politic: republică; parlament ales prin vot universal; președintele creștin maronit, primul-ministru musulman sunnit, președintele parlamentului – musulman shiit; partidele politice sunt organizate pe scheletul cultelor religioase și pe clanuri.

A înregistrat progrese remarcabile în ceea ce privește reconstrucția instituțiilor politice, recâștigându-și suveranitatea după 1991, la sfârșitul unui război civil de 16 ani. Sistemul politic echitabil a dat ocazia musulmanilor de a avea un cuvânt de spus în procesul politic, autoritatea centrală a guvernului extinzându-se pe mai mult de 2 (două) treimi din suprafața țării. Siria menține trupe în Liban (25.000) dispuse la Beirut, în Libanul de Sud și de Nord și în Valea Bekaa. Shiiții („Hezbollah-ul”) și-au păstrat armele. De fapt, toate grupările politice și clanurile dispun de armament ușor.

ISRAEL

Populație: 5.938.093 locuitori, teritoriu – 20.770 kmp.

Grupuri etnice: evrei 80,1% (32,1% născuți în Europa și America, 20,8% în Israel, 14,6% Africa, 12,6% Asia), neevrei 19,9% (majoritatea arabi).

Religii: evrei 80,1%, musulmani 14,6% (majoritatea sunniți), creștini 2,1%, alții 3,2%.

Slabe resurse naturale de: potasiu, cupru, gaze naturale, magneziu, petrol etc.

Economie de piață, avansată tehnologic, cu o substanțială participare a statului. Masiv ajutor economic și militar din SUA (cea mai mare pondere în export – import – 20-36%). Datorie externă de 38 miliarde dolari – 2000.

Ieșire la Marea Mediterană și Marea Roșie; poziție strategică în vestul Orientului Mijlociu. După războiul arabo-israelian din 1973, Israelul continuă să aibă probleme cu palestinienii, diferendul teritorial cu Iordania fiind rezolvat în 26 octombrie 1994, printr-un tratat de pace. Sunt în curs negocierile cu Siria.

Regim politic: democrație laică; republică, executiv foarte puternic, structuri militare excelent dezvoltate; partide politice: Partidul Muncii, Likud, One Israel, partide religioase și arabe, grupurile de presiune “Gush Emunim” (al coloniștilor evrei), “Peace Now” (al socialiștilor). Face parte din alianța SUA – Turcia – Israel. Puterea militară cea mai performantă din zonă.

SIRIA

Populație: 16.728.808 locuitori. Teritoriu de 185.180 km², în majoritate deșert.

Grupuri etnice: arabi 90,3%, kurzi 9%, armeni și alții și 300.000 refugiați palestinieni).

Religii: musulmani sunniți 74%, alamiți, druzi și diferite secte musulmane 16%, creștini (diferite denomiții) 10% și evrei (comunități restrânse în Damasc, Al Qamishli și Alepp).

Resurse naturale slabe: petrol, fosfați, crom, magneziu, lipsă cronică de apă pe fondul “exploziei demografice” etc.

Economia: preponderent etatistă, predominant agrară, cu unele tentative timide de reformă. UE – cel mai important partener comercial. Datorie externă 22 miliarde dolari – 2000.

Regim politic: republică prezidențială (conducerea aparține de decenii “clanului Assad” și Partidului Baas Socialist Arab); partide politice moderne și “Frăția Musulmană” (liderii exilați în Iordania și Yemen). Președinte Bashar al Assad. Bazăa puterii o reprezintă armata.

Istoria recentă a Siriei este legată de conflictul arabo-israelian din 1967, când a pierdut Înălțimile Golan în favoarea Israelului. Din 1976 sunt staționate în Liban trupe siriene. Golanul a fost în cele din urmă retrocedat de Israel.

IORDANIA

Populație: 5.153.378 locuitori. Teritoriu de 92.300 km², în majoritate deșert.

Grupuri etnice: arabi 98%, circazieni 1%, armeni 1%, 950.000 refugiați palestinieni.

Religii: musulmani (sunniți) 92%, creștini 6% (ortodocși, greco-catolici, armeni ortodocși și denomiții protestante), alții 2% (musulmani shiiti); tensiuni între arabii palestinieni (1,5 milioane) și triburile de beduini ce controlează armata și administrația.

Agricultură în Valea Iordanului, zone montane în sud-vest și ieșire la Marea Roșie. Aproape lipsită de resurse de apă și petrol. Primește ajutoare economice și miliare din SUA și ajutoare economice din statele Golfului. Datorie externă de 3 miliarde dolari.

Regimul politic: regat, monarhia Hashemită ereditară, autoritară, dar constituțională; partide politice: Al Umma (Național), Partidul Țării Arabe, Partidul Unității Democratice etc. Puternică influență SUA.

Din 1989 Regele Hussein (1953 – 1999) a permis reluarea alegerilor parlamentare și o liberalizare politică graduală. În 1994 a fost semnat tratatul de pace cu Israel. După moartea regelui Hussein, succesorul acestuia la tron, regele Abdallah II, și-a consolidat puterea și a stabilit prioritățile interne ale statului. Pentru a spori creșterea economică Regele Abdallah a stabilit măsuri limitate de reformă a unor întreprinderi deținute de stat; în ianuarie 2000, Iordania a intrat în Organizația Mondială a Comerțului. Problemele fundamentale ale economiei iordaniene rămân: sărăcia, șomajul și datoriile externe.

ARABIA SAUDITĂ

Populație: 22.757.092; teritoriu de 1.960.582 km², în majoritate deșertic, teren înalt și accidentat în vestul țării.

Grupuri etnice: arabi 90%, afro-asiatici 10%.

Religie: musulmană 100%.

Economie etatistă, bazată pe resursele petrolifere (26% din rezervele mondiale); conduce OPEC; sectorul economiei private – 35%. Creștere galopantă a numărului populației. SUA – principalul partener economic, politic și militar. Susține economic reconstrucția Libanului și a Palestinei; se implică în proiectele oleoductelor din Asia Centrală și Orientul Apropiat și Mijlociu. Datorie externă de 26,3 miliarde dolari.

În 1999, a fost anunțat planul de privatizare a companiilor de electricitate, care urmează celui de privatizare a companiilor de telecomunicații. Este de așteptat o extindere a sectorului privat pentru a micșora dependența de petrol și a crește oportunitățile de angajare a forței de muncă saudită.

Regim politic: regat, monarhie autoritară, regele Fahd bin Abd al Aziz Al Saud (din 1982), și prim-ministru; regent (din 1996), prințul Abdallah bin Abd al Aziz Al Saud. Consiliu Consultativ, lege islamică cu elemente de legislație modernă. Organizare pe clanuri și triburi. Monarhii din Arabia Saudită și Iordania se înrudesc direct, prin relații de sânge (și cu fosta familie regală irakiană). Regim absolutist contestat, atât de fundamentalistii radicali cât și de arabii occidentalizați. Prin resursele sale petrolifere și controlul locurilor sfinte, ocupă o poziție proeminentă în lumea arabă și islamică.

YEMEN

Populație: 18 milioane locuitori; trei sferturi din teritoriu de 527.970 kmp înalt și accidentat, restul deșertic; majoritate arabă; minorități afro-asiatice; sud-asiatici; europeni.

Religie: musulmani sunniți (majoritari), shiiti, evrei, creștini, hindu.

Poziție strategică – controlează (împreună cu Eritreea și Djibouti) strâmtoarea Bab el Mandeb, dintre Marea Roșie, Golful Aden și Oceanul Indian.

Resurse naturale slabe: petrol, teren arabil în vest, aur, nichel, cupru, .

Economie: nivel slab de dezvoltare industrială, asistență FMI și SUA; rată mare de creștere demografică. Export orientat spre Asia de Est și de Sud-Est (Thailanda 34%, China 26%). Datorie externă de 4 miliarde dolari.

Regim politic: republică prezidențială (președinte mareșalul Ali Abdallah Salih); legislație modernă; partide politice: Congresul General al Poporului (de guvernământ), Islah (religios islamic); Baath Național Arab Socialist; din 2001 descentralizare administrativă care corespunde structurii de triburi și clanuri. Fundamentalism islamic în expansiune și "rămășițe" ale guvernării marxiste din Sud (până în 1990). Rol proeminent al armatei.

OMAN

Populație: 2,6 milioane locuitori; 212.460 km²; arabi 520.000 emigranți (baluchi, sud-asiatici, africani etc.); organizare pe triburi și clanuri.

Religii: musulmani ibadhi (75%), sunniți, shiiti, hindu.

Poziție strategică – controlează (împreună cu Iranul) ieșirea din Golful Persic (strâmtoarea Ormuz) și Golful Oman, în Oceanul Indian.

Resurse naturale: petrol, cupru, gaze naturale. Investiții străine; export de petrol. parteneri comerciali, îndeosebi, în Asia de Est și de Sud-Est (China, Japonia 27%, Thailanda 18%). Datorie externă – 4,5 miliarde dolari.

Regim politic: sultanat, monarhie autoritară (Carta din 1996); legislație laică și islamică; sultanul este și prim-ministru; parlament numit de sultan și ales de 175.000 votanți; nu există partide politice; sultan – Qaboos bin Said Al Said. Relații politico-militare privilegiate cu SUA și Marea Britanie.

EMIRATELE ARABE UNITE

Populație: 2,4 milioane locuitori (dintre care 1,5 milioane imigranți); organizare pe triburi și clanuri.

Religii: musulmani sunniți 80%, șiiți 16%, creștini, hindi etc.

Poziție strategică – la Golful Persic.

Resurse naturale: petrol, gaze naturale (în ritmul actual de exploatare se consumă în 100 de ani). Economia se bazează pe exportul de petrol; partener strategic: Japonia (30%). Nivel ridicat de trai al populației.

Regim politic – stat federal alcătuit din 7 monarhii (emirate); fără partide politice. Relații speciale politico-militare cu Marea Britanie și SUA.

QATAR

Populație: 769.152 locuitori (iulie 2000); 11.437 kmp suprafață; arabi 40%; pakistanezi 18%, indieni 18%, iranieni 10%, etc.

Religii: musulmani 95%.

Poziție strategică: peninsulă în golful Persic, foarte bogatăe zăcăminte de petrol.

Resurse naturale: petrol, gaze naturale, pește.

Economie: dependentă de export de petrol (rezerve de 3,7 miliarde barili, epuizabili în 22 ani) și gaze naturale (5% din rezervele mondiale, pe locul trei în lume), venituri pe cap de locuitor la nivelul statelor occidentale. Parteneri comerciali: Japonia (52% din exporturi) și statele occidentale (Marea Britanie, Japonia, Germania, SUA la importuri). Datorie externă: 13 miliarde dolari (2000).

Regim politic: monarhie autoritară, emirul Hamad bin Khalifa Al Thani (din 1991); legislație laică și islamică. Fost protectorat britanic (până în 1971). Relații politico-militare speciale cu SUA și Marea Britanie.

BAHREIN

Populație: 645.361 locuitori; insulă de 620 kmp în Golful Persic, în vecinătatea Arabiei Saudite și a Qatarului; arabi 71%, asiatici 19%, iranieni 10%.

Religii: musulmani shiiți 70%, musulmani sunniți 30%.

Resurse naturale: mici rezerve de petrol.

Economie bazată pe procesarea petrolului și centre internaționale bancare și de afaceri. Relații comerciale cu SUA, UE, Japonia, India, Asia de Sud-Est. Datorie externă 2,7 miliarde dolari (2000).

Regim politic: monarhie constituțională (din 2000); emir Hamad bin Isa Al Khalifa (din 1999); fără partide politice; infiltrații de organizații shiite fundamentaliste. Fost protectorat britanic (1971 independent).

Relații politico-militare speciale cu SUA și Marea Britanie.

KUWEIT

Populația: 2 milioane locuitori (1,5 milioane imigranți); arabi din Kuweit 45%, alți arabi 35%, iranieni 4%, sud-asiatici 9% etc.; organizare pe triburi și clanuri.

Religii: musulmani sunniți 45%, shiiti 40%, creștini, hindu etc.

Resurse naturale foarte bogate de petrol și gaze naturale (10% din rezervele mondiale de petrol). Economia se bazează pe expertul de petrol. Parteneri: Japonia 23%, SUA 12%, Singapore 8%.

Poziție strategică în Golful Persic, acoperă aproape toată ieșirea Irakului la mare.

Regim politic: monarhie constituțională, un monarh autoritar; legislație laică, cu elemente islamice; sistem electoral restrictiv (10% din populație); fără partide politice; răspândire lentă a islamismului fundamentalism. Relații politico-militare speciale cu SUA și Marea Britanie.

IRAK

Populație: 23.331.985 locuitori; 3.437.072 kmp, teren înalt și accidentat în nord, și nord-est, fertil în lungul fluviilor Eufrat și Tigru, cu o strâmtă ieșire la Golful Persic.

Grupuri etnice: arabi 75-80%, kurzi 15-20%, armeni. Turcomani, "asirieni" etc.

Religii: musulmani 97% (shiiti 60-65%, sunniți 30-37%), creștini și alții 3%.

Resurse naturale: petrol, gaze naturale, sulf, fosfați etc.

Poziție strategică pe direcțiile: Europa Centrală și de Sud-Est– Asia Anterioară – Golful Persic – Oceanul Indian – Asia de Sud și de Sud-Est; China – Iran – Marea Mediterană; Caucaz – Turcia – Golful Persic – Oceanul Indian etc.

Economie dominată de exploatarea resurselor petroliere (95% din exporturi); Războiul cu Iranul din 1980 – 1988 a costat peste 100 miliarde dolari; Războiul din Golf, din 1991 și embargoul Națiunilor Unite au provocat noi pierderi economiei și au redus drastic nivelul de trai al populației. Din 1996 – 1999, ONU a permis vânzări controlate de petrol, din "motive umanitare". Parteneri comerciali: F. Rusă, Franța, China, Elveția (21, 8 miliarde dolari exporturi în 2000). Datorie externă de 139 miliarde dolari (2000).

Regim politic: republică; președinte Saddam Hussein (1979), regim de dictatură, partid unic (Baas Arab Socialist), parlament, legislație laică și religioasă etc. După 1991, Irakul este supus unor interdicții internaționale: control asupra armelor strategice și spațiului aerian; protecția internațională relativă asupra zonelor din nordul și sudul țării locuite de kurzi și shiiti (la sud de Paralela de 33°).

Irakul a fost proclamat republică în 1958. Între 1980 – 1988, Irakul a fost angajat într-un foarte costisitor război cu Iranul din cauza disputelor teritoriale. În 1990 Irakul invadează Kuweitul, fiind însă forțat să se retragă de către coalitia forțelor ONU, în ianuarie – februarie 1991. După eliberarea Kuweitului, Consiliul de Securitate ONU a cerut Irakului să distrugă toate armele de distrugere în masă, rachetele cu rază lungă de acțiune și să permită inspecții de verificare ale ONU.

IRAN

Populație: 66.128.965 locuitori; suprafață 1,6 milioane kmp, teren preponderent înalt și accidentat (Munții Zagros în vest, Alhorz și Binalaud în nord și nord-est, Sorkh, Faftan, la est, Bashakerd, la sud), cu zone de platouri deșertice întinse în centru și câmpii pe litoralul Mării Caspice, Golfului Persic și Golful Oman (țara are forma unei mari “cetăți naturale”).

Persani 51%, azeri 24%, gilaki și mazandarani 8%, kurzi 7%, arabi 3%, turkmeni 2%, balachi 2% etc.

Religii: musulmani shiiti 89%, sunniți 10%, zoroastrieni etc.

Poziție strategică remarcabilă: controlează legăturile terestre între Orientul Apropiat și Mijlociu și Asia de Sud, Centrală și de Est și dintre Asia de Vest, Caucaz, Marea Caspică și Asia Centrală și Oceanul Indian.

Resurse naturale: petrol, gaze naturale, cărbuni, crom, cupru, argint, aur, magneziu, zinc, sulf, teren arabil 10%.

Economie controlată de stat. Reforma în direcția economiei de piață în ultimii ani. Industrie extractivă, petrochimie, textile, zahăr, armament, energie electrică, centrale nucleare etc. Balanță comercială favorabilă (25 miliarde dolari exporturi, 15 miliarde importuri, 2000); parteneri comerciali principali: Japonia, Italia, Germania, Franța, F. Rusă, UAE, China etc. Datorie externă 7,5 miliarde dolari (2000).

Regim politic: republică islamică (din 1979); șeful statului este liderul Revoluției Islamice, ayatollahul Ali Hoseini – Khomeini (din 1989), președintele guvernului Mohammad Khatami; constituție islamică, “democrație islamică”, partide politice islamice (cele reformatoare și modernizatoare domină parlamentul unicameral). Grupările politice, clanurile și triburile au oarecare autonomie și dețin formațiuni înarmate. Gărzile Revoluționare islamice sunt incluse în forțele armate și controlate de clerul conservator și tradiționalist. În noiembrie 2002, Gărzile au pierdut privilegiul de a superviza listele de deputați din Parlament.

TURCIA

Populație: 66.493.970 locuitori (iulie 2001); suprafață 780.580 kmp, lanțuri de munți la nord (Antaliei), sud (Toros), est (Ararat), platoul înalt al Anatoliei, câmpiile de la Marea Neagră, Marea Egee și Mediterana, izvoarele Eufratului și Tigrului; turci 80%, kurzi 19%.

Religii: musulmani sunniți 99,8%, alții 2%.

Poziție strategică remarcabilă: pe axele terestre Europa de Sud-Est – Orientul Apropiat și Mijlociu și Caucaz – Mediterana, Marea Neagră – Marea

Mediterană și navală Marea Mediterată – Marea Neagră – Europa de Est și de Nord; controlează strâmtoarele Bosfor și Dardanele.

Economie modernă, în plină dezvoltare, cu agricultură încă în parte tradițională (40% din forța de muncă). Totuși, cheltuielile administrației și controlul statului asupra economiei au menținut un nivel mediocru al investițiilor străine (1 miliard dolari anual). Din 1999, acord cu FMI și reforme economice, punctate de criza financiară din 2000. Relații comerciale foarte dinamice (exporturi de 27 miliarde), orientate spre: Germania (13 – 18%), SUA (7 – 11%), Marea Britanie, Franța, F. Rusă. Datoria externă 109 miliarde dolari (2000), la un PIB de 450 miliarde dolari.

Regim politic: democrat și laic, republică; președinte Ahmed Sezer (2000); executiv puternic; partide politice; Partidul Democratic de Stânga (Bulet Ecevit), ANAP, Partidul Acțiunii Naționaliste; islamiștii fundamentaliști sunt oficial interziși (Partidul Virtuții și Partidul Bunăstării). Forțe armate foarte bine dotate și antrenate. Guvern al fundamentalistilor moderați. Aliat de bază al SUA, membru NATO, asociat UE, în alianța SUA – Turcia – Israel și în trilaterală “antiteroristă” Turcia – Georgia – Azerbaidjan.

3.2. Interesele directe ale marilor actori internaționali

SUA. Au o tradiție de implicare directă în Orientul Apropiat și Mijlociu, bine conturată după cel de-al doilea război mondial și justificată de interese economice, politice și militare. Washington-ul s-a străduit, în cursul și după sfârșitul Războiului Rece: să obțină un acces neîngrădit la resursele petroliere locale (2/3 din cele mondiale); să participe decisiv la rezolvarea principalelor crize și conflicte; să diminueze influența altor actori majori concurenți (UE, F. Rusă, China, Japonia) sau să “patroneze” o convergență negociată de interese și acțiuni ale acestora; să contracareze ascensiunea oricărui centru de putere local, capabil să pună în discuție echilibrul relativ de forțe și interesele fundamentale ale SUA; să promoveze modelul occidental de societate, axat pe democrație, piață liberă, toleranță religioasă, includerea mai accentuată a spațiului economic respectiv în circuitul economiei mondiale etc. În cursul Războiului Rece, URSS s-a situat pe poziția principal concurent – rival al hegemoniei SUA în regiune. Astăzi nici un actor internațional major nu are resursele financiare, logistica și capacitatea operațională a SUA de a-și proiecta puterea politico-militară în regiune.

Politica nord-americană față de regiune a fost definită Colin Powell, în decembrie 2001, astfel: preferăm să acționăm împreună cu aliații, dar putem acționa și singuri dacă este necesar. Din 11 septembrie 2001, SUA se consideră în război împotriva terorismului internațional. Acțiunile, exclusiv ofensive, se desfășoară la trei niveluri: în coaliție, în Afghanistan; în sistem “clasic”, pe teritoriul propriu și aliat; prin lovirea și nimicirea “Axei Răului” (Irak și Iran, îndeosebi). America va acționa împreună cu aliații și partenerii săi pentru a menține stabilitatea oriunde în lume, declara G. W. Bush, în septembrie 2002.

Principalele “rezistențe” manifestate în Orientul Apropiat și Mijlociu împotriva politicii Washington-ului au venit din partea: “naționalismului arab” și a

“fundamentalismului islamic”, bine reprezentate de regimurile de la Bagdad și Teheran. Aliații tradiționali ai SUA în spațiul analizat sunt: Turcia, Egiptul, Iordania, Arabia Saudită, Yemenul, statele Golfului și, mai ales, Israelul. UE și F. Rusă se situează pe poziții de “parteneri concurenți” politici și economici, în timp ce China și Japonia se concentrează în direcția promovării prioritare a intereselor lor. SUA consideră că lipsa de securitate în regiunea petrolieră a Golfului constituie – alături de terorism, proliferarea armelor de nimicire în masă – o amenințare globală.

Washingtonul apreciază că UE și Japonia depind, în mod “dramatic”, de aprovizionarea cu petrol din Orientul Apropiat și Mijlociu, spațiu considerat drept “turbulent”. În 1998, SUA, UE și Japonia au importat 25 milioane barili pe zi, din cei 37 mbd consumat în întreaga lume. Statele Golfului au asigurat 18 mbd dintr-un total de 40 mbd (statele din bazinul Mării Caspice numai 5 mbd). Asumându-și aproape în exclusivitate apărarea statelor Golfului (din 1991), SUA pledează pentru o politică energetică “comună” a Occidentului în Orientul Apropiat și Mijlociu (persistă dezacorduri cu privire la Iran și Irak și referitoare la protecția mediului). Regiunea Asia – Pacific, la rândul ei, depinde de importurile petroliere din Golf în proporție de 70% din necesar; din acest motiv, China și Japonia (prima în expansiune economică) încearcă să-și diversifice relațiile comerciale petroliere cu F. Rusă și statele din Asia Centrală. Este însă și unul dintre motivele pentru care SUA pledează în favoarea unei politici energetice “concertate” și la nivelul G-8. În cadrul acestei politici “concertate” s-ar include și contracararea monopolului relativ al OPEC asupra pieței mondiale, care uneori se transformă în factor global de instabilitate economică și politică (inclusiv prin alimentarea cu fonduri și arme a rețelelor teroriste).

“Cea mai importantă deosebire în cadrul comunității democratice occidentale – relevă Patrik L. Clawson – în domeniul securității energetice privește căile de susținere a stabilității în Golful Persic. SUA subliniază necesitatea contracarării amenințărilor printr-o robustă prezență militară și sancțiuni economice, pentru interzicerea accesului la tehnologie și a proliferării WMD. Alte democrații occidentale promovează legăturile politice și comerciale cu toate statele, și cu cele care tulbură stabilitatea”.

Pe lângă resursele petroliere, Orientul Apropiat și Mijlociu ocupă un loc însemnat în dinamica schimburilor comerciale și prin importurile de tehnologie, bunuri de consum, materii prime, “soft”, arme etc. Pentru SUA, regiunea echivalează cu o piață de primă mărime, având un pol foarte dinamic în statele Golfului și zone de expansiune economică în Liban, Siria, Turcia, Iran etc. Desigur, prezența Japoniei, UE și chiar a Chinei nu trebuie neglijată, îndeosebi, în produse de larg consum, electronică, informatică și armament (creșterea economică locală s-a cifrat între 0% în Israel și 5% Iran și Irak: numai Franța a realizat un excedent de 13,2 miliarde franci în schimburile comerciale, în primele nouă luni ale anului 2001). În 2001, UE a ocupat primul loc în dinamica importurilor locale (între 13 – 36%), urmată de SUA (7 – 25%) și Japonia (între 8 – 16%). Țările din Orientul Apropiat și Mijlociu sunt cei mari buni clienți ai industriei de armament din SUA (14 miliarde de dolari numai Emiratele Arabe Unite, între 1997 – 2000; Egiptul 6,9 miliarde dolari, între 1993-2000, SUA au

vândut arme în valoare de 101 miliarde dolari, urmate de Rusia și Franța, cu precădere în Orientul Apropiat și Mijlociu).

SUA propun partenerilor lor din OECD o strategie și o politică coordonată în Golf, pe baza: contribuției după posibilitățile fiecărui aliat sau partener la securitatea energetică a regiunii; să-și împartă “sarcinile” în raport cu “depedența” energetică față de Golf (Japonia și Asia de Sud-Est importă cele mai mari cantități iar SUA “păzesc” Golful); realizarea consensului în problemele securității (fără China și India); suficiența forțelor (participarea europenilor cu forțe și resurse financiare, în cadrul sau în afara NATO, la menținerea stabilității în regiune). De asemenea, SUA avansează și ideea unei politici energetice concentrate a OECD și în exploatarea resurselor din “bazinul Caspicii”, prin: abandonarea poziției de monopol asupra exploatării și transportului de petrol și gaze naturale pe care o deține F. Rusă; construirea unor conducte prin Azerbaidjan – Georgia – Turcia, Afghanistan, China etc.

Problemele politico-militare din Orientul Apropiat și Mijlociu rețin la maximum atenția administrației nord-americe. Acest spațiu este astăzi suprasaturat de efective, mijloace de luptă (2,7 milioane militari sub arme) și cheltuieli militare (44 miliarde dolari doar în 1999). Egiptul, Israelul, Turcia, Siria, Irakul și Iranul dețin armate redutabile de mari efective. Israelul, Irakul și Iranul posedă mijloace de luptă de nimicire în masă. Iranul și F. Rusă recurg la forță militară pentru a exercita presiuni politico-economice în “bazinul Caspicii”. Iranul și Irakul se concurează pentru întâietate în Golf, în condițiile în care nici un stat vecin nu le-ar putea rezista, dacă n-ar exista o prezență militară SUA și britanică. Israelul își exercită rolul de hegemon în spațiul israeliano – arabo – palestinian tot datorită forței sale armate redutabile. Turcia își bazează pe armată atât stabilitatea internă, cât și poziția “tare” în raporturile cu Grecia, Siria, Irakul și statele din Caucazul de Sud. Washingtonul urmărește să “dezarmeze” Iranul și Irakul, în sensul de a le interzice accesul la mijloacele de luptă nucleare, bacteriologice și chimice. Prezența militară SUA este, în mod obișnuit, reprezentată din forțe de 20.000 oameni, în Golf (pot fi întărite repede în caz de criză, de la bazele aero-navale și navale din apropiere). În viziunea Washingtonului, stabilitatea regională depinde de: dezvoltarea sistemului de alianțe (Turcia, Emiratele Unite, Yemen); anihilarea amenințărilor “statelor rele” (Irak, Iran); combaterea eficientă a terorismului și fundamentalismului islamic; suport NATO în situații de criză; convergență politică SUA, UE, F. Rusă etc. O mare însemnătate pentru îndeplinirea obiectivelor SUA are stabilitatea zonală în spațiul Israel – Egipt – Iordania – Liban – Siria și în Turcia (puterea militară zonală). Pe de altă parte, o coalizare între Iran și Irak (1 milion efective permanente, 40 divizii, 600 avioane moderne, 10 nave moderne de luptă etc.) ar amenința actualul echilibru de forțe, cu atât mai mult cu cât s-ar putea conjuga cu intensificarea atacurilor fundamentaliste islamice și teroriste.

Din aceste motive, SUA susțin financiar și militar regimurile laice din Egipt, Turcia, Iordania și Yemen, și și-au consolidat relațiile de colaborare politico-militară cu Arabia Saudită și UEA. Asupra Arabiei Saudite planează însă, acuzația neoficială susținută în secret grupările teroriste islamiste și palestiniene, opunându-se unei campanii în Irak și unei prezențe active

petroliere occidentale în regiune. UEA pare să devină „pilonul” SUA în zona Golfului. De altfel, la începutul lunii decembrie 2002, SUA a lansat ideea unui parteneriat cu statele din Orientul Apropiat și Mijlociu, axat pe democratizarea și modernizarea societăților tradiționale. Concomitent, SUA se pronunță în favoarea soluționării diplomatice a conflictului israeliano – palestinian și a înfruntării unui stat palestinian. În egală măsură, SUA pledează pentru întărirea dispozitivului permanent de securitate în regiune și pentru pregătirea unei forțe de Reacție Rapidă NATO, care să intervină în caz de extremă urgență. Noua doctrină de securitate a Washingtonului pune accent și pe “acțiuni preventive”, menite să împiedice apariția unor crize majore; în acest cadru, președintele G. Bush și colaboratori săi avansează proiectul organizării unei campanii “preventive” împotriva regimului Saddam Hussein, urmată de instaurarea unei guvernări democratice în Irak. Lovitura – integrată în războiul împotriva terorismului internațional – ar paraliza așa-numita “Axă a Răului” (Iran, Irak, Coreea de Nord) și ar dezorganiza rețelele teroriste și fundamentaliste din întregul Orient Apropiat și Mijlociu. Ea ar putea fi urmată și de o schimbare majoră de atitudine la Teheran, precum și de descurajarea fundamentalismului islamic în Arabia Saudită, Turcia și Egipt. Până în momentul de față, UE și F. Rusă se opun unei acțiuni militare în Irak.

Federația Rusă. Până la sfârșitul Războiului Rece și dezmembrarea URSS (1990 – 1991), Moscova făcea o concurență serioasă Washington-ului, pe plan politico-militar, în Orientul Apropiat și Mijlociu. Aliații săi tradiționali erau Siria și Irakul (multă vreme și Egiptul). Retorica sovietică apela la solidaritatea arabă și a statelor “nealiniat” în măsurarea de forțe cu “imperialismul” și “neocolonialismului” occidental. În 1990 – 1991, Mihail Gorbaciov, - după ce s-a opus unei acțiuni armate deschise – a susținut SUA în Războiul din Golf și a îndeplinit funcția de copreședinte al Conferinței de Pace de la Madrid; dispariția URSS a lăsat SUA cu avantajul de a fi singura putere politico-militară implicată direct și complet în regiune.

Din 1999 – 2000, V. Putin și grupurile petroliere din F. Rusă au revenit în forță pe scena Orientului Apropiat și Mijlociu, cu precădere în statele din proximitatea “bazinului Caspic” (Iran, Irak) și a zonei de “vecinătate imediată” (Turcia, Irak). Petrolul, comerțul cu arme, combaterea fundamentalismului islamic și a terorismului (în Caucaz și Asia Centrală) și tradiția unei diplomații de “prestigiu” în Orient și la Marea Mediterană sunt noile și “eternale” temeuri ale interesului pragmaticei conduceri de la Moscova pentru regiune; unele interese proprii sunt convergente cu cele nord-americane, sau vest – europene, altele sunt divergente. V. Putin evidențiază (aprilie 2002) liniile fundamentale și direcțiile politicii Moscovei: consolidarea CSI; orientarea prioritară spre UE în scopul creării unui “spațiu economic comun” (“integrarea cu Europa”); garantarea stabilității în lume și crearea “printr-un dialog permanent cu SUA” unui nou sistem de securitate internațională; “schimbarea calității relațiilor cu NATO”; integrarea în economia mondială, cu scopul de a deveni “bogați și puternici”. Vocația F. Ruse de garant al stabilității internaționale s-a exprimat, în special, prin participarea la Alianța Internațională Antiteroristă ce a lichidat “centrul terorismului internațional din Afghanistan”. În continuare, clarifica V. Putin,

“politica externă rusă va fi, de asemenea, construită de o manieră strict pragmatică, pornind de la posibilitățile noastre și de la interesele naționale – militaro-strategice, economice, politice. Și totodată, ținând cont de interesele partenerilor noștri, în primul rând de cei din cadrul CSI”.

Moscova pare încă să ezite între direcția politică de sfidare a „unilateralismului” SUA și parteneriatul strategic cu Washington-ul, “reciproc avantajos”. Oricum, F. Rusă este singurul actor internațional major care are capacitatea de a-și proiecta puterea militară în anumite zone din Orientul Apropiat și Mijlociu. În plus, F. Rusă cultivă relații privilegiate cu unele state arabe sau “islamice”, cele mai multe adversare ale SUA, și participă-alături de UE, ONU și SUA la negocierile de pace israeliano-palestiniene

În regiune, Iranul beneficiază de o relație privilegiată cu F. Rusă, exprimată prin: construirea reactorului nuclear de la Bushehr (Golf) – valoare 800.000.000 dolari, operațional din 2003; construirea a mai mult de 3 reactoare nucleare – valoare 4 miliarde dolari (aceste structuri pot fi folosite în scopul dotării Iranului cu arme nucleare, în condițiile în care încă din 1998 Teheranul deține rachete cu rază de acțiune de peste 1000 mile, în măsură să lovească Israelul și statele Golfului).

Irakul a căutat în anii din urmă protecția F. Ruse și chiar a Chinei și UE, pentru a rezista presiunilor SUA. Fostul prim-ministru rus, E. Primakov a fost acuzat de unele publicații occidentale (“New Yorker Magazine”) că ar fi încurajat Bagdadul să împiedice inspecțiile ONU și că ar fi aprobat livrări de arme, interzise prin embargoul ONU. F. Rusă susține oricum ridicarea sancțiunilor internaționale împotriva Irakului și se opune unei intervenții militare SUA (septembrie 2002). În momentul de față, F. Rusă lasă să se înțeleagă că problema irakiană (ca și cea kurdă sau a Iranului) nu se poate aborda fără participarea ei, indiferent de modalitatea de finalizare aleasă de “comunitatea internațională”. În prima parte a lunii decembrie 2002, Irakul a reziliat surprinzător contractele cu „Lukoil” și alte companii rusești. Reacția Bagdadului se poate face eoul unei „spectaculoase” apropiere ruso-americane.

Siria este un aliat tradițional al F. Ruse, cu toate că fostul președinte Hafez al-Assad s-a străduit să realizeze o amplă deschidere spre SUA și UE. F. Rusă sprijină poziția Damascului în negocierile cu Israelul și în disputele cu Turcia și livrează armament (inclusiv rachete antiaeriene) clasic; baza de la Tartus, din Marea Mediterană a oferit facilități navelor ruse. SUA au avertizat în mai multe situații F. Rusă să nu modifice echilibrul militar în regiune prin comercializarea armamentului de ultimă generație în Siria, Iran, Egipt și nesupravegherea traficului ilicit de materiale nucleare.

Egiptul achiziționează în anumite cantități armament rusesc (chiar componente “Skud”, armament antiaerian și sisteme radar), deși cel mai important furnizor rămân SUA. De asemenea, Cairo contează pe suportul F. Ruse și al UE în tratativele cu Israelul, pentru rezolvarea problemei palestiniene.

La câteva luni după victoria Coaliției Internaționale Antiteroriste în Afghanistan, Moscova pare să fie în plină ofensivă în regiune. Contractelor de colaborare cu Iranul și Irakul, li se adaugă implicarea –, de partea lui Yasser Arafat în rezolvarea conflictului arabo – israelian. Israelul, Egiptul, Arabia

Saudită, Liga Arabă etc. caută asistența F. Ruse pentru diverse planuri de pace. Oficialități saudite au oferit Moscovei plasamente bancare de 70 miliarde de dolari, ce ar putea fi transferați din SUA în Federația Rusă în schimbul unei anumite „protecții” și împiedicării unei intervenții militare în Irak. Yasser Arafat rămâne în fruntea Autorității Palestiniene grație F. Ruse și UE. Și opoziția irakiană solicită „înțelegerea” Moscovei.

“Noua poziție” a F. Ruse de mare exportator de petrol crud o pune în relații complexe cu statele OPEC. Rivală a Iranului în “bazinul Caspicii” și colaboratoare în exploatarea resurselor acestei țări, F. Rusă concurează OPEC-ul ori de câte ori are ocazia (în 1999 – 2002).

Fundamentalismul islamic și terorismul internațional figurează în mod curent pe agenda diplomatică și militară a Moscovei. În octombrie 2001, F. Rusă și SUA s-au coalizat împotriva talibanilor și a extremiștilor islamici. În 20 mai 2002, F. Rusă și NATO s-au aliat contra aceluiași “inamic”, ce beneficia de o atenție particulară și în aranjamentele de securitate cu China, India și republicile din Asia Centrală. Sunt suficiente dovezi ca Moscova, pe de o parte înțelege corect amenințarea extremismului religios în zonele dintre frontierele proprii locuite de musulmani și în “vecinătatea apropiată”, și că pe de altă parte nu ezită să-și promoveze propriile-i interese de mare putere în Caucaz și Asia Centrală, sub deviza combaterii fundamentalismului islamic. Poziția sa se apropie evident de cea a administrației nord-americane, diferind însă felul în care fiecare partener apreciază regimurile de la Teheran și Bagdad. Deși, F. Rusă se situează – în momentul actual – pe poziții similare cu Franța și Germania, există posibilitatea ca să acționeze alături de SUA-susținute din noiembrie 2002 și de NATO- în eventualitatea unei reglementări politico-militare în Irak și a diminuării influenței OPEC pe piața mondială.

Uniunea Europeană a devenit treptat, un actor internațional major, în principal, în domeniul economic și diplomatic. Există, fără doar și poate, tradiții ale implicării puterilor vest-europene în Orientul Apropiat și Mijlociu, din epocile “Problemei Orientale” și colonială (secolele XVII – XX), ca și legături neîntrerupte și solide cu mediile culturale, politice, economice regionale; o largă “diasporă” musulmană și creștin orientată s-a fixat de decenii în Franța, Marea Britanie și Germania, acționând ca factor de presiune asupra guvernelor occidentale. Implicate prin tradiție istorică, afinități culturale și interese economice-strategice majore (spațiu de aprovizionare energetică, alături de F. Rusă și Marea Nordului) în Orientul Apropiat și Mijlociu, puterile care direcționează politica Externă și de Apărare a UE nu se pot alinia “pur și simplu” la pozițiile diplomatico-militare ale SUA. Franța, Germania (și chiar Italia, Spania și Marea Britanie) nu susțin până la “ultima rațiune”, de exemplu, punctele de vedere ale Israelului în conflictul arabo – israelian și palestinian – israelian și nici soluțiile SUA cu privire la Irak și Iran. Parisul și Berlinul, pe de altă parte, se opun extinderii UE în Asia Mică, prin includerea Turciei-inclusiv la Consiliul UE din decembrie 2002- cu toate că aceasta este “pilonul” de stabilitate la “flancul sudic” al NATO, protejată SUA și membră a triunghiului “politico-militar” Turcia – SUA – Israel. I se reproșează Turciei: politica drepturilor omului; tratamentul dur aplicat kurzilor; comportamentul din cursul crizelor din fosta Iugoslavie;

veleietățile de “mare putere” în Caucaz și Asia Centrală; tensiunile dintre Ankara și Moscova; presiunile exercitate asupra Siriei; prelungirea conflictului cu Grecia etc.

Lipsiți de o autentică putere militară integrată în regiune, “europenii” abordează rezolvarea problemelor Orientului Apropiat și Mijlociu, în primul rând prin negocieri diplomatice și cooperare internațională. „Europenii – evidențiază R. Kagein – cred în reglementări, negocieri și cooperare între națiuni, în timp ce Statele Unite își etalează forța în lumea anarhică descrisă de Hobbes, unde siguranța, apărarea, promovarea unei ordini liberale depind de puterea militară și de utilizarea ei. Când Statele Unite nu erau o mare putere predicau căutarea unor aranjamente – strategia celui slab. Acum, când sunt cei mai puternici, se comportă așa cum au făcut-o întotdeauna marile puteri. Când marile puteri europene dominau scena, ele afixau cultura forței și gloria obținută pe câmpul de bătălie”. Gerhard Schröder avertiza, vis-a-vis de politica SUA în privința Irakului și față de inițiativele în forță ale SUA: “O eventuală intervenție americană în Irak ar putea distruge alianța antiteroristă; Orientul Mijlociu are nevoie de o nouă pace, nu de un nou război; orice altă politică ar agrava criza economiei mondiale și nu ar provoca decât dificultăți.”

UE a fost deja cooptată, ca și F. Rusă, în sistemul de gestionare a conflictului israeliano – palestinian. Parisul și Berlinul doresc mai mult: UE să devină copartner al SUA și F. Ruse în “administrarea” securității în întregul Orient Apropiat și Mijlociu, într-un sistem de “concert” al marilor puteri, sub egida Consiliului de Securitate. Această atitudine sfidează SUA și poate fisura solidaritatea euroatlantică, pusă la grea încercare în 1992, în Balcani; mai ales, prefigurează o concertare a pozițiilor UE, F. Ruse și Chinei ce poate împinge SUA spre o anumită “izolare”. Probabil că anumiți factori (slăbiciunea militară a UE, comunitatea de valori și instituții cu America de Nord, nevoi energetice presante, avantaje economice de “ultimă oră” în regiune, atitudinea Moscovei etc.) să aducă UE de aceeași parte cu SUA în problemele imediate ale regiunii. Recent, statele UE care sunt membre NATO, s-au angajat, prin hotărârile Summitului de la Praga (noiembrie 2002) să sprijine SUA în rezolvarea problemei Irakiene. Oricum, în ultimă instanță, SUA garantează orientarea spre Occident a Orientului Apropiat și Mijlociu. “Statele Unite – arătau D. C. Gombert, J. Green și F. S. Larrabee, înalți responsabili RAND Corp. – joacă rolul de arbitru, respectat de moderați și urât de «rogues». Dacă garantează securitatea Golfului, acordă încredere Turciei și Arabiei Saudite și le încurajează alinierea la vest, puterea americană în Orientul Apropiat și Mijlociu este indispensabilă pentru regiune și pentru întreaga lume”. Zalmay Khalilzad, la rândul lui, subliniază că UE și SUA trebuie să se ferească de un parteneriat formal sau de o rivalitate mascată; ele au datoria de a pune în valoare interesele lor comune. Într-o astfel de perspectivă, NATO (cu noua sa Forță de Intervenție acceptată explicit la Varșovia, în septembrie 2002) se poate transforma în principalul instrument de combatere a terorismului și proliferării armelor de nimicire în masă, în Orientul Apropiat și Mijlociu. Noul Consiliu NATO – Rusia este în măsură să favorizeze un aport militar al Moscovei la gestionarea crizelor regionale, probabil în spațiile limitrofe frontierelor sale.

LIGA ARABĂ. Summit-ul din 2001 al Ligii Arabe, desfășurat la Amman (27 – 28 martie) s-a concentrat asupra situației din teritoriile palestiniene, raporturilor dintre Irak și Kuweit (încercându-se și obținerea unei rezoluții privind aceste raporturi) și politiciii noului prim-ministru israelian Ariel Sharon. În cadrul Summit-ului, Bagdadul a reușit să convingă liderii arabi de necesitatea ridicării embargoului (considerat de arabi, la presiunea lui Saddam Hussein, ca fiind “lipsit de fundament”) impuse acestei țări de SUA.

Declarația finală prevedea susținerea “cauzei palestiniene de către țările arabe” și “dreptul palestinienilor de a continua lupta împotriva ocupației”, precum și “tot sprijinul și ajutorul posibil pentru a fi capabili să-și recapete independența statului pe pământul lor național, cu Ierusalimul drept capitală” (Abdullah, regele Iordaniei). De asemenea, liderii arabi au convenit să sprijine cererea palestiniană referitoare la trimiterea de observatori internaționali în teritorii (măsură respinsă categoric de Israel). În noiembrie 2002, Liga Arabă a cerut Irakului să respecte Rezoluția 1441 pentru reluarea inspecțiilor ONU.

Consiliul de Cooperare al Golfului (Arabia Saudită, Bahrein, Emiratele Arabe Unite, Kuweit, Oman, Qatar

A fost stabilit în anul 1981, dar a devenit mai activ după insuccesul suferit în apărarea Kuweit-ului (la invazia irakiană din 1990); principalul partener este Uniunea Europeană. Statele CCG sunt printre cele mai mari importatoare de armamente, iar în anul 2000 au semnat un acord referitor la crearea unei forțe militare comune (de până la 25.000 de militari). Pentru a-și asigura securitatea împotriva mai puternicelor Iran și Irak, țările CCG se bazează și depind, în mare măsură, de ajutorul/suportul SUA și al Marii Britanii;

În ultimii doi ani, în cadrul CCG s-au stabilit măsuri pentru constituirea unui bloc economic puternic în regiunea Golfului Persic (semnarea acordurilor privind taxele vamale comune, pentru o piață și o monedă unică), prevăzut cu un Consiliu Suprem de Apărare și un Tratat de Apărare Comună.

Sprijinrea de către SUA a unui pol de putere regional după modelul democratic american în zona Peninsulei Arabice (pentru contracararea tendințelor izolaționiste și, totodată expansioniste, pe motive religioase ale Iranului și Irakului) a determinat Yemenul să-și anunțe candidatura la integrarea în cadrul Consiliului de Cooperare al Golfului. CCG sprijină însă demersurile lui Yasser Arafat, și se pronunță în favoarea cooperării dintre ONU și Irak în privința ridicării sancțiunilor economice.

3.3. Fundamentalismul islamic în Orientul Apropiat și Mijlociu

Întotdeauna religia a fost un factor important în istoria Orientului Mijlociu. Ierusalimul este locul sfânt al celor trei mari religii ale lumii: Creștinismul, Islamul și Iudaismul. Dominația asupra regiunii a fost exercitată alternativ de-a lungul secolelor, de către fiecare din cele trei religii.

Iudaismul a fost prima dintre cele trei religii care a dominat, în sens restrâns regiunea Orientului Apropiat și Mijlociu, apărând în secolul XIII î.C. în Canaan, zonă în care este plasat astăzi Israelul. Această regiune reprezintă

„Pământul Făgăduinței” promis – conform Torei- de către Dumnezeu „poporului ales”, poporului lui Israel. Prin cucerirea Ierusalimului de către romanii conduși de generalul Vespasian , începea noua dispersare a populației evreiești.

În jurul anului 30 d.C. creștinismul începe să aibă o influență serioasă în regiune, Israelul de astăzi păstrând încă multe din cele mai sfinte locuri ale creștinismului.

Islamul își face cunoscută influența, mai ales, intrarea pe scena Istoriei, prin Profetul Mohammed (570 d.C.) care adună locuitorii din zonă sub credința că „ nu există alt Dumnezeu decât Allah și Mohamed este profetul său”; de asemenea el încuraja convertirea creștinilor și a iudeilor din regiune, promovînd și toleranța. Cu timpul, tot mai multe comunități au aderat la noua religie, în preajma secolului IX, araba devenind principala limbă de circulație în Orientul Mijlociu.

În viziunea islamiștilor ortodocși, necredincioșii sunt o singură națiune: după cum consemnează tradiția. Scopul teocrației lui Allah este de a se răspândi la nivelul întregii lumi. „Ceilalți” trebuie convertiți pentru a servi legilor sale politico-religioase. Atât timp cât rămân necredincioși, „ceilalți” sunt inferiori și aserviți. Noțiunea de pace (*salem*) este exclusă și nu poate fi adusă în discuție decât în termenii unei convertiri la islam.

Cu excepția cruciadelor-secolele XI-XIII, Orientul Mijlociu a fost dominat de musulmani o perioadă de aproximativ paisprezece secole. Căderea Imperiului Otoman de după primul război mondial, a dus la reapariția stării conflictuale în regiune, evreii reclamând drepturi teritoriale, în special asupra Palestinei; crearea statului Israel, la 14 mai 1948, a alimentat tensiunile religioase deja existente, care s-au transformat în războaie duse în numele dreptului de posesiune a teritoriilor. Liderii religioși au adus argumente care să motiveze lupta pentru teritorii (Rabinul Meier Kahane, membru al Extremei drepte din Israel, asasinat la New York în 1990, afirma că „nu există mai multe mesaje în iudaism. Există doar unul. Și acest mesaj este să faci ceea ce vrea Dumnezeu. Uneori Dumnezeu vrea ca noi să mergem la război, alteori vrea să trăim în pace... Dar există numai un singur mesaj: Dumnezeu a vrut ca noi să venim în această țară și să întemeiem un stat evreiesc”). De aici până la apariția fanatismului religios nu a fost decât un pas.

Din punct de vedere doctrinar, până la incursiunile napoleoniene de la sfârșitul secolului XVIII, islamul intrase într-o acută stare de declin. Companiile napoleoniene au sporit îngrijorarea privind starea islamului, constituindu-se totodată într-un catalizator al tuturor dezbatărilor privind declinul său momentan. Doctrinile și instituțiile fundamentale , tradiționale erau amenințate de sistemul de valori seculare: liberal- naționaliștii aveau ca idee centrală individul și statul, idee ce contracararea copleșitoare a Creatorului și universului Său; ideologiile socialiste promiteau- contrar celor religioase- raiul pe pământ fără existența posibilității mântuirii în viața de apoi. Tot ceea ce intra până atunci sub incidența religiei este acum degradat, devalorizat într-o singură variabilă, în relațiile sociale. În spatele acestei transformări s-a aflat triumful economiei , tehnologiei și acțiunilor militare, majoritatea având ca punct de plecare Europa Occidentală.

Versiunile secolului XX ale secularismului, totalitarismul de stânga și dreapta, au dat și mai multe argumente islamiștilor pentru a condamna modelul occidental drept un model inaplicabil. Cu toate aceste critici, neo islamiștii au aplicat cu succes rețeta tehnologiei occidentale, combinată cu sistemul tradițional de valori. Pentru majoritatea islamiștilor, o soluție ar fi fost: fie să reformeze sistemul de valori prin modernizare, fie prin revitalizarea credinței și a practicilor primare ale religiei. Potrivit puritanilor islamici, nereușitele din trecut nu indică o slabă capacitate de adaptare la idei noi, ci erori apărute ca urmare a îndepărtării de ideile Profetului.

Se dezvoltă în regiune, însă, și ideologii ce au recuperat idei pozitive, cum ar fi „a treia cale” a lui Muamer Qaddafi. Chiar și regimuri cu un grad secular ridicat sau de dictatură militară au simțit nevoia de a-și legitima conducerea invocând principii islamice. Căutând să mențină controlul, islamul a fost de obicei folosit pentru a motiva acțiuni violente, de represiune asupra populației. Există și situația inversă: fundamentalistii islamici care recurg la violențe îndreptate împotriva conducerii laice care nu este destul de devotată principiilor teocratice atunci când ajunge la putere.. Această situație a fost identificată la musulmanii brethren în Egipt, precum și în Iordania și Siria, dar există și în țări nearabe, dar islamice, cum ar fi Turcia și Iran.

În ultimele decenii, islamul a devenit punct de referință al unei largi palete de activități politice, inițial în Orientul Apropiat și Mijlociu. Termenul de „Islam politic” a fost folosit de mulți cercetători și analiști pentru a putea diferenția explozia fără precedent a religiei islamice, cu implicații în politica seculară, și formele pioase de credință și ritual cuprinse în mai largul concept de „Islam”.

Islamul politic își manifestă influența asupra deciziilor politice, în dezvoltarea socio-culturală, dar este adeseori ineficient în încercarea de preluare a puterii. Campaniile mișcărilor radicale s-au desfășurat, în special, în domeniul socio-cultural, în jurul unor probleme ce vizau rolul femeii și al bărbatului în societate, fertilitatea, consumarea obiceiurilor, dar și acțiuni de marginalizare a creștinilor, cenzura filmelor, pieselor de teatru și a cărților. Ca urmare, practica religioasă strictă s-a răspândit, conducând la o presiune socială crescândă. Organizațiile islamice voluntare s-au înmulțit, iar mijloacele de popularizare a islamului s-au diversificat prin apelarea la mijloace media (casete audio, video, cd.)

Islamul posedă anumite particularități: scripturalism, puritanism, individualism, tendința spre regulă. De multe ori, acest islam puritan, regenerativ, fundamentalist, îndeplinește funcția naționalismului din alte regiuni: asigură o nouă imagine unor oameni care nu se mai identifică cu poziția lor în comunitate, clan sau trib. Acolo unde aceste forme nu mai sunt funcționale, cei ce le părăsesc sunt dornici să se alăture unei culturi ce le oferă identitate.

În spectrul reprezentat de sectele musulmane, shiismul este cel care se apropie cel mai mult de cultul personalității, opunându-se cultului egalitarist, din punct de vedere religios, al Legii. Cultul martiriului devine totuna cu cel al personalității. Pe cultul martiriului s-a sprijinit masiv mișcarea lui Khomeini, atunci când a trebuit să mobilizeze masele, dar a fost și primul abandonat politic de Khomeini, după victoria revoluției iraniene. Khomeini a redus islamul la

aplicarea Legii, a „sunnificat” shiismul. Organizarea politică shiită a devinit o republică sub autoritatea erudiților, diferența venind din faptul că nu se aplică voința poporului, ci voința divină, manifestată prin unica Lege: Sharia.

Lumea islamică este în ultima perioadă influențată de o percepție a islamului care a fost numită de către musulmanii moderați „wahhabism”. Cei implicați, însă, nu agreează această denumire preferând-o pe cea de „salafism”*. Nu este vorba despre o mișcare organizată, ci despre o viziune islamică care dă întâietate unei lecturi literale și puritane a Coranului, respingând chiar istoria lumii islamice din epoca ce a urmat celei a Profetului și a însoțitorilor săi. Este un fundamentalism care vrea să impună Sharia ca unică regulă de comportament uman și social, refuzând legătura cu orice formă de cultură ce s-ar putea dezvolta alături de cea strict religioasă (literatură, arte plastice). Această formă de islam se poziționează într-o opoziție clară față de creștinism și iudaism. Una din caracteristicile sale principale este trasarea unei linii de demarcație între adevărata religie (*din*) și impietate (*kufur*), linie care e trasată frecvent în interiorul comunităților musulmane.

Wahhabismul saudit fondat de Abd-el Wahhab (1703-1791) încurajează scripturalismul, refuzând contactul cu orice nu aparține de islam, fiind constituit ca reacție la alte școli islamice, nu contra Occidentului. Sauditii au jucat un rol cheie în răspândirea fundamentalismului modern. Naționalismul arab, shiismul iranian au încurajat, în planul religios, un tip de islam sunnit doctrinal, conservator, foarte ostil, însă, formelor occidentale de civilizație (ierarhia religioasă în Arabia Saudită este independentă de Casa Saud). Sauditii au răspândit wahhabismul, acesta fiind adoptat și de alte școli. Conținutul pedagogic este restrâns în favoarea manualelor despre *fiqh* (dreptul aplicat) și *ibadat* (devotamentul). Principala activitate a profesorilor este *fatma* (consultarea juridică) și redactarea de tratate despre ceea ce este permis și interzis, care sunt apoi difuzate fie sub formă de broșuri cu tentă didactică, fie în formă electronică pe Internet. Sauditii au întrebunțat mare parte a puterii lor financiare pentru difuzarea acestui tip de învățătură. Organizații precum „Rabita” (Liga Islamică Mondială) sau „Da’wah”, au acționat în direcția dezvoltării institutelor islamice, *madrasede*, susținute financiar de către bănci islamice saudite ori de către oameni de afaceri îndemnați să plătească impozitul islamic (*zakât*) către aceste instituții.

Fundamentalistii islamici, în ansamblul lor, vizează atât comunități, cât și indivizi izolați în căutarea unei apartenențe, identități. Această tendință de islamizare globală ce pleacă de la ideea unei comunități musulmane universale, poate fi realizată, din punct de vedere al noilor fundamentalisti, prin îndepărtarea culturii dominante-cea occidentală, cu precădere a formei sale americane. Realizarea UMMA-comunitate integrală- înseamnă universalizarea islamului, cu musulmani a caror identitate nu va depinde niciodată de teritoriu sau națiune. Apariția unui sistem secular, care să exercite un control asupra statului, ar însemna ca acest sistem să fie situat deasupra UMMA, ceea ce ar fi o impietate. Statul poate fi obligat să răspundă pentru încălcarea Legii sau pentru nereușita în aplicarea ei, dar nu în fața unui sistem impus de voința populară opusă voinței divine. În viziunea UMMA, singurul liant ce unește societatea este cel al

---

* Termenul trimite la adepții islamului salafilor, islamul însoțitorilor profetului.

credinței. Ibn Khaldun enunța această definiție a statului: „Statul este instituția ce împiedică orice injustiție în afara celei comise de el însuși.”

La 24 noiembrie 2002, publicația „The Guardian” a făcut cunoscute principalele obiective de luptă și justificările doctrinare ale liderului Ben Laden, „inamicul public nr. 1” al luptei împotriva terorismului internațional. În viziunea lui Ben Laden, cei ultragiați au dreptul de a lupta cu armele, și Allah îi protejează. Lupta împotriva „necredincioșilor” este o lovitură aplicată lui „Satan”. SUA se fac vinovate de înființarea și susținerea statului Israel și de ajutorul oferit „evreilor” în Palestina. În plus, SUA a aprobat represiunile antimusulmane din Somalia, Cecenia, Kashmirul Indian, au patronat regimurile antiislamice, au „jefuit” petrolul „poporului musulman” etc. SUA sunt, deci „agresoare” și împotriva lor trebuie purtat un neîntrerupt „Jihad”. Efortul armat al Al Qaeda urmărește și: islamizarea întregii lumi, purificarea civilizației prin supunerea față de „Sharia”, consolidarea „Națiunii Islamice”(„națiunea monoteismului, a onoarei și respectului, a martiriului, victoriei și succesului”). Discursul lui Ben Laden este o respingere în bloc a civilizației occidentale, cu elemente de critică a experienței politice sovietice și cu puternice accente antisemite. „Împărăția lui Allah” va trebui să succeadă dominației „rasei albe”, „bolnave” și „necredincioase”, și lupta armată împotriva apărătorilor ei este pe deplin justificată. Bogații și săracii, albi, negri și galbenii nu se vor reconcilia decât acceptând „Legea lui Allah”.

Oliver Roy* este de părere însă, că radicalismul politic islamic nu este o consecință directă a acestor tendințe religioase, ci că, mai degrabă, se constituie într-un factor suplimentar adăugat islamizării, într-un spațiu de contestare anti-imperialistă și a lumii a treia. Nu pare a exista, totuși, o legătură explicită între răspândirea fundamentalismului și terorism, deși există un spațiu comun ambelor, wahhabismul saudit fiind cel mai potrivit exemplu.

Minoritățile religioase și etnice au influențat semnificativ evoluția politică, economică, culturală și ideologică a Orientului Mijlociu. Relațiile minorităților cu populațiile majoritare musulmane au urmat trase oscilante de la o țară la alta. În unele cazuri, părți ale diferitelor comunități religioase și/sau etnice mai puțin numeroase au fost integrate progresiv în societatea națională. În altele, tensiunile etnice, naționaliste, religioase sau sectare au fost acutizate prin violențe și uneori războaie.

În Orientul Mijlociu, cele mai multe dintre minoritățile etnice sau religioase au rădăcini istorice străvechi: comunități religioase cum ar fi *coptii* în Egipt, *asirienii* și *kurzii* în Mesopotamia, *evreii* în Palestina, *shiiții* în Irak și Liban, *alamiți* în Siria sau diferite secte creștine din regiune. Alte comunități sau minorități au apărut prin migrație, de-a lungul timpului. Dacă sub dominație otomană statutul legal, politic și social al diferitelor minorități era în general determinat de afilierea religioasă și nu etnică, în secolul XIX intervin schimbări în pozițiile și relațiile dintre comunitățile religioase importante, care au fost influențate, în mare parte, de reformele otomane întreprinse în scopul îmbunătățirii situației administrative, economice, bazate în majoritate pe idei europene. Aceste reforme au fost însoțite de violențe și au contribuit la apariția unor mișcări naționale, în special în Siria și Liban.

---

* în „L'Echec de l'islam politique”, Seuil, Paris, 1992

IODANIA. Regatul Hashemit a constituit pentru Orientul Mijlociu un exemplu al integrării pașnice a minorităților religioase și etnice în statul-națiune. Ne referim aici la comunitățile relativ restrânse de arabi creștini sau nearabi circassieni. Acest proces de integrare continuă și poate avea rezultate atâta timp cât monarhia exercită un control puternic, pe baze constituționale, pe calea procesului de democratizare în care s-a angajat.

EGIPT. Cu străvechi origini egiptene, minoritatea *coptă* a împărtășit viața socială și culturală cu majoritatea musulmană. Ca cea mai numeroasă minoritate din Egipt *coptii* ortodocși ar fi putut avea parte de același proces pașnic de integrare ca și creștinii din Iordania. Început în secolul XIX, acest proces a fost împiedicat de acțiunile militanților musulmani, ducând astfel la creșterea tensiunilor dintre musulmani și creștini. Starea de anxietate a comunității copte s-a acutizat în secolul XX. Oscilarea între integrare și respingere a avut ca apogeu starea de izolare. Situația a înregistrat o îmbunătățire după mijlocul anilor '90, când forțele de securitate egiptene au început să se implice în stoparea multora dintre violențele îndreptate împotriva creștinilor. Membrii minorității copte continuă să fie supuși unui tratament discriminatoriu în ceea ce privește funcțiile în anumite instituții ale statului, în sectorul public și sistemul educațional. Ca urmare a acestei marginalizări, cazurile de emigrare au crescut. Președintele egiptean Hosni Mubarak a dat de înțeles că este preocupat de situația grea a minorității copte, însă atâta timp cât influența grupurilor democratice, liberale și seculare rămâne slabă, aproape neînsemnată, statul va fi incapabil să ofere membrilor minorității copte drepturi depline. O intervenție din partea SUA, în sprijinul minorității copte este puțin probabilă, Egiptul având importanță strategică pentru acestea.

Israel. În Israel, mai mult de un milion de locuitori, ceea ce reprezintă aproximativ 18.8% din populația totală, nu sunt evrei..Deși sunt definiți colectiv ca cetățeni arabi ai Israelului, există mai multe grupuri care deși folosesc limba arabă, fiecare are caracteristici deosebite:

- **arabi musulmani**, aproximativ 780.000, dintre care cei mai mulți sunt sunniți, constituie un 76% din populația care nu e de origine evreiască. Cea mai mare parte a lor este concentrată în partea de nord a țării, răspândită la sate sau în orășelele mai mici.
- **arabii beduini** reprezintă circa 10 procente din totalul populației musulmane, fiind împărțiți în aproape 30 de triburi, cele mai multe răspândite pe o zonă extinsă în sud. Foști păstori nomazi, beduinii traversează o perioadă de tranziție de la organizarea tribală la forme permanente de organizare sedentară, integrându-se progresiv în forța de muncă israeliană.

- **arabii creștini** sunt, ca număr, al doilea grup minoritar din Israel- aproximativ 150.000-locuind mai ales în zonele urbane (Nazareth, Shfar'am și Haifa). Majoritatea creștinilor este afiliată bisericilor astfel: Greco-Catolică 42%, Ortodoxă 32%, Romano-Catolică 16%.
- **druzii**, aproximativ 80.000, vorbitori de arabă, răspândiți în peste 20 de sate din nordul Israelului, constituie din punct de vedere religios, cultural și social o comunitate aparte. Religia druzilor nu este accesibilă celor din afara comunității, cel mai cunoscut aspect al filosofiei acestei religii fiind conceptul de *taqiyya*, care cheamă la loialitate deplină a adeptilor față de guvernul țării în care locuiesc.
- **circassienii**, într-un număr de circa 3.000, concentrați în două sate din nord, sunt musulmani sunniți, deși nu au origini arabe și nici nu împărtășesc moștenirea culturală a majorității comunității islamice. Păstrându-și totuși o identitate etnică distinctă, reușesc să participe la activitățile economice și naționale ale Israelului, fără a fi asimilați de către comunitățile evreiești sau de către cele musulmane.

În timpul primelor două decenii de independență, Israelul a tratat minoritatea arabă ca potențial element subversiv și a impus restricții stricte în ceea ce privea arabii israelieni. Pe măsură ce autoritatea statului a crescut, cetățenilor arabi li s-au acordat treptat drepturi egale, cetățenii arabi nemaifiind văzuți ca o minoritate ci ca și comunitate religioasă separată, care s-ar putea adapta, chiar integra în statul evreu. Comunitatea care s-a adaptat cel mai bine a fost cea a druzilor.

Liban. După 1943, pentru câteva decenii, creștinii maroniți, musulmanii shiiti și sunniții au cooperat în Liban, conform principiilor pluralismului, într-un regim de cvasi-democrație în care dominau maroniții. Înclinarea balanței demografice în favoarea musulmanilor, radicalizarea naționalismului arab, prezența militară palestiniană, toate acestea, corelate cu intervențiile Siriei și Israelului, au făcut ca maroniții să adopte o atitudine defensiv-militantă care a culminat cu războiul civil religios dintre 1975-1990. După război, numărul musulmanilor din instituțiile guvernamentale a crescut, sub supraveghere siriană. Sub anumite aspecte, însă, situația rămâne similară celei dinaintea războiului civil, tendințele sectare păstrându-se la un nivel ridicat. Aceste tendințe sunt totuși contrabalansate de reușita alianțelor dintre shiiti, sunniți, druzi și creștini de a intra în parlament. Singura provocare a acestui sistem politic rămâne dorința „Hezbollahului” de a transforma Libanul într-un stat islamic.

Irak. În Irak, regimul minorității sunnite Baas conduce o comunitate shiită- ce însumează mai mult de 50% din populație-și o minoritate kurdă ce constituie aproximativ 20% din numărul total al locuitorilor acestei țări. Persistența naționalismului kurd a fost favorizată și de topografia zonei înalte și accidentate din nordul și nord-estul țării, care este locuită de kurzi.

În 1991 militanții shiiti s-au revoltat împotriva guvernării, însă regimul brutal impus de Saddam Hussein a zdrobit aceste luări de poziție, astfel încât, în prezent, tot mai mulți shiiti irakieni optează pentru integrare, deci și pentru participare în sistemul politic și socio-economic.

În ceea ce privește populația kurdă, aceasta, prin vocea naționaliștilor kurzi, rareori au cerut independența față de Irak, dorind mai degrabă autonomie politico-teritorială, administrativă, reprezentare în instituțiile statului și o împărțire echitabilă a veniturilor obținute în contul petrolului din Kurdistan. Statutul kurzilor din Irak depinde în mare măsură de pozițiile și politicile adoptate de puterile internaționale. O entitate kurdă independentă în Irak nu ar conveni nici Turciei, pentru că ar crea precedent pentru propria populație de origine kurdă. Mai mult, unii analiști afirmă că regimul irakian al lui Saddam Hussein, în opoziția sa vehementă față de separatismul kurd, ar face mai degrabă concesii populației shiite pentru a găsi un aliat împotriva kurzilor.

În regiunea Orientului Mijlociu s-a observat faptul că membrii comunităților creștine din clasele superioare sau de mijloc s-au integrat în societăți cu un grad secular mai ridicat (Iordania, Siria, Irak, iar uneori Egipt). În țări cu puternice mișcări sau politici islamice, creștinii sunt tratați cu suspiciune, deseori cu violență. Dacă cele mai multe minorități religioase par a se integra într-o formă sau alta în statul națiune, nu același lucru se întâmplă cu minoritățile etnice (minoritatea kurdă, de exemplu) care continuă lupta pentru autoguvernare în condiții democratice.

3.4. TENSIUNI, CRIZE, CONFLICTE

A. Problema kurdă:

La jumătatea secolului al XX-lea, kurzii numărau aproximativ 30 de milioane de oameni, cea mai mare parte trăind în Turcia (16 milioane), Iran (8 milioane) și Irak (4 milioane) și, probabil, 200.000 în republicile ex-sovietice.

Campania teroristă a PKK – cea mai activă organizație kurdă – pare să fi fost lansată în anul 1985, atacurile nefiind efectuate numai asupra obiectivelor turcești (ținte predilecte: forțele guvernamentale de securitate din Turcia și obiectivele turcești din Europa Occidentală), ci și împotriva intereselor străine în Turcia. PKK include mai multe facțiuni: Frontul de Eliberare Națională a Kurdistanului (ENRK), Aripa de Răzbunare Metropolitană, Armata de Eliberare a Poporului din Kurdistan (ARKG) și este finanțat, în parte, din “taxe revoluționare” solicitate de la populația kurdă și din activitățile de distribuire a heroinei în întreaga lume. Datorită faptului că Siria sprijină funcționarea PKK și a altor organizații teroriste pe teritoriul său, între Turcia și Siria există diferende destul de grave.

În Irak, unde există o semnificativă minoritate kurdă, activează PDK (Partidul Democrat din Kurdistan), condus de clanul Barzani și UPK (Uniunea Patriotică din Kurdistan), în frunte cu familia Talabani. Ambele se opun implantării PKK în zonă; PDK a susținut chiar forțele turcești în raidurile lor împotriva bazelor PKK din nordul Irakului. Între gherilele PKK și cele UPK s-au semnalat repetate ciocniri. Kurzii din Turcia sunt în majoritate sunniți; există, însă

și aleviții, o “sectă” cu elemente islamice și neislamice de credință, mult timp sprijinitoare a kemalismului (în ultimii ani cu elemente radicale de stânga în cadrul ei). Sunniții majoritari trăiesc încă în structuri tribale (în frunte cu șefi laici și religioși, șeici).

După capturarea liderului Abdullah Ocalan (februarie 1999), acțiunile de gherilă s-au redus ca intensitate în Turcia. Ocalan și-a manifestat, recent, sprijinul pentru kemalism și pentru cooperarea între guvern și kurzi. PKK pare să opteze pentru obținerea “autonomiei culturale” și ulterior, pentru garantarea unui statut de autonomie, în zonele cu majoritate kurdă, asemănător cu cel al Corsicei, în cadrul Republicii Franceze. Pe de altă parte, lideri kurzi, apreciază că planurile guvernamentale de dezvoltare (Proiectul Anatolia – ce presupun abandonarea a 200 de localități în perspectiva construirii unui vast sistem hidroenergetic și de irigații) – vizează eliminarea prezenței fizice a kurzilor din regiune. În același sens, sunt interpretate și semnalele unei apropieri turco-siriene (2000 – 2002); oricum, înțelegerile de la Adana (1998) dintre Turcia și Siria au privat PKK de baze externe de absolută necesitate și au determinat expulzarea lui Ocalan din Siria. Blocajul actual în rezolvarea problemei kurde se răsfrânge negativ și asupra procesului de integrare a Ankarei în UE (pe lângă problema kurdă, Ankara se confruntă și cu dinamizarea islamismului fundamentalist – Partidul Virtuții și a naționalismului laic – MHP sau Partidul Acțiunii Naționaliste).

Procesul de disidență crescândă a populației kurde în dorința creării unui stat independent – Kurdistan – la interferența frontierelor cu Iranul, Irakul, Siria și Caucazul, are toate motivele să-i neliniștească pe strategii occidentali, care urmăresc să se bazeze în această regiune a lumii pe stabilitatea Turciei. Totuși, noul guvern islamic moderat de la Ankara a făcut un gest de bunăvoință, ridicând starea de asediu din provinciile locuite de kurzi (în noiembrie-decembrie 2002).

B. Problema palestiniană

Criza palestiniano – israeliană a luat noi dimensiuni în 2002. În primul rând, pe fundalul întăririi orientării dure în Israel, “Intifada” a continuat, dublată de serii de atentate sinucigașe extrem de periculoase. Regimul Ariel Sharon a replicat cu vigoare: în aprilie 2002, armata israeliană a atacat teritoriile palestinene, reproșându-i lui Arafat incapacitatea de a respecta Acordurile de la Oslo, din 1993 și de a controla mișcările extremiste “ Hamas ” și “ Jihadul Islamic ”. În acest context, acțiunile Israelului au încălcat Rezoluția ONU nr. 1397 (din martie), promovată de SUA, care reiterează principiile edificării statului palestinian și ale reglementării pașnice a conflictului israeliano – palestinian.

Problema palestiniană se complică și prin disensiunile din cadrul Autorității Palestiniene, precum și prin dezacordurile dintre aceasta și diasporă sau dintre arabii moderați și fundamentalistii islamici. Vârsta înaintată a lui Arafat (72 ani) și necunoscutele succesiunii sale, mențin un spațiu al incertitudinii la nivelul superior al Autorității Palestiniene.

Întâlnirea arabă de la Beirut, din 27 – 28 martie 2002, a adoptat, pe de altă parte, “planul de pace” al prințului moștenitor Abdallah Ben Abdelaziz al Arabiei

Saudite: recunoașterea Israelului, retragerea armatei israeliene în frontierele de la 4 iunie 1967; crearea statului palestinian. Liderii arabi l-au acuzat pe Sharon că urmărește, în fapt, să creeze o “rețea de bantustane palestiniene”, într-o “masă de colonii evreiești”. Ieșirea din criză este greu de întrevăzut în condițiile în care atât palestinienii, cât și israelienii sunt împinși de escaladarea violențelor armate spre poziții ireconciliabile (“La Monde”, 9 aprilie 2002). UE a aderat la planul saudit (care include și problema revenirii în țară a refugiaților); SUA și Israelul a rămas în expectativă.

La 24 iunie, președintele G. Bush s-a pronunțat din nou în favoarea existenței unui stat palestinian, înființat prin negocieri directe israeliano – palestiniene, fără condiții palestiniene prealabile. În ziua de 22 iulie, armata israeliană a lovit Ghaza și a ucis un cunoscut lider “ Hamas”, cu toate că organizația sa era dispusă să înceteze atacurile sinucigașe. La 10 august, 12 organizații palestiniene au ajuns la o înțelegere referitoare la un proiect comun de edificare a unui stat independent, diferit de “planul Hamas”. Câteva zile mai târziu, la 18 august, înalți “demnitari israelieni și palestinieni au semnat un protocol de securitate în Gaza. La 17 septembrie, „Cvartetul”(SUA, UE, ONU și F. Rusă a propus un plan de pace centrat pe recunoașterea în etape, a statului independent palestinian.

Criza politică din Israel, din toamna 2002, s-a aplanat pe moment prin întărirea grupărilor naționaliste de la guvernare și anunțarea alegerilor generale pentru ianuarie 2003. Autoritățile palestiniene acuză însă guvernul A. Sharon că, sub pretextul combaterii terorismului plănuiește, încă din august, transferarea forțată a neevreilor din Cisiordania în Iordania. Remanierea guvernamentală de la sfârșitul lunii octombrie l-a propulsat în funcția de ministru al Apărării pe durul și controversatul general S. Mofaz, iar la Externe pe B. Netanyahu (laburistii au părăsit coaliția de la putere). Între timp, atentatele sinucigașe și ripostele violente ale armatei israeliene au continuat să rețină atenția agențiilor internaționale de presă. Spre mijlocul lunii noiembrie, A. Sharon- candidat Likud la alegerile generale- a reiterat poziția sa față de palestinieni: recunoașterea statului acestora pe o suprafață de 42% din Cisiordania. Atentatul de la Hebron, din 15 noiembrie a inflammat din nou criza israeliano-palestiniană. „Cvartetul” a continuat să preseze ambele părți în conflict pentru a se ajunge la adoptarea unui plan concret de pace. La 25 noiembrie, un val de atentate antiisraeliene s-a înregistrat în Kenia și Israel, cu participarea Al Qaeda (din septembrie 2002 au căzut victimă conflictelor armate 1998 de palestinieni și 672 de israelieni). În plan diplomatic, veto-ul SUA de respingere a unei rezoluții ONU (3 decembrie 2002)- care declara nule hotărârile Israelului de menținere a colonizărilor și mutare a Capitalei la Ierusalim- au provocat indignare în tabăra palestiniană, dar și nemulțumirile reprezentanților UE, F. Ruse și Chinei. Imediat, A. Sharon a prezentat o schiță de plan de pace: crearea unui stat palestinian, fără Arafat și fără forțe armate, dacă palestinienii renunță la terorism și Ierusalim. Premierul britanic, T. Blair, a anunțat, la mijlocul lunii decembrie 2002, o apropiată reuniune internațională de pace, la Londra.

În plan mai larg, exprimările și manifestările fundamentalismului islamic palestinian („ Hamas”, „Hezbollahul” palestinian, „ Jihadul Islamic” etc.) afectează

În mod negativ tentativele politice de stabilizare a situației tensionate în plan regional, în anul 2001 înregistrându-se 5353 de atacuri armate asupra personalului IDF (Israel Defence Forces) și asupra civililor israelieni, 1215 de civili și 531 de militari fiind răniți.

C. Problema libaneză

Situația haotică și războiul civil au permis militanților islamici din Iran să-și stabilească un bastion și să-și creeze un grup radical. „Hezbollahul” libanez (partidul lui Dumnezeu/Allah, considerat ca o grupare teroristă de Departamentul de stat al SUA) – constituie și în prezent o forță deloc neglijabilă în Libanul de Sud.

Problema refugiaților palestinieni pe teritoriul Libanului, complică raporturile interne în Liban și relațiile Libanului cu Israelul și alte state arabe.

D. Fundamentalismul islamic

Este ridicat la rangul de doctrină conducătoare în Iran. După 11 septembrie, Iranul – inclus de președintele G. W. Bush în “axa Răului” – părea să evolueze spre obținerea de sprijin din Federația Rusă și China și încearcă să-și reglementeze relația cu Irakul, pe o platformă antiamericană. Luări de poziție mai noi, inclusiv ale unor lideri conservatori, atestă modificări sensibile de orientare la Teheran: Iranul a susținut Alianța Antiteroristă în Afganistan; pe de altă parte, Iranul revendică o anumită influență în Asia Centrală, în comunitățile vorbitoare de dialecte ale *parsei*; în interior, grupările moderate și laice câștigă teren în structurile statului și se intensifică contactele diplomatice cu SUA, în eventualitatea unei campanii în Irak; islamiștii moderni din Iran caută să orienteze țara spre Occident și să lărgească influența în comunitățile shiite din Irak și din statele Golfului. Ostilitatea shiitilor față de wahhabism se mulează pe vechea dispută cu Arabia Saudită pentru întâietate în lumea musulmană și în Golf și facilitează o posibilă raliere la orientarea SUA de combatere a Irakului și a grupării Al Qaeda (condusă de fundamentalisti din Arabia Saudită).

E. Problema Irakului

SUA consideră că Saddam Hussein nu urmărește o politică sinceră de respectare a hotărârilor ONU, și preconizează înlăturarea sa de la putere, ca susținător al terorismului internațional. În noiembrie 2002, Rezoluția ONU 1441 a determinat reluarea inspecțiilor internaționale în Irak, dar SUA tratează cu neîncredere comportamentul Bagdadului, pregătindu-se pentru o rezolvare radicală a „crizei regimului Hussein”. La mijlocul lunii decembrie 2002, opoziția irakiană unită a stabilit o formulă de guvernare federală și democratică post-Hussein.

Pe de altă parte, Irakul deși nu mai continuă să blocheze inspecțiile ONU, își menține o atitudine ce tensionează la maximum relațiile sale cu SUA.

F. Terorismul internațional

Orientul Apropiat și Mijlociu reprezintă principalul spațiu de acțiune al grupărilor și mișcărilor teroriste și fundamentalist islamice: „Abu-Nidal”(Israel,

Gaza, Cisiordania), „Grupul Islamic Egiptean”(sau Armat GIA, în Egipt), „Hammas”(Israel, Gaza, Cisiordania), „Al Qaeda”(în principal în Afghanistan, Pakistan, Africa de Est, Yemen, Irak), „Hezbollah”(Liban, Israel, Gaza, Cisiordania), „Brigada Martirilor Al-Aqsa”(Israel, Gaza, Cisiordania), „Jihadul Islamic”(Israel, Gaza, Cisiordania), „Frontul de Eliberare a Palestinei”(Irak). Forțe Al Qaeda acționează în prezent împotriva administrației autonome kurde din Irak; informații semioficiale indică sprijinul unor personalități politice și oameni de afaceri din Arabia Saudită pentru Al Qaeda. Studiile de specialitate din ultimul timp sugerează cristalizarea unei „mari coaliții” teroriste (sprijinită financiar de anumite cercuri de afaceri din Egipt, Liban, Arabia Saudită, Irak, Iran?, statele Golfului), ce susține un tip de „război civilizațional” împotriva SUA și Occidentului. La începutul lunii decembrie 2002, șeicul Sayed Hassan Nasrallah, liderul „Hezbollah” a chemat lumea musulmană la declanșarea unei campanii „mondiale sinucigașe” împotriva Occidentului. Un studiu al Rand Corporation, de la sfârșitul anului 2002, evidențiază rolul foarte activ al saudiților, inclusiv al unor membri ai familiei regale, în organizarea, finanțarea și conducerea „Coaliției teroriste fundamentaliste”.

În replică, SUA au lansat încă din septembrie 2001 lupta de durată contra terorismului internațional, și în decembrie 2002 o Inițiativă de democratizare a Orientului Apropiat și Mijlociu ce ar include: democratizarea societății, încurajarea cercurilor musulmane moderate (precum în Turcia) și a partidelor laice, remodelarea geopolitică a regiunii (în Irak și probabil în Arabia Saudită și Iran), restructurarea „ordinii energetice internaționale” și diminuarea rolului de monopol jucat de OPEC etc. În același timp, după Summitul de la Praga, din noiembrie 2002, Washingtonul a ținut să se asigure de sprijinul politic și militar al NATO, UE, și F.Ruse împotriva terorismului internațional din Orientul Apropiat și Mijlociu. La 11 noiembrie SUA au declarat oficial că ar putea recurge și la arme nucleare împotriva forțelor teroriste.

Alte prezențe militare în spațiul Orientului Apropiat și Mijlociu

Prin Turcia, flancul sudic NATO se înscrie solid în Orientul Apropiat și Mijlociu. Forțe aeriene și navale NATO staționează în Mediterana de Est și de Sud. Forțe terestre, unități navale și aeriene occidentale sunt semnalate în Kuweit, Arabia Saudită, zona Golfului, precum și în Georgia, Afghanistan, Pakistan, și în fostele republici sovietice din Asia Centrală. Prezența lor pare a indica intenția SUA, NATO și UE de a se implica mai direct și într-un sens major, alături de Federația Rusă, în redimensionarea stabilității și securității regionale.

4.FACTORUL RELIGIOS ÎN MEDIUL DE SECURITATE

Religia, în anumite situații, poate deveni o sursă de conflict armat.

1. Condițiile suficient necesare pentru transformarea religiei în factor de generare a conflictelor armate pot fi: existența într-un spațiu, la un moment-dat, a unor puternice discriminări religioase; combinarea discriminărilor religioase cu cele etnico-culturale și politice și cu

decalajele economico-sociale; prozelitismul religios agresiv și violent; fundamentalismul religios, cu precădere, islamic etc.

2. Factorii care stimulează și agravează conflictele religioase:

- a) Polaritatea sistemului politic (cristalizarea și funcționarea unei puteri centrale omnipotente și exclusiviste).
- b) Instituții politico-administrative slabe, ineficiente, corupte, nefuncționale
- c) Gradul slab de materializare a coerenței social-economice (decalaje sociale periculoase, grefate pe tribalism, regionalism, antagonisme etno-culturale și religioase). Diferențe de status.
- d) Slăbiciunile regimului democratic, ale societății civile și anemica dezvoltare a spiritului public.
- e) Un grad ridicat de inamiciție între grupările etno-religioase, între frontierele unui stat, între state sau între provincii din state diferite.
- f) Orizonturi de așteptare lipsite de realism ale unor grupuri religioase ori etno-culturale și religioase, cu percepții nejuste ale oportunităților și amenințărilor.
- g) Degradarea sau prăbușirea așteptărilor unor grupuri etno-culturale și religioase.
- h) Intervenții externe (armate, politice, religioase, teroriste, fundamentaliste) în state sau complexe religioase de securitate.
- i) Tradiția istorică.
- j) Voința de conflict a puterii sau a grupurilor sociale, etno-culturale și religioase. În mediile academice se discută frecvent dacă voința de conflict trebuie introdusă sau nu în categoria condițiilor necesare declanșării conflictelor.

3. Factori inhibitori

- a) Regim politic democratic, pluralism etnic, religios și cultural
- b) Putere centrală democratică și administrație publică eficientă
- c) Spirit public dezvoltat, societate civilă maturizată
- d) Coerență social-economică
- e) Status social stabil.
- f) Grad scăzut de inamiciție între grupurile sociale din stat și dintre state
- g) Tradiția istorică
- h) Lipsa voinței de conflict

4. Scopuri și obiective

- a) Pur religioase (cazuri izolate, întâlnite, în special, în interiorul unor arii cultural-religioase relativ unitare – în lumea islamică, de pildă, sau în zone în care se confruntă grupuri unitar-etnice, dar antagonist-religioase).
- b) Etnico-culturale, etnico-politice și religioase (sunt predominante). De cele mai multe ori se vizează: obținerea egalității etnico-religioase; obținerea independenței politice, exprimată de o ideologie religioasă; edificarea unei societăți și a unui stat fundamentalist religios; susținerea unor „revoluții religioase”

(islamică) și combaterea „noilor imperialisme” prin mijloace teroriste și de altă natură.

5. Forme de conflict

- a) Acțiuni paramilitare inclusiv de tip gherilă sau „intifada”
- b) Acțiuni de tip terorist (intern și internațional)
- c) Război etno-religios clasic (Bosnia-Herțegovina)
- d) Acțiuni combinate (gherilă, terorism, război etno-religios clasic).

6. Timp și spațiu

- a) În mediul rural, urban sau în ambele
- b) Pe spații strict limitate, în interiorul unui stat
- c) Pe spații largi, pe teritoriul mai multor state, la nivel regional sau global
- d) Limitate în timp
- e) Nelimitate în timp

7. Gestionarea conflictelor

- a) Gestionarea politică internă, însoțită de reforme democratice (eficientă)
- b) Gestionarea politico-militară internă, preponderent violentă (ineficientă).
- c) Internaționalizarea conflictelor și gestionare internațională, cu mijloace politice sau politico-militare inclusiv prin operații de pace. Tendința actuală este de elaborare a unor norme și de creare a unor mecanisme internaționale de prevenire, gestionare a conflictelor violente și de reconstrucție post-conflict.

Observații

În cazurile analizate, conflictele religioase se prezintă arareori în formă pură. În cele mai multe situații, scopurile, obiectivele, formele de materializare ale conflictelor sunt complexe, factorul religios fiind preponderent sau nu.

În cazurile în care apartenența la o religie devine element esențial sau important de identificare a unui grup social (în special a identității naționale) conflictele politico-militare au caracter religios pregnant sau preponderent; și în situația în care grupuri sociale defavorizante în cadrul unor societăți se identifică cu o religie, conflictele violente dintre „favorizați” și „defavorizați” iau forma conflictelor religioase. În societățile cu nivel redus de maturizare a națiunii moderne, religia oferă susținere ideologică pentru realizarea unor platforme politice în vederea realizării unor coeziuni statale sau regionale (acolo unde predomină încă structurile tribale și de clan). Pe de altă parte, anumite grupuri politice internaționale recurg la religie pentru a-și legitima programele și acțiunile „antimondialiste” și „antiimperialiste” (fundamentalismul islamic de tip Al Qaeda care brodează pe tema conflictului civilizațional împotriva Occidentului „materialist” și „satanic”).

Conflictele etno-religioase din Balcani, Caucaz, Asia Centrală, Orientul Apropiat și

Mijlociu

Conflictul	Caracter religios	Extindere în timp și spațiu	Formă	Scopuri și direcție	Soluții	Perspectiv e
1	2	3	4	5	6	7
Bosnia-Herțegovina	catolici ortodocși musulmani croați , sârbi, sârbi caracter religios	- Balcani - istoric violent 1992-1996 - local	- război etno- religios	- excludere reciprocă și alipire la Croația sau Serbia - crearea unui bloc musulman în Balcani	- internațională; politico- militară	- asociate cu stabilizarea Balcanilor și racordarea lor la spațiul euro- atlantic.
<i>Kosovo</i>	ortodocși, musulmani sârbi și albanezi caracter religios pregnant	-Balcani -istoric -violent 1999-2000 -local	-gherilă și terorism local	-excluderea reciprocă -crearea unui stat musulman independent și alipirea la Albania	- internațională; politico- militară	- asociate cu stabilizarea Balcanilor și racordarea lor la spațiul euro- atlantic.
Nagorno-Karabah	ortodocși, musulmani armeni monofiți, musulmani azeri caracter religios pregnant	-Caucaz -1990- în curs de desfășurare; reglementare vremelnică prin intervenția militară neoficială a Armeniei -local	-război etno- religios și intervenție neoficială a forțelor de „voluntari armeni”.	-excludere reciprocă și alipirea la Armenia sau Azerbaidjan	-intervenție militară neoficială a Armeniei	-focar de destabilizar e regională.
<i>Abhazia</i>	musulmani ortodocși abhazi, georgieni caracter religios pregnant	-Caucaz -1990 în curs de desfășurare -local	-război limitat etno- religios	-separarea în fapt a Abhaziei de Georgia	-acceptarea autonomiei Abhaziei cu garanția politico- militară a Rusiei	-focar de destabilizar e regională.
<i>Cecenia</i>	musulmani, ortodocși cecenii (și conflicte între sunniți și wahhabiți) ruși -caracter religios pregnant	-Caucaz -1994-1996 -1999 în curs de desfășurare -local	-război clasic și de gherilă cu accente religioase	-independența Ceceniei și crearea unui stat islamic	-intervenția militară a Rusiei și crearea unei administrații autonome	-focar de destabilizar e regională.

Asia Centrală	musulmani și state seculare/ musulmani sunniți și fundamen – taliști uzbeci, turkmeni, tadjici -caracter religios preponderent	-După 1990, spațiu de instabilitate permanentă -regional	-Gherilă și terorism fundamen – talist (Uzbekistan, Tadjikistan, Kârgâstan)	-crearea unui „califat” în Valea Fergana -impunerea puterii seculare moderne	-acțiune politico-militară a statelor independente din Asia Centrală -asistență a F. Ruse și CSI -sprijin politico-militar din SUA și Occident	Zona sub control politico-militar internațional (F. Rusă, SUA, China) -rămâne focar de destabilizare internă
Israel Palestina	mozaic i/musulmani shiiti și sunniți evrei și arabi; -caracter religios moderat	-local, cu rezonanță regională -început în 1945-1948; în curs de desfășurare	-război clasic și de coaliție -gherilă -terorism -intifadă represalii militare	-radicale-eliminarea reciprocă -moderată, coexistență Israel, Stat Palestinian	-politico-militare, impuse de Israel -proiecte internaționale de pace	-conflict deschis, destabilizare regională
Kurdistan	Musulmani/turci, irakieni, sirieni, iranieni și kurzi; aspect religios nesemnificativ	-local, cu rezonanță regională -început în 1919-1920; în curs de desfășurare	-război clasic -gherilă -terorism -represalii militare	-radical: stat independent kurd cu teritorii din Turcia, Siria, Irak, Iran -autonomii kurde în Turcia, Irak, Iran	-represalii politico-militare ale Turciei, Irakului și Iranului și recunoașterea identității kurde	-conflict deschis, destabilizare regională
Liban	musulmani/ creștini arabi contra arabi; sprijin din Siria și Iran pentru obținerea hegemoniei musulmane -cu caracter religios pregnant	-local -început în anii '70, parțial rezolvat	-război clasic -gherilă -terorism	-controlul asupra puterii centrale	-rezolvat vremelnice prin ocupația siriană	-rămâne un focar de destabilizare locală
Irak	musulmani contra musulmani / sunniți minoritari, kurzi minoritari, shiiti majoritari -caracter etno-religios și religios pregnant	-local -început în anii '70, parțial rezolvat	-război clasic -gherilă -repreziune politico-militară -răscoale politico-religioase și militare	-radicale: „spargerea” Irakului unificat -crearea unui stat federal (kurzi, sunniți, shiiti)	-dictatură politico-militară și de partid laic.	-factor de destabilizare (Irakul a provocat în 20 de ani, războaiele cu Iranul și Kuweitul).

La nivelul întregului Orient Apropiat și Mijlociu, cu ramificații în Caucaz, Asia Centrală și Balcani	-acțiunile terorismului internațional și fundamentalismului islamic. -pregnante aspecte civilizaționale.	- conflicte pe spații largi, supra-regional	-terorism -gherilă -intifadă	-radicale; crearea „națiunii islamice și a Noului Califat” -moder -nizarea societății arabe și musulmane	-democratizarea societății -sprijin internațional -lupta împotriva terorismului internațional și fundamentalismului islamic.	-conflict cu aspecte civilizaționale, de lungă durată -remodelarea geopolitică supra-regională.
---	--	---	------------------------------------	--	--	--

3. MEDIUL INTERN DE SECURITATE ȘI VIAȚA RELIGIOASĂ ÎN ROMÂNIA

În mod natural, în cadrul analizelor de securitate, pentru radiografierea cât mai exactă a dinamicii interne a unui stat, trebuie avute în vedere componentele care au un rol definitoriu în configurarea unui mediu de securitate stabil sau instabil, și anume: securitatea politico-instituțională, securitatea economico-socială, securitatea culturală. Deși de cele mai multe ori factorul etno-cultural a beneficiat de o mai mare atenție a specialiștilor, suntem de părere că în strânsă legătură cu acesta, având un rol important în dinamica internă a unui stat, este factorul religios, care poate modela relațiile de amiciție/inamiciție, favorizând, susținând o anumită configurație a distribuției de putere între anumite grupuri.

Din punct de vedere etnico-religios, situația în România se prezintă astfel: etnic- români 89,5%, maghiari 7,1%, romi 1,8%, germani 0,5%, ucraineni 0,3%, alții 0,8%; religios- 86,8% ortodocși, 5% romano-catolici, 1% greco-catolici, 6% protestanți și neoprotestanți, evrei aproximativ 10.000.

Deși în regiune tensiunile etnico-religioase au o veche tradiție, în România tendința a fost una caracterizată de echilibru, stabilizatoare, de extindere a modelului de societate modernă: laică, bazată pe principiile statului de drept, economie de piață liberă, respectare a drepturilor și libertăților civile, protecția minorităților, excluderea războiului ca mijloc de reglementare a disputelor, crizelor și conflictelor. În acest context, România întrunește câteva caracteristici definitorii: continuitatea istorică a instituțiilor statului, puternică omogenitate etno-religioasă, solidă tradiție romanică, toleranță religioasă, mentalitatea populației robust antiextremistă, uneori cu accente moderat-conservatoare, autentică vocație europeană, aceasta din urmă fiind dovedită și de recente eforturi în direcția integrării europene și euro-atlantice, dar și de întărirea dialogului ecumenic între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică prin discuții și întâlniri între Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Teoctist. Toate acestea, într-o Românie contemporană, în care societatea, „obosită” de ateism, a regăsit valorile morale căutându-le, în mod reflex, în valorile creștine. În anii din urmă Biserica, ieșită dintr-o epocă în care contribuția sa a fost în mare exclusă, reușește să-și recapete locul într-o societate multiculturală, post-modernă și democrată, printr-o înțelegere profundă a valorilor spirituale, și conform exemplului lui Hristos, nelăsându-se ispitită de a se purta în împărăția lumii potrivit modelului lumii. Epoca în care Biserica era privită ca o anexă a societății contemporane a luat sfârșit, s-a intrat în era unei lumi complexe și pluraliste;

rolul Bisericii este cu atât mai relevant cu cât mai mare este nevoia de împărtășire a valorilor creștine (pacea, toleranța, buna înțelegere între oameni și popoare).

3.1. România-cadrul legal al activității cultelor religioase

După anul 1989, cadrul legal al activității cultelor religioase a fost radical transformat prin Constituția din 1991 care prevede egalitatea cetățenilor fără deosebire de credință religioasă (art.4 alin.2). S-a creat astfel cadrul necesar desfășurării normale a vieții religioase: cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit normelor proprii, sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, spitale, penitenciare și orfelinate (art.29). Este prevăzută obligația statului de a asigura libertatea învățământului religios, potrivit normelor specifice fiecărui cult. În școlile de stat predarea religiei este organizată și garantată prin lege (art.3 alin.5 și alin.7). În ceea ce privește stagiul militar, Constituția prevede și posibilitatea pentru cetățenii care din motive religioase nu pot îndeplini serviciul militar sub arme, să execute serviciul utilitar alternativ (art.39 alin.2 lit.a).

Cultește își pot alege în mod liber organele de conducere și își numesc personalul, fără nici un amestec din partea statului. Pregătirea personalului se realizează în școli, facultăți și institute teologice de care dispun cultele, majoritatea acestor unități de învățământ fiind integrate în învățământul de stat. Ele pot întreprinde manifestările confesionale, în administrație și învățământ limba maternă a credincioșilor.

Libertatea religioasă a cultelor din România este asigurată și din punct de vedere material. Statul sprijină activitatea sub aspect financiar, acordând un sprijin material lunar la salarizarea personalului de cult, fonduri anuale pentru construirea unor lăcașuri de cult noi, ca și pentru conservarea și restaurarea bunurilor de patrimoniu aflate în proprietatea cultelor (Legea nr. 142/1999 privind sprijinul statului pentru salarizarea clerului, modificată prin O.U.G. nr. 66/2000 și aprobată prin Legea nr.647/2001; O.U.G. nr.203/1999; O.G.nr.82/2001 privind stabilirea unor forme de sprijin financiar pentru unitățile de cult ale cultelor recunoscute din România).

Alte reglementări legale (Legea Învățământului, Legea nr. 103/1992 privind dreptul exclusiv al cultelor religioase pentru producerea obiectelor de cult modificată prin O.U.G. nr.97/2000, Legea 46/1996 privind pregătirea populației pentru apărare, H.G. nr 637/1997 privind modul de executare a serviciului utilitar alternativ, Legea nr.50/1991 (modificată și republicată), privind autorizarea executării construcțiilor, diverse protocoale ș.a.) dezvoltă și detaliază principiile de bază constituționale.

Nu a fost adoptată încă o nouă lege a cultelor religioase, care să abrogheze Decretul - Lege nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase. Este prevăzută dezvoltarea și detalierea cadrului general de exercitare al libertății religioase precizat de Constituție în viitoarea "*Lege pentru regimul general al cultelor și al exercitării libertății religioase*".

Organul de specialitate al administrației publice, aflat în subordinea guvernului, care elaborează și asigură aplicarea strategiei și politicilor în domeniul cultelor este Ministerul Culturii și Cultelor. Ministerul își desfășoară activitatea, în domeniul cultelor, pe baza principiului potrivit căruia toate cultele recunoscute de lege sunt libere, autonome și egale în relația cu autoritățile.

3.2 Principalele religii, biserici, culte și asociații religioase

Religiile recunoscute de statul român sunt:

- ❖ **Ortodoxia**, prin Biserica Ortodoxă Română (BOR) - care cuprinde și Vicariatul Ortodox Sârb, Vicariatul Ortodox Ucrainean
- ❖ **Catolicismul**, prin Biserica Romano-Catolică și Biserica Greco-Catolică
- ❖ **Culte protestante** prin: Biserica Reformată (Calvină), Biserica Evanghelică C.A., Biserica Evanghelică Luterană S.P., Biserica Unitariană
- ❖ **Biserica Armeană**
- ❖ **Cultul Creștin de Rit Vechi**
- ❖ **Culte neoprotestante (evangelice)** prin: Biserica Creștină Baptistă, Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea, Cultul Penticostal - Biserica lui Dumnezeu Apostolică, Cultul Creștin după Evanghelie, Biserica Evanghelică Română
- ❖ **Cultul Islamic (musulman)**
- ❖ **Cultul mozaic**

Pe lângă acestea, mai sunt înregistrate la instanțele judecătorești teritoriale, cu avizul Secretarului de Stat pentru Culte, peste 750 de asociații și fundații cu caracter religios. Din 2000, O.G. nr.26 pentru asociații și fundații reglementează înființarea organizațiilor neguvernamentale.

Cea mai mare parte dintre asociațiile înființate activează în cadrul sau sub egida cultelor legal recunoscute; câteva dintre ele au un caracter confesional pluralist: Asociația Ecumenică a Bisericilor din România - AIDROM, Societatea Biblică Interconfesională, Alianța Evanghelică (grupează cultele Baptist, Penticostal și Creștin după Evanghelie) ș.a. Unele asociații religioase desfășoară activitate cultică, amintind aici:

1. Asociația Credincioșilor Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi. Credincioșii acestei asociații, numiți și stiliști, au apărut după 1924 când Biserica Ortodoxă Română a renunțat la calendarul iulian trecând la cel gregorian. În anul 1992 erau înregistrați aproximativ 32.000 de credincioși din București și unele județe din Moldova.

2 Organizația religioasă "Martorii lui Iehova". Credincioși: aproximativ 35.000

3. Asociația adventiștilor de ziua a șaptea - Mișcarea de reforma. Credincioși: 4.300

4. Asociația religioasă "Nazarineană". Credincioși: aproximativ 6.000

5. Asociația Comunităților Baha'i din România

Credincioși: 6.000

6. Asociația "Liahona"(mormoni)

Credincioși: 2.000

7. Societatea Creștinilor Noi Apostolici

Credincioși: aproximativ 10.000

8. Asociația Creștină Metodistă

9. Asociația Presbiteriană din România

În ceea ce privește situația religioasă a cetățenilor României, după recensământul efectuat în anul 1992, ea se prezenta astfel:

RELIGIILE DIN ROMÂNIA, ÎN URMA RECENSĂMÂNTULUI DIN 1992¹

total populație	22.810.035	100%
din care:		
- ortodocși	19.802.398	86,8%
- romano-catolici	1.161.942	5,0%
- greco-catolici	223.327	1,0%
- reformați	802.454	3,5%
- evanghelici de confesiune augustină	39.119	0,2%
- evanghelici sinodo-presbiterieni	21.221	0,1%
- unitarieni	76.708	0,3%
- creștini de rit vechi	28.141	0,1%
- bapțiști	109.462	0,5%
- adventiști	77.546	0,3%
- pentecostali	220.824	1,0%
- creștini după evanghelie	49.963	0,2%
- mozaici	9.670	***
- musulmani	55.928	0,2%
- alte religii	56.011	0,2%
din care:		
- ortodocși de stil vechi	32.228	0,1%
- armeni	2.023	***
- atei	10.331	***
- fără religie	24.314	0,1%
- religie nedeclarată	8.139	***

1 după Comisia Națională de Statistică *Anuarul Statistic al României, 1993, p. 106-107*

SECTE ÎN ROMÂNIA

În ultimii ani ai mileniului ce tocmai s-a încheiat, au reintrat în atenția organismelor internaționale problemele legate de dimensiunea spirituală a dezvoltării națiunilor europene și, în special, eventualele aspecte negative ale acesteia.

La **Reuniunea Extraordinară a OSCE privind drepturile omului**, ce s-a desfășurat la Viena în 22 martie 1999, a fost adoptată o recomandare pe cât de inedită pe atât de utilă: *"OSCE trebuie să studieze mai profund rolul pe care religia îl joacă în generarea și exacerbarea conflictelor"*. Confirmarea faptului că acest subiect este tratat cu toată responsabilitatea a venit cu prilejul sesiunii din iunie 1999 a **Adunării Parlamentare a Consiliului Europei**, care a adoptat în unanimitate **"Raportul privind activitățile ilegale ale sectelor"** (Recomandarea APCE nr. 8373\99). Monitorizarea și combaterea activităților cultice situate în marginea sau în afara legilor a devenit astfel o obligație a statelor membre ale Consiliului Europei.

Această preocupare, ce continuă să fie manifestată de către organismele europene față de aspectele negative ale fenomenului sectelor religioase, se întemeiază pe informații ce atestă faptul că activitatea unor grupări cultice poate reprezenta un pericol atât pentru dezvoltarea democrației, cât și în privința exercitării depline a drepturilor omului, definite de cadrul juridic internațional și național.

În acest sens, un număr semnificativ de state europene și-au revizuit legislația, elaborând instrumentele normative și administrative destinate să gestioneze cât mai eficient problema sectelor care desfășoară activități ilegale, imorale sau destabilizatoare în ceea ce privește siguranța națională. De multe ori, aceste reactualizări legislative au precedat reacția OSCE și a Consiliului Europei. De pildă, în Belgia, **"Legea organică privind serviciile de informații și de siguranță"**, promulgată la 30.11.1998, definește explicit *"sectele dăunătoare"*, drept *"orice grup structurat care, sub pretextul profesării unei anumite spiritualități sau filosofii sau cel de a deține monopolul elitist al căii spre adevăr, înțelepciune sau mântuire, vizează stabilirea unei dominații totale și exclusive asupra persoanelor, recurgând la manipularea mintală sistematică"*. În Olanda **Raportul asupra activității Serviciului Național de Securitate (BVD)** din 1998, include *"grupări religioase care desfășoară activități ilegale"*, grupări care au *"violat drepturilor constituționale"*

În aplicarea **Recomandării OSCE din 22 martie 1999** și a **Recomandării APCE nr. 8373\99** o primă dificultate constă în definirea precisă a conceptului de **"sectă periculoasă"** - care nu este explicat de **Recomandarea APCE nr. 8373\99**.

În măsura în care libertatea cultică nu se confundă cu așa-zisa "libertate" de a se asocia în grupări care își propun încălcarea flagrantă a drepturilor cetățenești și a legilor țării, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei nu a considerat necesar să aducă alte precizări; totuși, sub aspectul securității naționale este importantă distincția dintre fenomenul cultic protejat de Constituția țării noastre și de reglementările internaționale la care România este parte și fenomenul sectar care, în conformitate cu documentele europene și cu legile românești, prezintă premise de afectare a ordinii și moralei publice și chiar a siguranței naționale.

Deși pare de domeniul evidenței, adesea, în practică, diferențierea dintre cult și sectă este dificilă - mai ales datorită faptului că percepția asupra acestor două noțiuni este substanțial diferită în Uniunea Europeană și în Statele Unite. România fiind o țară europeană, va trebui să ținem cont de această realitate, integrând acțiunile noastre modalităților de abordare a subiectului elaborate, de-a lungul unei ample perioade istorice, de către statele europene cu o democrație avansată.

Conceptul de "**cult**" presupune:

a) Caracterul unitar și exoteric, proclamat al doctrinei pe care o propagă.

Un exemplu sunt cultele creștine care propaga o doctrină teologică explicită, accesibilă, ce se regăsește în aceeași formă atât în materialele de catehizare, destinate publicului larg, cât și în materialele teologice, vehiculate la cele mai înalte nivele ale structurii ecleziastice respective.

b) Respectul față de doctrina biblică.

Spiritualitatea europeană este prin excelență produsul creștinismului, mediu generator al valorilor pe care se întemeiază însăși ideea de drepturi ale omului și de democrație modernă. În respectul acestor valori civice și umane, pivotul cultelor europene este Biblia. Adăugirile doctrinare făcute de fiecare cult la Biblie se mărginesc la explicații sau comentarii ce concordă cu litera și spiritul textului sacru.

În cazul cultelor necreștine, atitudinea lor față de creștini și creștinismul majoritar în Europa este determinantă pentru încadrarea lor: cultul islamic sunnit recunoaște în Isus "*un profet*" și respectă religia creștină, ai cărei practicanți sunt considerați "*oameni ai cărții*", iar nu păgâni. Invers, sectele fundamentalist-islamice asimilează creștinismul cu "*păgânismul*", justificând astfel, în opinia lor,

acțiunile teroriste împotriva creștinilor ca "*Jihad*" (război sfânt, care în tradiția coranică nu poate fi purtat decât împotriva păgânilor).

Grupări religioase cu caracter sectar:

- Sectele au o doctrină cu cel puțin două nivele: unul exoteric, destinat racolării, și unul sau mai multe nivele secrete, destinate "*inițiaților*" sau unui grup restrâns de lideri. Adesea aceste nivele doctrinare secrete au sistematic un caracter ilegal, antistatal, îndemnând la ură religioasă și confruntare.
- Cea de-a doua caracteristică a unor grupări sectare este constituirea unui corpus doctrinar mai mult sau mai puțin străin de Biblie, pretext pentru promovarea de valori, ierarhii și comportamente care, prin sorginta lor, vin în contradicție cu axiologia spațiului spiritual european, afectând drepturile și libertățile cetățenești și, în unele cazuri, siguranța națională.
- Cel de-al treilea criteriu, constant prezent în activitatea multor grupări sectare care desfășoară activități ilegale sau antistatale, este vehicularea de doctrine antisociale bazate pe răstălmăciri aberante, milenarist-agresive ale doctrinei biblice (sau a doctrinei altor culte majore), scoase din contextul social, cultural și valoric.

Printre fragmentele biblice cel mai adesea răstălmăcite se numără **Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul**, speculată în sensul unor interpretări prevestind sfârșitul apropiat al lumii.

Unele dintre cele mai mari tragedii provocate de secte au avut ca substrat tocmai interpretarea tendențioasă a textului Apocalipsei: este cazul sectei "**Templul Poporului**", care s-a ilustrat prin sinuciderea în masă, la 29 noiembrie 1978, a circa 1.000 dintre adepții săi; al sectei "**Davidienilor**" din Statele Unite (1993) și al sectei "**Templului Solar**" (1997).

În ultima vreme se semnalează prezența în România a unor secte de orientare milenarist-agresivă, funcționând ilegal sub diverse denumiri. Aceste structuri promovează un amestec de creștinism, budism și chiar practici șamaniste ca "*odihna în Duh*" (transă mistică) sau "*beția cu Duh Sfânt*" (accese de răs necontrolate). Aceste grupuri sectare propovăduiesc dogme subversive: statului, națiunii, guvernului și instituțiilor sale le-ar corespunde "*o forță malefică*", constituind "*o ierarhie satanică*", pe care adepții trebuie să o combată prin vorbă și faptă.

Deși ilegală, antisocială și uneori imorală, activitatea unor secte nu este întotdeauna relevantă în planul securității naționale. În general grupările sectare se clasifică în patru mari categorii: grupări creștine de inspirație biblică; secte pretins creștine, heterodoxe; secte necreștine și curente anomice.

Deosebit de virulente sunt cele din a doua categorie, care practică doctrine eclecticice (amestec de elemente creștine, budiste, yoga etc.) și se remarcă printr-o "*fațadă*" religioasă, putându-se ușor discerne eforturile unor centre de coordonare transnațională de a impune o "*nouă ordine*" nu numai

cultică sau socială, ci și politico-economică. Sectele necreștine, dincolo de "*fațada*" cultică desfășoară activități ce transcend militantismul politico-social, având contingente cu culegerea sistematică de informații prin structuri specializate ilegale și chiar cu terorismul internațional. În România activează ilegal gruparea sectantă "**Ananda Marga**" (Calea Fericirii) și secte fundamentalist-islamice de sorginte shiită și wahabbită.

Gruparea sectantă hindusă **Ananda Marga** (Calea Fericirii), care este prezentă în România de ramura "**Ananda Marga Universal Relief Team**" (**AMURT**), își selecționează adepții, în special, din rândul tinerilor din casele de copii. Acestora li se aplică procedee devenite deja tradiționale de "*spălare a creierului*", pentru a fi transformați în soldați ai mișcării în cauză.

După 1990, reprezentanți ai unor secte fundamentalist-islamice de origine turcă (shiită) sau saudită (wahabbită) au încercat constituirea de "*Centre*" funcționând ilegal în mediul studenților și al oamenilor de afaceri arabi aflați în țara noastră, dar cu veleități de extindere la nivelul etnicilor turco-tătari de confesiune musulmană (sunnită).

Diferențele dintre fundamentalismul wahabbit (al cărui adept este Usama Bin Laden) și integrismul shiit țin de unele detalii, cum ar fi lista imamilor descendenți ai Profetului. Punctele comune sunt mult mai evidente și agresive: considerarea Coranului ca "*rețeta*" pentru o nouă ordine politico-socială mondială, folosirea conceptului de "*Umma*" (comunitate a credincioșilor) în sensul de "*popor mondial islamic*" (spre deosebire de "*păgâni*" - în principal evreii și creștinii) și obsesia instaurării unui sistem juridic bazat pe cutuma islamică, "**Sharia**". Corolarul acestor concepții este, în planul acțiunilor concrete, "**Războiul Sfânt**" (Jihadul) împotriva tuturor acelor care nu acceptă aceste concepții.

În România, acțiunile grupărilor sectare de această factură sunt coordonate și finanțate pe două filiere: cea shiită și cea wahabbită, cu implicarea unor emisari și finanțatori din statele musulmane.

La nivel european există, însă, și mișcări anomice, mișcări contestatar-spiritualiste în sens larg, fără structură clară, care își fac simțită prezența în momente de criză. În cazul în care asemenea momente sunt favorizate de incapacitatea forțelor de siguranță și ordine publică, sau de lipsa de autoritate a statului, în diferite țări, aceste mișcări pot căpăta un caracter periculos. De exemplu, "**Marea Frăție Albă**", semnalată în Ucraina la începutul anilor '90, devenise un fenomen de masă, care a antrenat zeci de mii de persoane.

Până în prezent, în România nu s-a semnalat apariția unor premise pentru evoluții similare, dar există, diseminate pe ansamblul teritoriului național, nuclee contestatate anomice în mediul cărora ar putea apărea asemenea manifestări.

3.3 Biserica Ortodoxă Română, statul și societatea

Biserica Ortodoxă Română este autocefală și unitară în organizarea sa și păstrează unitatea dogmatică, canonică și de cult cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, în cadrul Bisericii Ortodoxe Universale.

---

* Gellner

În România, Biserica Ortodoxă Română este națională și majoritară și cuprinde pe toți credincioșii de religie creștină ortodoxă din România și diaspora ortodoxă română. În conformitate cu datele ultimului recensământ al populației din 1992, din totalul populației României, un număr de 19.802.239 locuitori sunt creștini ortodocși, reprezentând 86,8% din populația țării.

În prezent, Biserica Ortodoxă Română are 30 de eparhii în țară și peste hotare (15 în 1989), în eparhiile din țară funcționând un număr de 13631 unități bisericești - parohii, filii, mănăstiri și schituri (12236 în 1989).

Asistența pastorală și religioasă este asigurată de 42 arhieriei (23 în 1989), 11105 preoți și diaconi. Viața monahală se desfășoară în 531 așezăminte monahale, în care trăiesc în rugăciune, studiu și muncă 7532 monahi și monahii (2511 în 1989).

Din punct de vedere al organizării, canonic și administrativ, Biserica Ortodoxă Română este organizată ca Patriarhie, cu titulatura de **Patriarhia Română**.

După 1989, Biserica și-a reluat dintr-o altă perspectivă activitatea social-umanitară, prin înființarea unor asociații caritabile în vederea ajutorării orfanilor, a bătrânilor și persoanelor cu handicap, prin asistența religioasă în spitale, orfelinate și azile de bătrâni.

O importantă preocupare a BOR, după 1990 este de a redescoperi și a pune în practică misiunea creștină în societatea modernă și, în special, catehizarea propriilor credincioși prin educație și participare activă, conștientă la viața liturgică și socială a Bisericii. Valorile morale creștine tradiționale sunt confruntate cu promovarea pseudo-valorilor, adeseori contrare Evangheliei; indiferența față de religios, încercarea de a scoate credința religioasă din sfera publică și transformarea ei într-o chestiune privată, individuală, pare a prinde tot mai mult teren; se constată fenomenul de diluare sau relativizare a credinței. Credința religioasă este, deseori, substituită prin alte sisteme de credință, de multe ori sincretice, care încearcă să satisfacă preocupări speciale ale unor grupuri sau indivizi. În acest context, numărul celor care trăiesc sub pragul sărăciei continuă să crească. Acestea pot fi câteva considerente, dintre multe altele, pentru care BOR se declară adeptă a deschiderii ecumenice și colaborării inter-creștine, în scopul redescoperirii unității tuturor creștinilor. Pe plan local, sunt în desfășurare diferite proiecte de colaborare ecumenică. Eforturile de „vindecare” a rănilor trecutului, și de fundamentare a relațiilor pe baze noi, care să fie conforme epocii moderne, trebuie să se circumscrie ununui dialog sincer și deschis.

Biserica Ortodoxă Română afirmă ideea creștinismului ortodox ca element fundamental al „sufletului românesc”. Consecința acestui fapt, într-un stat ca România, stat național prin constituție, a fost că Biserica Ortodoxă Română este considerată „biserica națională”. Un întreg trecut de susținere a cauzei naționale face din BOR și din Biserica Greco-Catolică, „stâlpi” ai promovării cauzei naționale în țara noastră.

Asocierea religiei cu identitatea națională poate avea efecte negative, existând riscul ca identitatea națională să nu fie considerată o valoare existențială umană, ci esență, condiție necesară și scop uman. Punctul de

vedere echilibrat susține că divizarea etnică nu este Voință Divină. Biserica trebuie să știe că trebuie să rămână loială lui Dumnezeu, toate celelalte acțiuni ale sale fiind în mod necesar subordonate acesteia. Nu înseamnă o negare a valorilor naționale ci o revitalizare a lor. Dar, așa cum spunea apostolul: vindecarea completă și tonifierea rămân ca speranță de viitor (Coloseni 3:8-13):

8. Dar* acum lăsați-vă de toate aceste lucruri: de manie, de vrăjmășie, de răutate, de clevetire, de vorbele rușinoase** care v-ar putea ieși din gura.

*Efes.4.22. Evr.12.1. Iac.1.21. 1 Pet.2.1. **Efes.4.29; 5.4

9. Nu* va mințiți unii pe alții, întrucât** v-ați dezbrăcat de omul cel vechi, cu faptele lui,

*Lev.19.11. Efes.4.25. **Efes.4.22,24

10. și v-ați îmbrăcat cu omul cel nou, care se* înnoiește spre cunoștința, după** chipul Celui ce l-a+ făcut.

*Rom.12.2. **Efes.4.23,24. +Efes.2.10

11. Aici nu mai este nici grec*, nici iudeu, nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur, nici barbar, nici schit, nici rob, nici slobod, ci** Hristos este totul și în toți.

*Rom.10.12. 1 Cor.12.13. Gal.3.28; 5.6. Efes.6.8. **Efes.1.23

12. Astfel dar*, ca** niște aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și preaiubiți, îmbrăcați-vă cu o inimă+ plină de îndurare, cu bunătate, cu smerenie, cu blândețe, cu îndelungă răbdare.

*Efes.4.24. **1 Tes.1.4. 1 Pet.1.2. 2 Pet.4.10. +Gal.5.22. Efes.4.2,32. Filip.2.1

13. Îngăduiți-vă* unii pe alții, și, dacă unul are pricina să se plângă de altul, iertați-vă unul pe altul. Cum v-a iertat Hristos, așa iertați-vă și voi.

*Marc.11.25. Efes.4.2,32

În planul reînnoirii ortodoxiei, Biserica Ortodoxă Română a „patronat” neoficial, la început de secol XX, „Oastea Domnului”, mișcare fondată în 1920, la Sibiu de către Iosif Trifa, preot ortodox transilvănean, ca o mișcare evanghelică reînnoitoare în interiorul Bisericii. Mișcare esențial laică, alcătuită din creștini ortodocși (credincioși și loiali bisericii lor, prezențe nelipsite la slujbele bisericesti, care participau la studii Biblice, întâlniri de rugăciune), Oastea Domnului a continuat să existe, fiind puternică în zonele rurale. Deși nu există date despre membrii mișcării, se estimează că aceștia ar atinge 500.000 de membri.* Oastea Domnului a fost reactivată după 1989. În anii comunismului, BOR devine o „anexă” a partidului-stat, cu toate că o anumită autonomie a continuat să subziste. O tendință de reînnoire a Ortodoxiei române se constată abia în anii din urmă, după Revoluția din 1989.

La cumpăna secolelor XX-XXI, raporturile dintre BOR și mediul politic au figurat ca temă prioritară în atenția înaltei ierarhii ortodoxe române. În mod tradițional, ortodocșii nu urmăresc să suprapună instanțele bisericesti celor statale. Punctul de vedere al creștinismului occidental asupra politicii este unul deschis, cuprinzător. Atât bisericile catolice cât și cele protestante au dogme

* Philip Walters, *World Christianity: Eastern Europe*

teologice cuprinzătoare despre misiunea bisericii și rolul statului, dogme străbătute de un puternic sentiment de autonomie. Astfel, bisericile pot intra ușor în conflict cu statul, care tinde să controleze și să regleze societatea.

Biserica Ortodoxă se definește mai cu seamă ca factor spiritual, neavând un puternic sentiment al responsabilității sociale sau politice. Bisericile occidentale își manifestă voința pentru asumarea responsabilității în modelarea proceselor sociale, politice și economice, în timp ce biserica ortodoxă consideră că ceea ce e în afara spațiului „*spiritual*” este responsabilitatea statului. În „*The West: Unique, Not Universal*”, S. Huntington dădea drept caracteristice pentru Occident: „*Dumnezeu și Cezar, biserică și stat, autoritate spirituală și autoritate temporală*”, concluzionând:

„În Islam, Dumnezeu e Cezar, în China și Japonia, cezarul este Dumnezeu, în Ortodoxie Dumnezeu este „**asociatul**” Cezarului”.

Implicarea Bisericii Ortodoxe Române în problemele sociale a fost relativ redusă înainte de 1945, dar s-au înregistrat și exemple notabile (azile de bătrâni, cantine populare, burse pentru studenții săraci etc.

În anii regimului comunist, politicul și sacrul au fost monopolizate de către PCR. În ciuda acestor neajunsuri, marele merit al Bisericii Ortodoxe Române este acela că a reușit să păstreze starea religioasă tradițională a poporului român, menținându-și structurile în funcțiune într-un mediu de multe ori ostil.

După 1989, s-au înregistrat tentative de culpabilizare a BOR pentru „*colaborarea*” cu regimul comunist și securitatea, dar și de contestare „*internă*” a înaltei sale ierarhii. În egală măsură – în condițiile existenței unui puternic curent popular favorabil BOR – puterea și partidele politice au contat, mai evident sau mai puțin evident, să-și extindă influența asupra Bisericii. Până în prezent, BOR a reușit să reînnoade tradiția istorică a locului important ocupat de Biserică în societate și să impună respect puterii seculare; totodată ea a reușit să-și mențină echidistanța politică și să se impună drept un interlocutor privilegiat al puterii. În viziunea conducerii BOR, responsabilitatea politică a Bisericii nu ține de implicarea în politici de partid, ci de „*fertilizare*” a acestora. Se impune identificarea în mod responsabil a acțiunilor ce pot fi asumate de către biserică. Altele trebuie combătute deschis, precum cazurile de corupție, dezechilibrele sociale, sau problemele homosexualilor, prostituției, pornografiei, avortului etc. Câteva capitole speciale continuă să fie deschise în dialogul BOR - mediul politic: restituirea proprietăților confiscate de regimul comunist; raporturile BOR – Biserica Greco-Catolică etc. Discuțiile pe tema restituirilor bunurilor Bisericii se apropie de final, conturându-se o soluție în cadrul reglementării de ansamblu a problemelor proprietății în România. Concomitent, statul s-a eschivat de a se transforma în „*arbitru*” în disputa dintre BOR și Biserica Greco-Catolică, puterea politică apreciind că cele două biserici naționale trebuie să-și rezolve prin dialog direct diferendele de proprietate

În momentul de față, atenția BOR se concentrează pe lucrarea de asistență socială și pe asanarea morală a societății. Trebuie înfruntată mai ales provocarea secularismului agresiv, a degradării morale a societății precum și a puternicei competiții religioase. Pentru a răspunde acestor provocări BOR caută noi căi de împărtășire a mesajului evanghelic, adaptate realității sociale. Ierarhia

Bisericii consideră că este necesar ca oamenii să simtă din nou că își găsesc libertatea în Biserică, pentru că principalul scop al Bisericii constă în sprijinirea cel puțin morală a oamenilor. Biserica trebuie să realizeze că responsabilitatea creștină implică acțiuni concrete pentru rezolvarea diverselor și dificilelor sarcini ce apar în contextul social. Figuri de prestigiu ale BOR, de la P.F. Teoctist, la I.P. S. Anania sau I.P.S. Pimen, și-au unit în deseori glasul pentru a înfiera „lăcomia”, „răutatea”, „acumularea de averi în disprețul moralei” și au pledat pentru combaterea, prin eforturi unite, a sărăciei, degradării morale și „pierderii speranței de mai bine”. Deși unele luări de poziție ale înaltelor fețe bisericești au provocat nemulțumire în mediul politic, se impun câteva observații notabile: BOR nu a contestat rolul mediului politic în modernizarea țării, ci a combătut efectele negative și „pagubele colaterale” ale unei tranziții lipsite de morală; atitudinile sociale și politice polemice din cadrul BOR, s-au integrat în luările de poziție ale societății civile, și reprezintă semnale autentice pentru putere (mai ales în situația în care societatea civilă „vorbește” doar prin presă, câteva ONG-uri, sindicate și BOR și alte asociații religioase, evidențiind, încă, un grad insuficient dezvoltat de angajament public.

În circumstanțele prezente, cu toate că spațiul politic este bine încadrat de partide și organizații, opinia publică continuă să exprime numeroase rețineri față de modul de organizare și funcționare a democrației și statului de drept. Ca urmare, publicul conferă Bisericii o cotă remarcabilă de încredere (peste 80 și respectiv 70%), ambele instituții fiind urmate de presă și de departe de guvern sau parlament. Aceste sondaje subliniază locul important al Bisericii, și, în același timp, etalează slăbiciunile democrației noastre. Este meritul BOR că reușește ca, beneficiind de un suport popular de masă, să urmeze o direcție constructivă în relațiile cu mediul politic, evitând capcanele „*extremismului ortodox*” și implicării directe în politic.

Biserica și Armata reprezintă instituții de afirmare a identității și unității naționale. Armata, pe lângă faptul că este o instituție a statului, este și o instituție a poporului, oastea fiind constituită din cetățenii țării. Astfel, se poate spune că Biserica și Armata sunt două instituții fundamentale ale poporului român.

Armatei îi revine apărarea armată, iar Bisericii apărarea spirituală a integrității și ființei naționale.

Prezența preoților în Armata țării este mai mult decât necesară, căci prin misiunea lor aceștia au îndatorirea de a face educație religioasă. În structurile militare, educația religioasă este componentă a programului de fortificare morală, de dezvoltare a virtuților ostășești, de înțelegere a menirii militarilor în viața societății, a poporului pe care îl slujesc.

Însoțirea militarilor de către preot în misiunile internaționale cu caracter umanitar în cadrul NATO, pe câmpul de luptă, întregește asigurarea asistenței religioase în armata noastră, căci preotul nu rămâne numai povățuitor, ci devine camaradul credincios și devotat care împarte cu militarul oboseala, lipsurile și primejdia morții.

În sensul provocărilor moral-creștine ale vremii, pe data de 9 mai 2000, proiectul de lege privind constituirea și organizarea clerului militar a fost adoptat

de Camera Deputaților și prevede că preoții militari vor fi asimilați ofițerilor superiori.

Biserica și armata sunt două entități superior organizate. În fiecare este prezentă imaginea conducătorului (Moise, Hristos și Mahomed și respectiv comandantul militar) care îi iubește în mod egal pe toți indivizii respectivei comunități. Biserica prezintă și o trăsătură democratică, înaintea lui Isus toți fiind egali. De aici și apropierea între comunitatea creștină și familie, credincioșii spunându-și frați întru Hristos, frați prin iubirea pe care o împărtășesc pentru Hristos și Hristos pentru ei. În armată situația e similară, comandantul tratând în mod egal militarii, formându-și astfel imaginea unui tată: ceea ce creează spiritul de camaraderie. Similarități întâlnim și din punct de vedere structural: fiecare, și armata și biserica dispun de o anumită ierarhie, diferența provenind din faptul că lui Hristos i se atribuie mai multă cunoaștere și grijă față de credincioși decât poate fi vorba în cazul comandantului militar. Dar coeziunea armatei nu se bazează numai pe camaraderie și imaginea comandantului ci și pe ideea de patrie, popor, glorie, eroism, sacrificiu asumate. Sacrificiul asumat implică valorizare morală. Și în cazul Bisericii, și al armatei, coeziunea nu rezultă numai din atașamentul față de conducător (comandant, Hristos), ci și de atașamentul față de ceilalți indivizi ai comunității. Educația moral-religioasă ajută la dobândirea și întărirea unor virtuți de mare importanță pentru tinerii militari și nu numai: cumpătarea, bărbăția, curajul, stăpânirea de sine, trebuie să ofere un mod de viață izvorât din credința creștină.

În fond fiecare religie este o religie a iubirii pentru toți care o îmbrățișează, dar fiecareia îi este imanentă intoleranța sau chiar violența față de cei ce nu o adoptă. Astăzi, într-o societate din ce în ce mai pluralistă, politic, religios, este necesar să demonstrăm că nu numai libertatea este un dar de la Dumnezeu ci și unitatea.

Biserica Ortodoxă Română are, după cum s-a subliniat anterior, o puternică tradiție de toleranță față de alte culte, și de colaborare cu bisericile creștine surori. În optica Patriarhiei Române, aceste relații trebuie să se inspire din fraternitatea dintre oameni și creștini și să respingă prozelitismul de masă și agresiv, manifestat îndeosebi după 1989 de anumite culte neoprotestante, islamice sau chiar de catolicism. În relațiile cu celelalte Biserici Creștine, BOR se află mult mai aproape de Bisericile de limbă greacă. O atenție deosebită s-a acordat relațiilor cu Bisericile Ortodoxe de origine slavă din Rusia, Serbia și Bulgaria, care, din diferite motive, cunoscute atât teologilor, cât și opiniei publice, se situează pe o poziție rezervată, uneori chiar de competiție, față de BOR.

3.4. Ecumenismul Bisericii Ortodoxe și integrarea României în structurile euro-atlantice

În ceea ce privește relațiile externe, BOR participă la activitățile din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor (CMB), la Conferința Bisericilor Europene (KEK), și în numeroase Comisii mixte de dialog cu alte Biserici. Instituțiile de învățământ teologic au și ele un rol activ în menținerea relațiilor externe ale

BOR, Facultățile de Teologie stabilind parteneriate cu instituții de învățământ teologice occidentale, în special catolice și protestante.

RELAȚIILE CU BISERICILE ORTODOXE. După 1990, statul rus a recunoscut legalitatea mai multor Biserici ortodoxe care se desprinseseră de Patriarhia Moscovei în diferite perioade istorice anterioare, cele mai multe în secolul XX. Acestea sunt: Biserica Ortodoxa Rusă de rit vechi, popovtii (adică cei care au cler); Biserica Ortodoxă Rusă de rit vechi, bezpopovtii sau pomorienii (cei care nu au cler); Biserica Ortodoxă Rusă Adevărată, numită și Biserica Catacombelor (răspândită în special în Siberia și Extremul Orient); Biserica Ortodoxă Rusă de peste Hotare; Biserica Ortodoxă Rusă – Patriarhia Kievului (răspândită în special în Siberia, în locurile cu concentrare mare de ucraineni); Biserica Ortodoxă Catholică din Rusia. Există și alte Biserici sau grupări ortodoxe în Rusia, care refuză să se înregistreze, considerând statul rus opera Satanei. Numărul acestora, însă, este neînsemnat și autoritățile ruse nu furnizează nici un fel de informații cu privire la titulatura și aria lor de răspândire.

La 27 septembrie 1992, Episcopul Petru, din Republica Moldova, se adresa Sfântului Sinod al B.O.R., cu rugămintea de a-l primi sub oblăduirea sa canonică. Cu puțin timp în urmă fusese izgonit cu brutalitate din scaun pentru "*naționalism românesc*". Patriarhia Română l-a luat sub oblăduirea sa pe Episcopul Petru. Urmare a acestor evenimente, la 26 septembrie 1992, un număr de 275 de persoane, reprezentanți ai vieții politice din Basarabia, aveau să ceară Patriarhiei Române "*restabilirea*", în cadrul acesteia, a "*Mitropoliei Autonome a Basarabiei (stil vechi), cu sediul la Chișinău și desprinderea administrativ-canonică totală de Patriarhia Moscovei*".

În ceea ce privește relațiile BOR cu Biserica Ortodoxă Rusă, acestea au gravitat în ultima perioadă în jurul recunoașterii oficiale a Mitropoliei Basarabiei și Bucovinei de către Biserica Ortodoxă Rusă. Așa cum s-a evidențiat anterior, în spațiul fostei U.R.S.S. s-au constituit mai multe Biserici independente de Patriarhia Moscovei, între care și Mitropolia Basarabiei (azi sub jurisdicția Patriarhiei Române).

Tot după 1990, statul rus a recunoscut legalitatea mai multor Biserici ortodoxe care se desprinseseră de Patriarhia Moscovei în diferite perioade istorice anterioare, cele mai multe în secolul XX. Acestea sunt: Biserica Ortodoxă Rusă de rit vechi, popovtii (adică cei care au cler); Biserica Ortodoxă Rusă de rit vechi, bezpopovtii sau pomorienii (cei care nu au cler); Biserica Ortodoxă Rusă Adevărată, numită și Biserica Catacombelor (răspândită în special în Siberia și Extremul Orient); Biserica Ortodoxă Rusă de peste Hotare; Biserica Ortodoxă Rusă – Patriarhia Kievului (răspândită în special în Siberia, în locurile cu concentrare mare de ucraineni); Biserica Ortodoxă Catholică din Rusia. Există și alte Biserici sau grupări ortodoxe în Rusia, care refuză să se înregistreze, considerând statul rus opera Satanei. Numărul acestora, însă, este neînsemnat și autoritățile ruse nu furnizează nici un fel de informații cu privire la titulatura și aria lor de răspândire.

La 27 septembrie 1992, Episcopul Petru se adresa Sfântului Sinod al B.O. R., cu rugămintea de a-l primi sub oblăduirea sa canonică. Cu puțin timp în urmă fusese izgonit cu brutalitate din scaun pentru "*naționalism românesc*". Patriarhia

Română l-a luat sub oblăduirea sa pe Episcopul Petru. Urmare a acestor evenimente, la 26 septembrie 1992, un număr de 275 de persoane, reprezentanți ai vieții politice din Basarabia, aveau să ceară Patriarhiei Române "restabilirea", în cadrul acesteia, a "*Mitropoliei Autonome a Basarabiei (stil vechi), cu sediul la Chișinău și desprinderea administrativ-canonică totală de Patriarhia Moscovei*". S-a constituit "*Adunarea Eparhială*" a Mitropoliei Basarabiei, după care, constatând legitimitatea acesteia, Patriarhia Română a recunoscut, la 19 decembrie 1992, "*reactivarea Mitropoliei Basarabiei*".

Luată prin surprindere, atât Patriarhia Moscovei, cât și eparhia dependentă de ea de la Chișinău, aveau să reacționeze în timp sub diverse forme. A urmat un schimb intens de scrisori între Patriarhul Teoctist și Patriarhul Aleksie al II-lea; a existat o comunicare, tot epistolară, între Patriarhul nostru și unii prim-miniștri de la Chișinău, în care fiecare parte își susținea poziția. În corespondența patriarhilor a fost invocat un principiu de drept canonic, referitor la faptul dacă, pe același teritoriu, poate fi sau nu exercitată autoritatea unuia sau a mai multor episcopi. Realitățile bisericesti din zilele noastre demonstrează, cu numeroase exemple, că pe același "*teritoriu canonic*" pot ființa mai multe eparhii. În Europa Centrală activează, în bună înțelegere reciprocă, eparhii rusești, românești, sârbești, constantinopolitane. Ierarhia Bisericii Ortodoxe Rusă a suferit o înfrângere, fiind silită să cedeze cerințelor impuse de organisme internaționale: Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Consiliul Europei. Prea Fericitul Patriarh Teoctist a știut să adopte față de "*omologul*" sau de la Moscova o atitudine înțeleaptă, lăsând să se înțeleagă că în relațiile dintre cele două Biserici trebuie să primeze ceea ce le-a unit și le unește, dar că nu trebuie date uitării nici acele probleme în care părțile se află în dezacord. În consecință, problema Mitropoliei Basarabiei a fost abordată în subsidiar în toate întâlnirile dintre cei doi Patriarhi.

După ce au eșuat toate acțiunile de împiedicare a înființării Mitropoliei Basarabiei sub fireasca subordonare canonică a Bisericii Ortodoxe Române, după sentința Curții Europene a Drepturilor Omului și a Consiliului Europei, Patriarhia Rusă a încercat să apeleze la strategii noi, care nu pot fi încadrate în canoanele bisericesti, Patriarhia Rusă încercând diversiuni, acțiuni de discreditare, de compromitere sau amenințări mai mult sau mai puțin directe. Acestea par a fi încercări destinate a reduce, pe cât posibil, limiteze efectele hotărârii date, anul acesta, de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), prin care Guvernul Republicii Moldova era obligat să accepte reînființarea Mitropoliei Basarabiei. Jubileului de 50 de ani al mitropolitului rusofil al Chișinăului și al întregii Moldove, Vladimir, a prilejuit o astfel de acțiune «*neortodoxă*». Aflat în fruntea unei puternice delegații, trimise în capitala Republicii Moldova de Patriarhul Moscovei și întregii Rusii, Alexei al II-lea, mitropolitul Smolenskului și Kaliningradului, Kiril, prin discursul adoptat, părea a da tonul acțiunii antiromânești. "*Noi considerăm crearea așa-numitei Mitropolii a Basarabiei pe teritoriul Moldovei drept o schismă bisericască*", a declarat Kiril într-o conferință de presă, fiind de părere că formarea unei eparhii pe teritoriul unei alte eparhii este o faradelege bisericască; ceea ce e echivalent cu un îndemn de evitare a lăcașurilor Mitropoliei Basarabiei. Prea Fericitul Kiril a mai

spus ca reactivarea Mitropoliei Basarabiei are *"o singură explicație și aceasta este una marcată de păcat . Poate fi vorba nu de o oportunitate bisericească, nu despre mântuirea oamenilor, ci despre o politică, astfel creându-se un precedent grav"*.

Înaltul ierarh a menționat că ideea schismei a apărut în România, de unde a și fost importată, și a chemat clerul și societatea să evite lăcașurile Mitropoliei Basarabiei. În același timp, referindu-se la faptul că în chestiunea Mitropoliei Basarabiei nu s-ar fi ținut cont de canoane, Kiril a mai declarat, fără să aprecieze dacă este un avertisment sau o constatare, ca *"dacă regulile bisericești sunt încălcate în asemenea mod, cei care le încalcă vor avea de suferit din această cauză"*. Mitropolitul Kiril s-a angajat chiar să discute cu Patriarhii Rusiei și României o strategie de combatere a unor eventuale ciocniri și vărsări de sânge între enoriașii celor două Mitropolii, oficializate în R. Moldova. De la înregistrarea Mitropoliei Basarabiei, nimeni nu a mai făcut o declarație atât de incendiară. La Chișinău, ideea confruntărilor sângeroase, din cauza unor conflicte confesionale, nu a mai fost în atenție de mult timp. De aceea, poate, este atât de evident caracterul scandalos, deloc duhovnicesc al spuselor Mitropolitului Kiril. Însă aduce și soluții situației create, Patriarhia Rusă propunând Bisericii Ortodoxe Române să deschidă o reprezentanță la Chișinău. *"Am trimis, în nenumărate rânduri, scrisori la București, chiar adresate personal de Patriarhul Aleksei Patriarhului Teoctist, cu rugămintea de a relua dialogul, dar nu am primit nici un răspuns și cazul a fost trimis în judecată. Regretăm că Patriarhia Română a refuzat un dialog frățesc, dar pe de altă parte rămânem deschiși pentru orice contacte și colaborare cu Biserica Ortodoxă Română pentru a rezolva această problemă"*, a afirmat el. Surse din cadrul Mitropoliei Basarabiei, care au ținut să-și păstreze anonimatul din cauza *"dictaturii comuniste"* de la Chișinău, au calificat acțiunile *"Bisericii surori"* ca fiind pur politice, iar acuzațiile aduse Bisericii Ortodoxe Române sunt considerate o diversiune. În sprijinul acestor afirmații, trebuie precizat că la ultima întâlnire dintre Patriarhia Română și cea Rusă, care a avut loc la Chișinău, ultima a promis că va comunica data și locul următoarei runde de negocieri. *"Patriarhia Rusiei nu și-a ținut făgăduiala, astfel că afirmațiile mitropolitului Kiril, cum că BOR a refuzat dialogul, nu sunt adevărate"*. În ceea ce privește *"schisma"*, a devenit un fapt cunoscut că Biserica Rusă are mari probleme de unitate, mai multe Biserici din cadrul ei dorind să se desprindă și să devină independente. Este cazul Ucrainei, dar nu numai.

Patriarhia Română nu a reacționat printr-un punct de vedere oficial, pentru acest lucru fiind nevoie de *"chibzuință"*, chibzuință ce caracterizează de altfel întreaga paletă a relațiilor Bisericii Ortodoxe Române. Imediat după discursul ierarhului moscovit, deputatul PPCD Vlad Cubreacov, consilier al Mitropoliei Basarabiei, era de părere că acest tip de declarații pot fi asemănaute celor mai *"urâte tradiții ale imperialismului rusesc"*, exprimându-și totodată regretul pentru că înaltul ierarh rus nu poate face deosebirea între unitatea de credință și unitatea administrativă, punctând faptul că *«pentru a fi cu toții creștini ortodocși, nu este neapărat să fim conduși de Moscova. Din păcate, Mitropolitul Kiril trădează un mod de gândire politic secular și străin modului de gândire creștin, care decurge din litera și spiritul evanghelic»*, a conchis Cubreacov. De altfel, pe

Internet, site-uri neoficiale din R. Moldova publică informații legate de Mitropolia Basarabiei. La adresa www.intelnet.md, există un document conform căruia "este evident ca autoritățile bisericești ruse, legate puternic de aparatul de stat, se tem de pierderea influenței asupra populației. Patriarhul Rusiei, Alexei, pe numele său laic Ridiger, a servit aproape 25 de ani în cadrul Direcției a 5-a a KGB. Ca agent acoperit, Ridiger, care a lucrat din 1964 până în 1987 în administrația Patriarhiei Ruse, purta numele de Drozdov - mierla, în limba rusă -, și activitatea sa consta în transferarea banilor stransi de biserică în fondul PCUS și în așa-numitul "fond al Păcii" creat de sovietici pentru susținerea unor acțiuni de propagandă împotriva NATO".

RELAȚII CU BISERICILE ORTODOXE ORIENTALE - pentru a se putea concretiza într-o perspectivă cât mai apropiată Declarația finală adoptată la încheierea Dialogului Teologic dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Orientale, se continuă analiza aspectelor de ordin liturgic și pastoral, în vederea realizării comuniunii depline.

RELAȚII PANORTODOXE

Sfântul și Marele Sinod PanOrtodox - convocarea acestuia este pregătită de câteva decenii de către Bisericile Ortodoxe, până acum având loc întruniri ale Conferinței Panortodoxe Preconciliare, la care B.O.R. a participat prin delegați.

RELAȚII CU BISERICA ANGLICANĂ - dialog teologic

RELAȚII CU BISERICA LUTERANĂ - dialog teologic între Biserica Ortodoxă și Federația Mondială Luterană

RELAȚII CU BISERICA REFORMATĂ - dialog teologic între Biserica Ortodoxă și Alianța Mondială Reformată

DIALOGUL TEOLOGIC ORTODOX-CATOLIC – deși a dat impresia că se află într-un impas, după întâlnirea de la Balamand a Comisiei Mixte pentru Dialogul Teologic Internațional din 1993, comisia s-a reunit la Baltimore, S.U.A., în perioada 9-19 iulie 2000.

RELAȚIILE CU BISERICA GRECO-CATOLICĂ constituie o preocupare importantă atât pentru societatea românească, cât și pentru ierarhiile ambelor biserici naționale. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-catolică, este o Biserică catolică de rit bizantin, care împreună cu un miliard de credincioși din cele mai culte și civilizate popoare ale lumii, inclusiv toate popoarele romanice sau de origine latină, face parte din Biserica Universală, Una, Sfântă, Catolică și Apostolică, sub jurisdicția Papei de la Roma („urmașul legitim al Sfântului Apostol Petru, Corifeul Apostolilor, care a fost constituit de Isus Cristos ca piatră sau stâncă pe care a clădit Biserica Sa”).

Între Biserica Ortodoxă Română și cea Greco-Catolică, deosebirile nu se reduc doar la acele cuvinte din vocabularul liturgic, ortodocșii folosind cuvintele: milă, miluiește, slavă și duh, iar greco-catolicii: îndurare, îndură-te, mărire și spirit. Deosebirile fundamentale nu sunt în cuvinte, care exprimă același lucru. Deosebirile fundamentale între cele două Biserici sunt dogmatice. Vor fi supuse atenției numai câteva, cele mai importante și, în primul rând, cele patru puncte cunoscute sub numele de “Florentine”: Primatul Papal, Filioque sau purcederea Spiritului Sfânt și de la Fiul, Purgatoriul sau locul curățitor de dincolo de mormânt și Azima ca materie validă pentru Sfânta Euharistie sau Cuminecătură. Pe lângă

elementele dogmatice – care au format subiectul discuțiilor și hotărârii Sinodului Ecumenic de la Florența din 1438-1439 și al Unirii cu Roma a românilor din Transilvania la 1700 – se evidențiază și cele despre Infaibilitatea Papei, despre Taina Sfintei Căsătorii și despre divorț.

Dialogul de reconciliere între cele două Biserici surori este în desfășurare, fiind, în general, marcat de sinceritate și dorință de pace adevărată. De altfel, este cunoscut faptul că după Adunarea Națională de pe platoul Romanilor de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, delegația constituită din doi greco-catolici, (Alexandru Vaida Voievod și Episcopul Iuliu Hossu), și doi ortodocși, (Vasile Goldiș și Episcopul Miron Cristea), a prezentat Regelui Ferdinand și guvernului din București, Hotărârea de Unire a Ardealului cu România, rezultat al luptei dusă de românii ardeleni după Unirea cu Roma, începând cu Episcopul greco-catolic Inochentie Micu Klein, luptă continuată de Școala Ardeleană și Partidul Național Român.

Nemulțumirile actuale ale greco-catolicilor provin din nerezolvarea situației retrocedării bunurilor Bisericii Greco-Catolice. Bunurile patrimoniale ale Bisericii Române Unite au fost confiscate, în anul 1948, - mobile și imobile, clădiri școlare, reședințe episcopale, protopopești, parohiale și mănăstirești -, și au fost repartizate atât statului comunist ateu cât și Bisericii Ortodoxe Române (lăcașurile de cult au revenit Bisericii Ortodoxe). După Revoluția din Decembrie 1989, noul regim, în asentimentul ierarhiei ortodoxe, a redat Bisericii Române unite cu Roma drepturile firești, însă nu i-a restituit și bunurile confiscate și deci nici lăcașurile de cult.

Numărul credincioșilor români greco-catolici este conform celor comunicate de către Episcopul român unit de Oradea, PSS Virgil Bercea, în emisiunea "Credo" a Postului național nr.2 de Televiziune din 2 martie 1998, între 840.000-860.000 de credincioși și 800 de preoți. Dar aceste cifre sunt relative, fiind valabile numai pentru data în care au fost comunicate, revenirile de la Ortodoxie intensificându-se, mai ales, după evenimentele prilejuite de preluarea de către greco-catolici a Catedralei episcopale "Schimbarea la Față" din Cluj, la 13 martie 1998, în urma unei hotărâri judecătorești definitive. Marșul din 20 martie 1998 a celor 3000 de preoți ortodocși din Transilvania, chemați la Cluj să se "roage pentru dușmanii neamului" (care ar fi "greco-catolicii"), a fost considerat un avertisment semnificativ pentru puterea seculară. Prin restituirea lăcașurilor de cult și a caselor parohiale către Biserica Română Unită cu Roma, nu se împiedică exercitarea dreptului la libertate religioasă pentru un număr mare de credincioși ortodocși, așa cum, în mod greșit, se vehiculează ideea la anumite nivele ale societății românești. Actul de restituire va trebui să aibă o stipulare clară în acest sens (s-ar putea folosi alternativ bisericile retrocedate acolo unde va fi cazul), stipulare menită să apere dreptul la libertatea religioasă atât al credincioșilor ortodocși cât și al celor greco-catolici. De fapt, adevărata "luptă" a Bisericii Greco-Catolice nu se poartă cu BOR, ci mai degrabă cu statul.

În perioada de după 1989 până în prezent, s-au înregistrat:

- cereri sau plângeri locale ale parohiilor reînființate pentru biserică, case parohiale, pământuri bisericesti;

- cereri ale episcopilor pentru restituirea marilor clădiri, sedii episcopale, biserici-catedrale, clădiri școlare (grădinițe, școli de meserii, licee, academii teologice);
- acțiuni în forță ale laicului, dar bazate pe decizii judecătorești (când organele Statului nu au fost în stare să aplice legea). Ultimul caz mediatizat: Ocna Mureș;
- memorii în presă, memorii adresate instituțiilor statului, cu scop "retrocedant", (primul, la 29.1.1990 către Ministerul Cultelor și apoi, în serie, către guverne, ministere, președintele Statului și chiar guvernelor străine)

Soluția propusă în Decretul-Lege 126/1990 ca diferendele să se rezolve prin dialog cu Biserica Ortodoxă Română a acutizat și mai mult situația. S-au rezolvat prea puține cazuri, iar această "pasare" a dialogului către BOR, a dus la o amânare a rezolvării situației și la apariția a numeroase stări conflictuale. Decretul 126/1990 a creat, deci, tensiuni sociale între credincioșii ortodocși și cei greco-catolici, a generat o serie de acțiuni în justiție, neducând, în nici un fel, la soluționarea problemei proprietății Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice. Conflictul interconfesional de la Ocna Mureș a luat o turnură neașteptată, după ce Curtea Supremă de Justiție a decis în favoarea greco-catolicilor. Magistratii celui mai înalt for judecătoresc au hotărât ca lăcașul de cult din Ocna Mureș, disputat de cele două comunități religioase, se cuvine greco-catolicilor, datorită faptului că biserica le-a aparținut până în anul 1948. Acum, ortodocșii, considerându-se nedreptățiți, vor să apeleze inclusiv la instanțele internaționale, pentru a obține câștig de cauză.

Conflictul interconfesional de la Ocna Mureș s-a acutizat pe parcursul acestui an, în paralel cu procesele strămutate de la Judecătoria Aiud, la Tribunalul Alba, la Curtea de Apel Alba Iulia și, în final, la Curtea Supremă de Justiție, credincioșii celor două biserici ajungând la confruntări violente. La începutul lunii martie, credincioșii greco-catolici au ocupat lăcașul de cult, nemulțumiți fiind de faptul că, deși dreptul lor la proprietate a fost recunoscut, dreptul lor de folosință le-a fost negat de judecătorii din Aiud. Ca replică la faptul că greco-catolicii au blocat intrarea în biserică, baricadându-se înăuntru și barând accesul cu bănci și lacăte, ortodocșii au distrus gardul împrejmuitor al bisericii, iar, dacă nu ar fi intervenit forțele de ordine, probabil, situația ar fi degenerat. După numai o săptămână, ortodocșii au reintrat în posesia efectivă a lăcașului de cult, pătrunzând noaptea, după ce greco-catolicii au părăsit biserica. Situația s-a calmat, aparent, ambele comunități așteptând decizia finală a Curții Supreme de Justiție. Avocatul BOR, Călin Zamfirescu, a invocat în fața magistraților prevederile Decretului 126/1990, potrivit căruia situația lăcașelor de cult trebuie stabilită de o comisie mixtă a celor două culte, însă greco-catolicii au remis completului CSJ un document rezultat în urma ședințelor acestei comisii în care se specifica "cu dragoste creștinească, refuzăm să vă dăm lăcașul". Disputele s-au purtat și pe tărâmul dreptului canonic, însă aici diferențele de reglementare sunt fundamentate între cele două biserici creștine. IPS Andrei Andreicuț, Arhiepiscop Ortodox de Alba Iulia, susține că, potrivit Statutului BOR, lăcașele de cult aparțin comunităților de enoriași, în timp ce specialiștii în drept canonic greco-catolic atrag atenția asupra faptului că, în organizarea Bisericii

Române Unite cu Roma, lăcașele de cult aparțin instituției ecleziatice și nu comunităților de credincioși. Indiferent însă de aceste argumente, magistrații au retrocedat lăcașul de cult greco-catolicilor, determinându-l pe preotul paroh greco-catolic Alexandru Biriș să declare că "până la urmă justiția a făcut, cu greu, dreptate". Deocamdată, decizia Curții Supreme de Justiție nu a fost pusă în practică, credincioșii ortodocși continuând să-și officieze serviciul religios în biserică, în timp ce, concomitent, consiliul parohial ortodox evaluează bunurile din lăcașul de cult.

Greco-catolicii așteaptă ca decizia să le fie comunicată în scris, pentru a prelua biserica. Însă, conflictul nu s-a terminat aici. IPS Andrei Andreicuț a declarat că BOR intenționează să promoveze o cerere de recurs în anulare, iar, dacă nu se va obține câștig de cauză, se va adresa Curții Internaționale a Drepturilor Omului de la Strassbourg.

Un alt caz, foarte recent (12 decembrie 2002), este cel din comuna Pruniș (Cluj) unde greco-catolicii și ortodocșii par a fi în pragul unui conflict. Reprezentanții parohiei greco-catolice din localitate susțin că au fost anunțați că vor trebui să cedeze din nou biserica ortodocșilor, după ce au recuperat lăcașul de cult, în urma cu un an. În prezent, greco-catolicii și ortodocșii se judecă pentru biserică la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strassbourg. În țară, ortodocșii au câștigat procesul la Judecătoria Turda, însă greco-catolicii au obținut înapoierea bisericii la Tribunalul Cluj. După ce au intrat în posesia lăcașului de cult prin executare silită, greco-catolicii au fost dați din nou în judecată de ortodocși. Iar Curtea de Apel Cluj a infirmat sentința Tribunalului Cluj și practic a readus lucrurile în punctul de pornire, cu diferența că biserica a trecut, între timp, din mâinile ortodocșilor, în cele ale greco-catolicilor. Magistrații de la Curtea de Apel au lăsat rezolvarea problemei la latitudinea credincioșilor.

Procentul bunurilor restituite și folosite, procent în cadrul căruia ponderea proprietăților recuperate prin instanță sau prin acțiuni în forță ale laicatatului este covârșitoare în raport cu ponderea pe care o au cele câștigate prin lucrările Comisiei Mixte de Dialog. Astfel în cele șase runde ale întâlnirilor Comisiei Mixte de Dialog la nivel înalt dintre greco-catolici și ortodocși s-a reușit retrocedarea efectivă a doar unui număr de șase biserici (în anul 2002 au mai fost restituite încă trei în acest cadru al dialogului), slujirea alternativă fiind refuzată în toate cazurile cerute de Biserica Română Unită cu Roma, Greco-catolică. Acest lucru s-a întâmplat în timp ce, prin alte mijloace, procese sau forță, s-a reușit recuperarea a peste 100 de lăcașuri de cult, în afara acțiunii cadrului creat de decretul 126.

Este adevărat că nu peste tot situația este tensionată, exemplu fiind Timișoara, unde capii bisericilor greco-catolica și ortodoxa se înțeleg și sunt capabili să rezolve problema retrocedărilor, deși există opinii conform cărora guvernul nu ar trebui să lase acest tip de probleme la simpla înțelegere a oficialilor locali ai celor două culte.

La sfârșitul anului 2002, laicatul greco-catolic din România și din întreaga lume, a înaintat autorităților politice un „Memorandum”. Printre semnatori se numără cele 5 Eparhii Greco-catolice din România, Eparhia Greco-Catolică Română din Statele Unite ale Americii, misiuni și comunități greco-catolice din

alte țări, în organizații ca ASTRU, AGRU, Asociația Juriștilor Greco-Catolici, Asociația Medicilor Catolici, Noua Mișcare Memorandistă etc. Laicatul este reprezentat de un Comitet de Acțiune care cuprindea personalități dintre scriitori, profesori universitari, ziariști, medici, juriști, istorici, ingineri, funcționari de stat, oameni de afaceri, delegați ai tuturor eparhiilor mai sus menționate dar și membrii ai societății civile. Memorandumul a fost tradus în două limbi de circulație internațională (engleză și franceză) și trimis, ambasadelor și misiunilor diplomatice din România, Uniunii Europene, Consiliului Europei, organizației NATO, Papei Ioan Paul al II-lea, guvernelor europene, Guvernelor American și Canadian, Congresului Statelor Unite ale Americii, organizației Amnesty International și altor organizații din țară sau străinătate.

Memorandumul este fundamentat pe:

- ❖ *Principiul restituirii in integrum*: acesta rămâne pe deplin valabil, fiind acceptat peste tot în jurisprudența internațională. În acest caz se aplică în funcție de cererile Bisericii Române Unite, Greco-catolice, și nu în funcție de aprecierile Statului sau ale unor instituții părtașe la proprietățile confiscate abuziv.
- ❖ *Principiul respectării Drepturilor omului*: Dreptul de proprietate face parte din drepturile fundamentale ale omului, fiind o condiție indispensabilă vieții și oricărei activități umane. Acest drept este recunoscut și de către Constituția României. În cadrul Bisericii Române Unite, Greco-catolice, dreptul de proprietate revine eparhiilor greco-catolice, singurele îndreptățite la restituirea integrală a bunurilor care le-au aparținut.
- ❖ *Principiul de autodeterminare*: Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, este autonomă în raport cu Statul, la fel cu orice altă Biserică.
- ❖ *Principiul conviețuirii pașnice*: Biserica Ortodoxă Română a fost, este și va fi Biserica noastră soră, indiferent de pozițiile vremelnice ale unora dintre ierarhii săi. Acolo unde este cazul, credincioșii ortodocși vor putea, după retrocedare, să își desfășoare slujbele religioase în aceleași biserici, în alternanță cu credincioșii greco-catolici, din iubire frățească și din respectul pe care ni-l datorăm reciproc

Prin conținutul său, Memorandumul afirmă că "Statul Român întreține, prin instituțiile sale centrale și locale, o atmosferă de așa-zisă "neintervenție activă" prin care încearcă să arunce obligația sa legală de restituire a bunurilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice, spre beneficiarii actuali ai acestor bunuri, adică fie spre propriile sale instituții, fie spre Biserica Ortodoxă Română, fie spre terțe părți. Acest lucru este un abuz care generează dezbinare, amărăciune, confuzie și uneori chiar violență între cetățenii României.", și propune ca "Restituirea bunurilor să fie rezolvată de Statul Român fără intervenția vreunei părți intermediare (parteneri, beneficiarii bunurilor, etc.).

Dialogul ortodox - greco-catolic, care s-a dovedit ineficient, să intervină numai pentru identificarea modalităților practice prin care greco-catolicii își vor reprimi în fapt bunurile. Abia după ce Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice îi va fi reconstituit dreptul de proprietate asupra lăcașurilor de cult și a proprietăților ce îi aparțin de drept, se va putea rezolva, în spiritul dragostei frățești, accesul la aceste lăcașuri de cult a tuturor credincioșilor, inclusiv a celor care vor să practice cultul ortodox, indiferent cum au ajuns la această alegere.“

Problema restituirii bunurilor bisericești confiscate de statul comunist nu se limitează numai la greco-catolici. Și bisericele protestante maghiare și germane au revendicări temeinice, ca și BOR. Amînarea de către autorități a unei soluționări echitabile și realiste poate conduce către „cristalizarea” unei „probleme confesionale” în România. O asemenea „problemă confesională” ar mări vulnerabilitatea internă a statului și a societății, și, cu siguranță, va produce un „deficit de imagine” externă ce va afecta procesele de integrare rapidă în Europa.

Indiferent de evoluția particulară a dialogului BOR – Biserica Greco-Catolică, Patriarhia Română înțelege să dezvolte relații de colaborare ecumenică specială cu Biserica Catolică în ansamblul ei. Pe fondul acestei atitudini ecumenice naționale, în perioada 7-9 mai 1999, Papa Ioan Paul al II-lea a vizitat România la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În acest mod, Biserica Ortodoxă Română a devenit, în mod spectaculos, promotoarea reconcilierii dintre cele două mari biserici, Apuseană și Răsăriteană, după 1000 de ani de schismă. Biserica Ortodoxă Română a demonstrat că este o instituție matură și verticală, ce apără interesele comunității pe care o reprezintă. În același timp, BOR a fost recunoscută în calitate sa de interlocutor privilegiat al Vaticanului, atât în dialogul cu ansamblul comunităților creștine din România, cât și în relațiile dintre Biserica Apusului și cea a Răsăritului. Aceste raporturi speciale cu Vaticanul, cristalizate în planul ecumenic, favorizează direct integrarea României în spațiul politic, economic și de securitate constituit pe ambele maluri ale Atlanticului și o apropie evident de civilizația occidentală modernă.

În această perioadă, atât mass-media națională, cât și cea internațională au relatat vizita papală în România în termeni deosebit de favorabili Bisericii Ortodoxe Române: *The Daily Telegraph*, 10 mai 1999: „România e predestinată, pentru că ea unește elementul ortodox cu cel latin. Sau, altfel spus, România este latină, dar nu este catolică. Și invers, este ortodoxă, dar nu și slavă. Iar simbolismul nu se sfârșește aici: sărutul fratern și l-au dat la București sub cerul liber și sub aplauze a zeci de mii de credincioși un Patriarh latin și un Papă slav”; *Le Figaro*, 7 mai 1999: „Sunt surprins că pentru prima oară am văzut ceva absolut nou. Unul lângă altul, în aceeași mașină, doi șefi de Biserici, Prea Fericitul Părinte Teoctist și Papa Ioan Paul al II-lea, salutând și binecuvântând mulțimea. Această imagine nu am văzut-o nicăieri în lume”; *DNA TV* Budapesta, 8 mai 1999: „Papa Ioan Paul al II-lea a mulțumit Patriarhului Teoctist că, în calitate sa de cap al Bisericii Ortodoxe, a fost primul care l-a invitat în țara sa, făcând astfel posibilă călătoria sa apostolică în România și se roagă la

Dumnezeu ca această ocazie istorică să ducă la concilierea între cele două biserici, încă în acest mileniu”; Gazeta Wybrca, 8 mai 1999: „De zece ani Vaticanul dorește această vizită... Vizita papală este interpretată deci ca un progres uriaș pe calea concilierii dintre catolicism și ortodoxie. <<**Îi mulțumesc Patriarhului Teoctist că mi-a permis să vizitez acest pământ**>>, a spus Ioan Paul al II-lea adresându-se capului Bisericii Ortodoxe române”; Il Giornale, 10 mai 1999: „Latura ecumenică a vizitei pontificale a reprezentat un succes deplin, un eveniment de natură să modifice istoria, deschizându-i o perspectivă nouă”.

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Roma, din 7-14 octombrie 2002, s-a concretizat și prin elaborarea unei Declarații comune semnată de cei doi lideri bisericești. Documentul are o importanță deosebită prin ideile exprimate dar, mai ales, datorită perspectivei pe care o deschide creștinătății. Declarația se axează pe cinci puncte principale: primul face referință la atmosfera întâlnirii, care păstrează spiritul celei de la București, caracterizată de dorința de unitate, întărind angajarea celor două Biserici de a conlucra pentru realizarea deplinei unități a Bisericii lui Hristos; 2. Întâlnirea de la Roma trebuie luată ca exemplu pentru conlucrarea Bisericilor, mai ales a celor din România. Dialogul trebuie să fie calea de depășire a conflictelor, a neînțelegerilor și a suspiciunilor create în trecut; 3. Conlucrarea dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română, la fel ca cea dintre Ortodoxie și Catolicism, se poate baza pe tradiția Bisericii nedespărțite pe care acestea o au în comun. Pentru deplina comunitate, este nevoie de consultări reciproce, de întâlniri și de lămuriri ale adevărurilor de credință, recunoscând și respectând tradițiile religioase și culturale ale fiecărui popor, ca și libertatea religioasă; 4. Dialogul teologic promovat de Comisia Mixtă Internațională pentru Dialog Teologic între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă trebuie reactivat; 5. Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși, ci e deschisă către lume. Ea trebuie să contribuie la unitatea Europei, oferind exemplul unității ei. Ea trebuie să contribuie la afirmarea valorilor creștine și a sfințeniei vieții, a demnității și drepturilor fundamentale ale omului, a dreptății, solidarității, pacii, reconcilierii și valorilor familiei și la protecția creației. Europa are nevoie de bogăția culturală și spirituală creată de creștinism. Ca Biserici surori, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romei trebuie să se angajeze în rezolvarea problemelor prin care ne provoacă mileniul al III-lea, pentru a reda Europei etosul ei cel mai profund și chipul sau cel mai uman.

“Declarația comună a Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea și a Prea Fericitului Sale Patriarh Teoctist (12 octombrie 2002)

Cu bucuria profundă de a ne regăsi împreună în cetatea Romei, aproape de mormântul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, ne dăm sărutarea pacii, sub privirea Celui care veghează asupra Bisericii Sale și care ne călăuzește pașii; și medităm încă o dată la aceste cuvinte pe care Sfântul Evanghelist Ioan ni le-a transmis și care constituie rugăciunea emoționantă a lui Hristos, înaintea Patimilor Sale.

1. Această întâlnire a noastră este continuarea îmbrățișării pe care noi am schimbat-o la București, în luna mai 1999, în timp ce în inima noastră mai răsună încă apelul emoționant: "*Unitate, Unitate!*", cu care o mare mulțime de credincioși ne-a întâmpinat cu acea ocazie. Acel apel era ecoul rugăciunii Domnului nostru pentru ca "toți să fie una" (Ioan 17, 21).

Întâlnirea de astăzi reînnoiește angajamentul nostru de a ne ruga și lucra pentru a ajunge la unitatea vizibilă deplină a tuturor ucenicilor lui Hristos. Scopul și dorința noastră arzătoare o constituie comuniunea deplină care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și în dragoste. Această cale este una ireversibilă, pentru care nu există alternativă este calea Bisericii.

2. Marcate încă de trista perioadă istorică, în timpul căreia s-a negat Numele și Stăpânirea Mântuitorului, comunitățile creștine din România întâmpină încă, în mod frecvent, astăzi, dificultăți în a depăși efectele negative pe care acei ani le-au produs în relațiile de frățietate și de împreună-lucrare, precum și în redescoperirea comuniunii. Întâlnirea noastră trebuie să fie considerată ca un exemplu: frații trebuie să se regăsească pentru a se împăca, pentru a medita împreună, pentru a descoperi mijloacele prin care să ajungă la înțelegere, pentru a-și expune și explica argumentele unii altora. Îi îndemnam, așadar, pe cei care sunt chemați să traiască alături pe același teritoriu românesc, să găsească soluții de dreptate și caritate. Printr-un dialog sincer, trebuie să se depășească conflictele, neînțelegerile și suspiciunile apărute în trecut, pentru ca, în această perioadă decisivă a istoriei lor, creștinii din România să poată fi mărturisitori ai păcii și ai reconcilierii.

3. Relațiile noastre trebuie să fie oglinda comuniunii adevărate și profunde în Hristos, comuniune care, fără să fie deplină, există deja între noi. Recunoaștem, de fapt, cu bucurie, că avem împreună Tradiția Bisericii nedespărțite, centrată pe Taina Euharistiei, despre care dau mărturie sfinții pe care noi îi avem în comun în calendarele noastre. Pe de altă parte, numeroșii mărturisitori ai credinței în vremurile de opresiune și de persecuție din secolul ce s-a scurs, care au demonstrat fidelitatea lor față de Hristos, sunt un germen de speranță în dificultățile actuale.

Pentru a încuraja căutarea deplinei comuniuni, chiar și în divergențele doctrinare care rămân încă, este necesar să găsim mijloace concrete, consultându-ne periodic, cu convingerea că nici o situație dificilă nu este menită să dureze în mod iremediabil și că, datorită atitudinii de deschidere către dialog și a schimbului periodic de informații, pot fi găsite soluții satisfăcătoare pentru aplanarea tensiunilor și pentru a ajunge la o soluție echitabilă în problemele concrete. Trebuie să consolidăm acest proces, pentru că adevărul plinar al credinței să devină un patrimoniu comun, împărtășit și de unii și de ceilalți, capabili să creeze o conviețuire cu adevărat pașnică, înrădăcinată și fondată pe dragoste.

Știm bine cum să acționăm pentru a stabili liniile care să ne conducă opera de evanghelizare, atât de necesară după perioada sumbră a ateismului de stat.

Suntem de acord în a recunoaște tradiția religioasă și culturală a fiecărui popor, precum și libertatea religioasă.

Evangelizarea nu poate fi bazată pe un spirit de competiție, ci pe respect reciproc și pe cooperare, recunoscând fiecăruia libertatea de a trăi după propriile convingeri, în conformitate cu propria apartenență religioasă.

4. În dezvoltarea relațiilor noastre, începând cu Conferințele Panortodoxe și cu Conciliul II Vatican, am fost martorii unei promițătoare apropieri între Răsărit și Apus, bazată pe rugăciune, pe dialogul în dragoste și în adevăr, apropiere atât de bogată în momente de profundă comuniune. De aceea, privim cu îngrijorare dificultățile prin care trece, în perioada actuală, Comisia Mixtă Internațională pentru Dialogul Teologic între Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă și, cu ocazia întâlnirii noastre de acum, ne exprimăm dorința de a nu se neglija orice inițiativă pentru a reactiva dialogul teologic și pentru a relansa activitatea Comisiei. Avem această datorie, pentru că dialogul teologic va face să devină mai puternică afirmarea voinței noastre de a adânci comuniunea, în fața situației actuale de diviziune.

5. Biserica nu este o realitate închisă în ea însăși: ea este trimisă în lume și este deschisă către lume. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită și care își extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și răsăriteană a continentului constituie o provocare pe care creștinii din Răsărit și din Apus trebuie să o întâmpine împreună. Cu cât vor fi mai uniți în mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor familiei, apărării creației. Europa întreaga are nevoie de bogăția culturală creată de Creștinism.

Biserica Ortodoxă Română - centru de întâlnire și de schimburi între tradițiile bogate slave și bizantine ale Răsăritului - și Biserica Romei, care, în componența sa latină, exprimă vocea occidentală a unicei Biserici a lui Hristos, trebuie să contribuie împreună la o misiune care caracterizează cel de al treilea mileniu. După expresia tradițională și așa de frumoasă, Bisericilor locale le place să se numească Biserici surori. Deschiderea spre această dimensiune înseamnă a colabora pentru a reda Europei etosul său cel mai profund și chipul său autentic uman.

Cu aceste perspective și cu aceste intenții, prin care dăm mărturie comună înaintea Domnului, îl rugăm să ne facă vrednici de a lucra spre zidirea Trupului Său *"până ce toți vom ajunge la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos"* (Efeseni 4, 13).

În cadrul vizitei, Patriarhul Teoctist s-a întâlnit la Palatul Quirinale cu Președintele Republicii Italia, Azeglio Ciampi, și cu Primul Ministru, Silvio Berlusconi, la Palatul Chigi. Unul din punctele importante ale discuției a fost dimensiunea spirituală a Europei Unite. Continentul nostru trebuind să respire cu

cei doi plămâni, Biserica Apuseană și Biserica Răsăriteană. În acest context, Patriarhul a mulțumit autorităților statului și poporului italian pentru sprijinul constant acordat României în procesul de integrare europeană și de aderare la NATO.

Summit-ul NATO de la Praga, din noiembrie 2002, a consacrat invitarea oficială adresată României de a se încadra în structurile Alianței Nord-Atlantice. Pe lângă Grecia, România și Bulgaria completează geografia politico-culturală a NATO cu aportul ortodox la apărarea și securitatea colectivă a Europei. Prinde astfel contur proiectul elaborat de inițiatorii NATO de a asigura Organizației o identitate multiculturală și multiethnică, centrată pe valorile umaniste ale democrației, toleranței, drepturilor omului, toate de sorginte preponderent creștină. Este și mesajul transmis relativ recent (3 iunie 2002) de Conferința Internațională „*Bisericile și valorile euro-atlantice*”, desfășurată la București. Toate cultele din România și-au declarat susținerea pentru integrarea euro-atlantică a României „*într-un spațiu al valorilor comune, al prosperității, securității și păcii*”. Participanții au fost de acord că se deschide o nouă perspectivă: „*realizarea unei comunități largi, libere și unite sub valorile și practicile democratice, culturale, spirituale și securității comune.*” Beneficiind de participarea Capelanilor militari șefi (ortodox, catolic, protestant, iudaic și musulman) din Comandamentul European al SUA și NATO, al profesorilor de teologie din Germania și SUA, conferința a reprezentat, totodată, mesajul țărilor din spațiul euro-atlantic, de apropiere, colaborare și parteneriat cu toate cultele și societatea civilă din România.

De altfel, astfel de atitudini au mai fost semnalate anterior, în data de 27 mai 2000, șefii celor 17 culte religioase din România întâlnindu-se la Snagov, unde au semnat o declarație comună prin care susțineau strategia pe termen mediu pentru integrarea României în Uniunea europeană. Șefii cultelor și-au exprimat fiecare punctul de vedere, cu toții fiind de acord că integrarea în structurile euro-atlantice este soluția optimă pentru România. Prezentăm, în continuare, textul integral al acestei declarații:

1. Semnatarii prezentei declarații, având în vedere responsabilitatea ce ne revine în susținerea procesului de integrare a României în structurile Uniunii Europene și analizând situația generală în care se află țara noastră, ne exprimăm sprijinul nostru activ pentru acest proces. Întrucât am fost totdeauna europeni facem în mod firesc eforturi în acest scop, fiind convinși că această integrare servește atât intereselor credincioșilor noștri, cât și întregii societăți din România.

2. Cultele religioase din România sunt o componentă majoră a societății românești de astăzi și aduc o contribuție importantă la viața spirituală și socială a României, fiind sensibile atât la dificultățile, cât și la progresele acesteia.

În condițiile impuse de regimul totalitar comunist, instaurat după cel de-al doilea război mondial, s-a încercat limitarea și chiar excluderea Cultelor de la o participare activă la viața și nevoile sociale românești. Cu toate acestea, viața religioasă nu a încetat să existe în România. Mai mult, sentimentele religioase au contribuit la menținerea identității noastre, la

păstrarea unei culturi autentice și a aspirațiilor către democrație și libertate.

După 1989, în contextul transformărilor radicale petrecute în societatea românească, Cultele din România participă la înnoirea spirituală și moral-socială a țării noastre.

3. La întrunirea națională de la Snagov, în 1995, unde reprezentanții partidelor politice și ai unor instituții din România au semnat Declarația de aderare a României la structurile europene, trebuie să se acorde importanță maximă și dimensiunii spirituale, culturale și sociale a vieții europene.

Accelerarea demersurilor pentru aderarea la Uniunea Europeană a dus la necesitatea alcătuirii unei Strategii Naționale de Dezvoltare pe Termen Mediu. Alături de factorii de decizie din societatea românească, Cultele se implică în elaborarea formei finale a acestei strategii.

4. În perspectiva integrării în Uniunea Europeană, România nu urmărește doar obținerea unor drepturi asociate cu statutul său de membru, ci dorește să-și exercite responsabilitatea ce decurge din această aderare. Având o viață religioasă bogată, România este pregătită să contribuie la îmbogățirea patrimoniului spiritual și cultural european, reafirmând respectul pentru viață, demnitatea persoanei umane, dreptul la proprietate, valoarea familiei și a solidarității umane, acordând o atenție deosebită garantării libertății de gândire, conștiință, credință și religie. Procesul de unificare europeană, care vizează în mare măsură o unificare economică, poate fi deplin în condițiile în care se realizează și o îmbogățire spirituală europeană. Păstrându-și identitatea spirituală proprie, modelată în decursul istoriei, alături de celelalte țări europene, contribuția României va mări valoarea tezaurului spiritual și cultural european.

5. În acest sens, considerăm că ar fi binevenită organizarea de acțiuni și activități comune ale cultelor din România pentru o mai bună înțelegere a confesiunilor religioase și a contribuției lor la viața spirituală și economică a Europei de astăzi. De aceea, ne afirmăm disponibilitatea de a participa efectiv la rezolvarea problemelor sociale și economice ale țării, prin aceasta contribuind la însuși procesul de integrare în Uniunea Europeană.

Problemele cele mai importante ale cultelor, cum sunt retrocedarea bunurilor, învățământul confesional și sprijinirea de către stat a activității social-caritative, trebuie soluționate în procesul de aderare la uniunea Europeană.

Particularitățile culturale și religioase ale fiecărei națiuni pot servi ca un liant și ca o bogăție pentru o Europă unită și stabilă în loc să se constituie în factori de conflict, așa cum s-a întâmplat de multe ori în decursul istoriei. Cultele religioase au vocația sfântă de a contribui la reconcilierea și apropierea dintre persoane și popoare spre slava lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor.

6. În consecință, reafirmăm dorința noastră de integrare a României în structurile europene, motiv pentru care considerăm necesar înaintarea prezentei declarații și către forurile Uniunii europene.

CONCLUZII

În România s-a creat o relație stabilă și reciproc benefică între securitatea națională și procesele și fenomenele religioase. Gândirea politică și sistemul de securitate națională favorizează, astfel, prin orientările lor moderne și „flexibile”, afirmarea valorilor religioase perene. În acest mod, libertățile religioase garantate de Constituție se armonizează cu sistemul de drepturi și libertăți civice; de altfel, atât Constituția și viața politică cât și viața religioasă se fundamentează pe principiile și normele cele mai avansate ale teoriei și practicii dreptului european, pe libertatea de gândire, pe toleranță și conviețuire, pe supremația individualității cetățenilor și a identităților culturale. În contextul evidențiat, viața religioasă în România se desfășoară pe coordonatele modernității.

Se respectă separarea puterilor în stat și responsabilitățile laice și religioase în societate. Ortodoxia românească se integrează în curentele naționale și internaționale de înnoire a Europei și spațiului euro-atlantic. Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-catolică și-au recăpătat pozițiile de prestigiu în societate și și-au reglementat raporturile cu puterea seculară. Ambele au reușit, în general, să nu se implice în luptele politicianiste, fapt probat și de suportul popular acordat, în special, BOR. În plus, atât puterea seculară cât și bisericile românești au știut să contracareze orice tentativă de declanșare a unor conflicte etno-religioase, prin promovarea unor orientări spre dialog și cooperare cu minoritățile naționale și religioase, situație aproape unică în sud-estul Europei. Patriarhia Română are o contribuție notabilă și la integrarea României în comunitatea euro-atlantică, desfășurând demersuri istorice de felul strânsei cooperări cu Biserica Catolică; aceste demersuri justifică încrederea democrațiilor Occidentale în capacitatea Ortodoxiei de a se racorda la marile curente pan-europene și infirmă multe dintre temerile unor analiști de talia lui S. P. Huntington referitoare la obstacolele cultural-religioase ce ar împiedica unificarea Europei.

Acțiunile puterii seculare și inițiativele BOR au urmărit, între altele, să contracareze orice tentativă semnificativă de transformare a tensiunilor interetnice și interconfesionale în conflicte interne. Diversitatea religioasă, precum și faptul că segmentul ortodox acoperă aprox. 86% din populație ar fi putut constitui un aspect ce ar fi fost posibil să afecteze securitatea națională. Însă puternica tradiție de toleranță a BOR față de alte culte și de colaborare cu bisericile creștine surori, au dus la limitarea acțiunilor de prozelitism agresiv la masă, ce ar fi putut dezvolta forme ineficiente de fundamentalism religios. BOR a contribuit astfel la transformarea României în spațiu internațional de stabilitate și securitate

Activitatea cultelor religioase contribuie în mod evident la consolidarea coeziunii social-economice, element definitoriu al stabilității interne în metodologia analizelor și prognozelor de securitate. Securitatea social-economică, consolidată printr-un sistem stabil de valori moral-religioase,

contribuie în mod esențial la transformarea României în factor de stabilitate regională.

Factorul religios are, totuși, anumite trăsături care vor rămâne în atenția analiștilor de securitate din țara noastră. Activitatea sectelor nerecunoscute oficial, prozelitismul agresiv, combinarea tensiunilor economice și etno-culturale cu cele religioase pot afecta starea de securitate internă; de asemenea, anumite tensiuni etno-religioase din cadrul comunităților românești aflate în proximitatea frontierelor noastre pot pune în pericol, în unele situații, siguranța națională sau afecta credibilitatea externă a României.

Pe de altă parte, edificarea și promovarea unui model înnoit de valori moral-religioase, după decenii de totalitarism ideologic, creează premise favorabile pentru afirmarea identității etno-culturale naționale. Afirmarea acestei identități într-o „Europă a națiunilor” reprezintă alt element fundamental al coagulării unei stări de securitate culturală, complementară securității social-economice. Garantarea și întărirea securității culturale naționale, în condițiile unei reale deschideri spre cultura universală, stimulează procesele de afirmare a identităților individuale, coagulând un mediu intern de securitate în care individul se regăsește în sistemul de valori al societății. Asigurarea securității individului cimentează unitatea de voință și acțiune a comunității sociale și descurajează fenomenele de înstrăinare culturală, care stau la baza a numeroase forme de comportament antisocial (terorism, crimă organizată, corupție, etc.).

Deci, modul în care sunt structurate activitățile cultelor religioase se corelează corect cu normele securității organizaționale în România.

De aceea, considerăm că fenomenul religios din România nu ridică probleme serioase – din categoria vulnerabilităților și riscurilor pentru securitatea națională. Vulnerabilitățile și amenințările cultural-religioase sunt reduse; factorii politici și religioși au stabilit norme și canale firești de comunicare și interacțiune. Riscurile de natură etno-religioasă sunt, de asemenea foarte reduse, mai ales că între marile biserici creștine din România se desfășoară o robustă relație de cooperare ecumenică.

În acest context România beneficiază de suportul câtorva caracteristici definitorii:

- continuitatea istorică a instituțiilor statului;
- omogenitate etno-religioasă puternică;
- toleranță religioasă;
- mentalitatea populației consecvent antiextremistă, uneori cu accente moderat conservatoare;
- vocație europeană autentică (dovedită în recente eforturi depuse în direcția integrării europene și euro-atlantice, dar și de întreținerea dialogului ecumenic între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică prin discuții și întâlniri la nivel de lideri).

S-a încercat astfel menținerea echilibrului între **valorile naționale** (linii de forță de tip etno-religios ale construcției identitare, asumate existențial) și **interesele naționale** (care se redefinesc în funcție de mișcările geopolitice ale principalilor actori internaționali). Menținerea acestui echilibru este cu atât mai dificilă cu cât caracteristicile definitorii ale acestor elemente par a fi total diferite;

valorile naționale dispun de o anumită stabilitate, fiind remanente în timp ceea ce le dă posibilitatea să fie considerate drept temelie a durabilității, pe când **interesele naționale** sunt supuse istoriei, sunt dependente de evenimentele trecătoare ale scenei internaționale, de aceea dau impresia că sunt stabilite „ad-hoc”, în funcție de criterii evanescente, interpretabile conjunctural.

Acest echilibru a fost menținut și de societate, o societate „obosită” de ateism ce a regăsit valorile morale căutându-le, în mod reflex, în valorile creștine. Biserica reușește să-și recapete locul într-o societate multiculturală, postmodernă și democratică, intrând în era unei lumi complexe și pluraliste în care religia poate fi un instrument în plus în realizarea coeziunii sociale, atât de necesare în sprijinirea eforturilor de integrare euroatlantică.

Alăturarea elementului religios de integrarea euro-atlantică pare surprinzătoare, putând exista impresia că nu pot interacționa, în realitate au o bază comună extrem de solidă. Comunitatea euroatlantică este fundamentată pe valori care se referă la democrație și la statul de drept, definind totodată drepturile omului și libertățile fundamentale așa cum au fost ele exprimate în Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, printre care:

- libertatea de exprimare
- libertatea de conștiință și religie
- dreptul la educație etc.

O altă dimensiune a valorilor euro-atlantice este cooperarea dintre state, securitatea și apărarea comună, dialogul, comunicarea și schimbul de valori culturale și spirituale, solidaritatea în fața noilor provocări, a terorismului, rasismului și intoleranței. Esența acestor valori se regăsește în creștinism, valorile euro-atlantice neavând numai o motivație istorică și de ameliorare a calității vieții, a relațiilor interumane, ci și una care vizează transfigurarea lumii. Bisericile sunt chemate, alături de celelalte instituții internaționale, să apere drepturile omului, libertățile fundamentale, cooperarea și solidaritatea pentru realizarea unei comunități largi, liberă și unită sub valorile și practicile democratice culturale, spirituale și ale securității comune.

Putem afirma că în România nu au existat condiții ce ar fi transformat religia într-un factor de generare a conflictelor: nu s-au semnalat discriminări religioase evidente și nici situații de combinare a discriminărilor religioase cu cele etno-culturale și politice.

ÎNCHEIERE

- Religia (asociată cu instituțiile specifice) asigură coeziunea socială (gestionează credințele). De asemenea, ea oferă o **motivație** (sens) în viața comunităților umane și individului. Exercițiu, în numeroase cazuri, **controlul social și a funcției de educație socială**. În anumite epoci, religia suplinește **ideologia politică**, în primul rând acolo unde reprezintă și un element important al **identității** grupului social.

- La cumpăna secolelor XX-XXI, religia ocupă în continuare un spațiu important în viața comunităților sociale, în ciuda faptului că secularizarea și raționalismul au devenit temelii ale modernității, pe fundalul transformării lor radicale provocate de revoluțiile științifică, informațională și biologică pe Terra.
- În sfera fenomenelor și proceselor religioase de amplitudine globală se pot remarca: tendințe contradictorii de prozelitism religios și de regrupare a marilor religii (creștinism, islamism și hinduism), dar și de accentuare a fenomenului rezidențelor sectare; tendința de întărire a puterii seculare în raport cu religia și biserica este foarte puternică în Occident; în fostul spațiu de dominație sovietică, fenomenul religios a înregistrat o recrudescență după prăbușirea comunismului, cu toate că nu se poate vorbi de cristalizarea unui autentic fundamentalism religios în aria de predominare a Ortodoxiei. Pe de altă parte, religia și biserica se confruntă cu progresele revoluționare ale științei și tehnologiei, care pun la grea încercare explicațiile universale de natură spirituală și ridică întrebări de natură morală (accentuarea clonării, de exemplu).
- În spațiul civilizației euro-atlantice se poate afirma, cu precauție însă, că procesele de extindere a democrației și economiei libere, cu tehnologie avansată, au indus un model de societate euro-atlantic, în care problemele religiei și credinței au încetat să mai fie abordate ca „*afaceri de stat*”.
- În afara spațiului euro-atlantic, religia exercită, în general, funcții mai importante în societate. În statele europene foste socialiste, de pildă, bisericile ortodoxe se asociază direct cu administrațiile publice, în gestionarea problemelor societății având o influență notabilă asupra puterii (în F. Rusă sau Bulgaria). În țările musulmane există: regimuri teocratice (Iran) sau guvernate de „legea islamică” (în Asia și Africa); fenomene de intoleranță religioasă și de prozelitism agresiv; conflicte și războaie justificate pe revendicări religioase etc. Grupuri etno-culturale întregi se individualizează prin apartenența la o religie sau alta și își dispută controlul asupra unor „*locuri sfinte*” (Ierusalimul de pildă). Liderii spirituali ocupă poziții influente în societate. Se înregistrează numeroase cazuri (în Africa) în care societăți în curs de modernizare, în a doua jumătate a secolului XX, au „căzut” în tribalism și fundamentalism religios (îndeobște, anticreștinism).
- Globalizarea și regionalizarea ca fenomene determinante ale epocii – provoacă cele mai încăpățânate contestări în ariile de civilizație cu puternice relații sociale tribale și de clan, cu niveluri slabe ale dezvoltării economice, cu rate înalte ale creșterii demografice etc. În condițiile uzării discursului comunist și de stânga, ale compromiterii de către elite a discursului democratic capitaliat, fundamentalismul religios – îndeosebi, islamic dar și ortodox în Eurasia – oferă suport ideologic mișcărilor ultra naționaliste, teroriste și antiglobaliste.
- În „*competiția*” dintre civilizații – considerată de S. P. Huntington și de alții doctrinari drept trăsătură definitorie a epocii noastre – religia se constituie în element esențial de definire a „*blocurilor civilizaționale*” (alături de poziție geopolitică și geostrategică, rasă, putere tehnologică, economică și militară). Ca urmare, noua ordine mondială ar trebui să fie o „*ordonare de valori*”,

viitorul ei depinzând în mod dramatic de confruntarea dintre civilizația occidentală postindustrială și creștină, islam și civilizația sinică. Alternativă la acest conflict civilizațional – ce se poate solda cu dispariția Terrei – este însă lumea multietnică, multiculturală, multirasială și multireligioasă, structurată pe valorile democrației, drepturilor omului, secularism și toleranță religioasă etc.

- Cu toate că majoritatea marilor doctrine spirituale promovează pacea, religia rămâne pe mai departe un suport ideologic al unor conflicte armate. De aceea analizele de securitate internațională nu pot face abstracție de factorul religios (etno – religios) în estimările specifice.
- Condițiile suficient necesare pentru transformarea religiei în factor de generare a conflictelor armate pot fi: existența într-un spațiu, la un moment-dat, a unor puternice discriminări religioase; combinarea discriminărilor religioase cu cele etnico-culturale și politice și cu decalajele economico-sociale; prozelitismul religios agresiv și violent; fundamentalismul religios, cu precădere, islamic etc.
  - Factorii care stimulează și agravează conflictele religioase: polaritatea sistemului politic (cristalizarea și funcționarea unei puteri centrale omnipotente și exclusiviste); instituții politico-administrative slabe, ineficiente, corupte, nefuncționale; gradul slab de materializare a coerenței social-economice (decalaje sociale periculoase, grefate pe tribalism, regionalism, antagonisme etno-culturale și religioase). Diferențe de status; slăbiciunile regimului democratic, ale societății civile și anemica dezvoltare a spiritului public; un grad sporit de inamicizie între grupările etno-religioase între frontierele unui stat sau între state sau între provincii din state diferite; orizonturi de așteptare lipsite de realism ale unor grupuri religioase ori etno-culturale și religioase, cu percepții nejuste ale oportunităților și amenințărilor; degradarea sau prăbușirea așteptărilor unor grupuri etno-culturale și religioase; intervenții externe (armate, politice, religioase, teroriste, fundamentaliste în state sau complexe religioase de securitate; tradiția istorică; voința de conflict etc.
- În România, Ortodoxia este intim asociată cu identitatea națională, cu profilul spiritual al națiunii. Ortodoxia a îndeplinit, de pildă, rol de ideologie națională, în acțiunea de emancipare de sub dominația austriacă și austro-ungară.
- Viața religioasă în România se desfășoară pe coordonatele modernității, cu respectarea principiului separării puterilor în stat și a separării puterii laice, seculare de biserică. De asemenea, Constituția garantează libertatea de cult și egalitatea tuturor cultelor recunoscute legal.
- Ortodoxia românească se integrează în curentele naționale și internaționale de înnoire a Europei și spațiului euro-atlantic. Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-Catolică și-au recăpătat pozițiile de prestigiu în societate și și-au reglementat raporturile cu puterea seculară. Ambele au reușit, în general, să nu se implice în luptele politicianiste, fapt probat și de suportul popular acordat, în special BOR.
- Acțiunile puterii seculare și inițiativele BOR au urmărit, între altele, să contracareze orice tentativă semnificativă de transformare a tensiunilor

inter-etnice și interconfesionale în conflicte interne. BOR are astfel o contribuție însemnată la transformarea României în spațiu internațional de stabilitate și securitate.

- Patriarhia Română are un aport notabil și în susținerea integrării, desfășurând demersuri istorice, de felul strânsei cooperări cu Biserica Catolică. Relațiile speciale de colaborare ecumenică cu Vaticanul se înscriu în această direcție.
- Totuși, activitatea sectelor nerecunoscute legal, misionarismul agresiv, combinarea tensiunilor economice și etno – culturale cu cele religioase pot afecta dinamica mediului intern de securitate; de asemenea, anumite tensiuni etno-religioase din cadrul comunităților românești aflate în proximitatea frontierelor noastre pot pune în pericol, în unele situații, siguranța națională sau afecta credibilitatea externă a României.

MIHAI DINU

VLADIMIR ZODIAN

(coautor la capitolul 2)